

Friedrichas Nyčė

Stabų saulėlydis

PRATARMĖ

Niaurioje ir nepaprastai atsakingoje situacijoje išsaugoti linksmybę - ne toks jau menkas dalykas: ir vis dėlto, ar reikia ko nors labiau už linksmybę? Niekas negali pavykti, jei stokojama išdidumo ir linksmybės. Tik jėgos perteklius yra jėgos įrodymas.- V_i_s_ų vertybių perkainojimo problema tokia tamsi, tokia baisi, kad ji bloškia į sutemas tą, kuris ją kelia,- toks lemtingas uždavinys kiekvieną akimirką verčia ieškoti saulės, kad nusikratytum sunkios, pernelyg sunkia tapusios rimties. Tam tinka kiekviena priemonė, kiekvienas "atvejis" yra laimingas. Visų pirma k_a_r_a_s. Visos gilios, pernelyg į save nugrimzdusios sielos iš karo visada sėmėsi didžiosios išminties; net sužeidimas gydo. Mano devizas nuo seno buvo posakis, kurio kilme tegul pasidomi mokyti smalsuoliai:

/increscunt animi, virescit volnere virtus^1/.

Kitoks vaistas, tam tikromis aplinkybėmis man dar labiau geistinas, yra s_t_a_b_ų k_v_o_t_i_m_a_s... Pasaulyje daugiau stabų negu tikrų dalykų: tai m_a_n_o "pikta akis", žvelgianti į šį pasaulį, tai ir mano "pikta a_u_s_i_s"... Dar syki kelti klausimą taip, tarsi k_ū_j_u tvotum, ir galbūt kaip atsakymą išgirsti plačiai žinomą tuščią garsą, kuris rodo esant išpūstus vidurius,- koks tai džiaugsmas tam, kuris už vienu ausų turi dar ir kitas,- man, senam psichologui ir žiurkiagaudžiui, kuriam kaip tik tai, kas norėtų būti nutylima, t_u_r_i_g_a_r_s_i_a_i_p_r_a_b_i_l_t_i...

Ir šis rašinys - tai išduoda pavadinimas - pirmiausia yra psichologo atokvėpis, jo sielos blyksnis, dykinėtojo šuolis. Galbūt ir naujas karas? O gal bus kvočiami nauji stabai?.. Šis nedidelis rašinys yra d_i_d_ž_i_o_k_a_r_o_p_a_s_k_e_l_b_i_m_a_s; o dėl stabų kvotimo, tai šį kartą bus ne dabarties stabai, bet a_m_ž_i_n_i_e_j_i stabai, prie kurių čia bus prisiliesta kūju, tarsi kokiu kamertonu,- juk apskritai nėra jokių senesnių, jokių autoritetingesnių, jokių labiau išpūstų stabų... Ir jokių tuštesnių... Tai netrukdo jais l_a_b_i_a_u_s_i_a_i_t_i_k_ė_t_i; o kartais, ypač išskirtiniu atveju, sakoma, kad tai išvis ne stabai...

T_u_r_i_n_a_s, 1888 rugsėjo 30,
diena, kai buvo baigta pirmoji
"Visų vertybių perkainojimo" knyga

Friedrichas Nietzsche

POSAKIAI IR STRĖLĖS

1

Dykinėjimas yra visokios psichologijos šaltinis. Kaip? O jei psichologija - našta?

2

Net drąsiausias iš mūsų tik labai retai turi pakankamai drąsos tam, ką jis iš tikrųjų ž_i_n_o...

3

Kad gyventų vienas, žmogus turi būti arba gyvulys, arba Dievas,- sako Aristotelis. Trūksta trečio atvejo: reikia būti ir vienu, ir kitu - f_i_l_o_s_o_f_u...

4

"Kiekviena tiesa yra paprasta." - Ar tai nėra dvigubas melas?

5

Aš noriu - kartą visiems laikams, - daug ko n_e_ž_i_n_o_t_i. - Išmintis nustato ir pažinimo ribas.

6

Pasinėrus į savo laukinę prigimtį, geriausiai pailsima nuo savo nenatūralumo, nuo savo dvasingumo...

7

Kaip? Ar žmogus yra tik Dievo klaida? Ar Dievas tik žmogaus klaida?

8

Iš gyvenimo karo mokyklos. - Kas manęs nepažudo, tas mane sustiprina.

9

Padėk pats sau: tada tau padės kiekvienas. Artimo meilės principas.

10

Jei nebūtų bijomasi savo veiksmų! Jeigu jie nebūtų paliekami likimo valiai! - Sąžinės priekaištai yra nepadorus dalykas.

11

Ar a_s_i_l_a_s gali būti tragiškas? - Kai žmogų sutraiško našta, kurios neįmanoma nei vilkti, nei nusimesti?.. Filosofo atvejis.

12

Jei gyvenimas turi savo k_o_d_è_l, tada galima susitarti beveik su kiekvienu k_a_i_p.- Žmogus n_e_s_i_e_k_i_a laimės; tai daro tik anglas.

13

Vyras sutvėrė moterį - tačiau iš ko? Iš savo Dievo - savo "idealo"- šonkaulio...

14

Kaip? Tu ieškai? Tu norėtum būti padaugintas dešimteriopai, šimteriopai? Tu ieškai šalininkų? - Ieškok n_u_l_i_ų!

15

Pomirtiniai žmonės - pavyzdžiui, aš - bus blogiau suprasti negu amžininkai, bet geriau iš g_i_r_s_t_i. Tiksliau: mes niekada nebūsime suprasti - iš č_i_a mūsų autoritetas...

16

T_a_r_p__m_o_t_e_r_ų. - "Tiesa? Ak, jūs nežinote, kas yra tiesa! Ar ji nėra pasikėsinimas į visą mūsų /pudeurs?^2"/

17

Menininko, kurį aš myliu, poreikiai kuklūs: iš tikrųjų jis trokšta tik dviejų dalykų: savo duonos kąsnio ir savo meno, - /panem et Circen^3/...

18

Kas į daiktus neįdeda savo valios, tas jiems suteikia bent jau p_r_a_s_m_ę; vadinasi, jis tiki, kad juose jau yra valia ("tikėjimo" principas).

19

Kaip? Jūs pasirinkote dorybę ir atgailą ir kartu dairotės neabejotinų dalykų naudoms? - Tačiau kartu su dorybe a_t_m_e_t_a_m_a ir "nauda"... (vienam antisemitui, stovinčiam prie durų).

20

Tobula moteris su literatūra elgiasi taip pat kaip ir su maža nuodėme: paviršutiniškai, prabėgom, apsidairydama, ar kas nors tai pastebi ir k_a_d tai kas nors pastebi...

21

Atsidurti tokioje padėtyje, kai neįmanoma turėti tariamų dorybių, kai priešingai, esi kaip lyno šokėjas ant savo lyno: arba nukrenti, arba išsilaikai - arba jo apskritai vengi...

22

"Pikti žmonės nedainuoja." - Tad kodėl dainuoja rusai?

23

"Vokiečių dvasia": jau aštuoniolika metų /contradictio in adjecto^4/.

24

Ieškant pradmenų tampama vėžiu. Istorikas žvelgia atgal; galiausiai ir t_i_k_i jis atžagariai.

25

Pasitenkinimas savaimė saugo nuo peršalimo. Ar moteris, žinanti, kad ji gerai apsirengusi, yra kada nors peršalusi? - Net tarus, kad ji buvo apsirengusi labai lengvai.

26

Aš nepasitikiu visais sistematikais ir traukiuosi jiems iš kelio. Valia sistemai yra sąžiningumo stoka.

27

Moteris laikoma gilia - kodėl? Kadangi negalima apčiuopti jos pagrindo. Moteris nėra net lėkšta.

28

Jei moteris turi vyriškų dorybių, nuo jos reikia bėgti. O jeigu ji neturi jokių vyriškų dorybių, tada ji pati pabėga,

29

"Kaip skaudžiai kadaise kandžiojosi sąžinė! Kokius gerus dantis ji turėjo! - O šiandien? Ko jai trūksta?" - Dantisto klausimas.

30

Skuboti žingsniai retai žengiami tik vieną kartą. Paskubėjus pirmą sykį, visada padaroma per daug. Kaip tik todėl paprastai paskubama antrąsyk - ir tada padaroma per mažai...

31

Užminta kirmėlė susiraito į kamuolį. Tai protinga. Taip ji sumažina tikimybę būti užminta dar kartą. Moralės kalba: n_u_s_i_ž_e_m_i_n_i_m_a_s.

32

Egzistuoja neapykanta melui ir apgaulei, kylanti iš jautrios savigarbos; egzistuoja ir neapykanta, kylanti iš bailumo, nes melas yra d_r_a_u_d_ž_i_a_m_a_s dieviškojo įsakymo. Per bailus, kad meluotų...

33

Kaip mažai reikia laimei! Dūdmaišio garsų.- Be muzikos gyvenimas būtų klaida. Vokietis mano, kad pats Dievas dainuoja.

34

/On ne peut penser et ecrire qu'assis^5/ (G. Flaubert).- Štai ir pagavau tave, nihiliste! Kaip tik sėslumas yra n_u_s_i_ž_e_n_g_i_m_a_s šventajai dvasiai. Tik i_š_v_a_i_k_š_č_i_o_t_o_s mintys vertingos.

35

Esti atvejų, kai mes būname tarsi arkliai - mes, psichologai. Ir pradėdame nerimauti: prieš save matome savo šešėlį ir sutrinkame. Kad apskritai matytų, psichologas neturi matyti s_a_v_ė_s.

36

Ar mes, imoralistai, k_e_n_k_i_a_m_e dorybei? - Taip pat menkai, kaip anarchistai kunigaikščiams. Tik po to, kai į juos šaunama, jie vėl tvirtai sėdi savo soste. Moralas: r_e_i_k_i_a__š_a_u_t_i__į__m_o_r_a_l_ę.

37

Tu bėgi p_r_i_e_k_y_j_e? - Ar darai tai kaip pienuo, ar kaip išimtis? Trečias atvejis būtų pats bėglys... P_i_r_m_a_s klausimas sąžinei.

38

Ar esi tikras, ar tik aktorius? Ar atstovas, ar tai, kas atstovaujama? - Galiausiai esi tik dirbtinis aktorius... A_n_t_r_a_s klausimas sąžinei.

39

K_a_l_b_a__a_p_v_i_l_t_a_s_i_s. - Ieškojau didžiųjų žmonių, o visur radau tik jų idealo b_e_ž_d_ž_i_o_n_e_s.

40

Ar esi tas, kuris stebi, ar kuris dalyvauja? - Ar tas, kurs nusisuka, praeina pro šalį?.. T_r_e_č_i_a_s klausimas sąžinei.

41

Ar nori eiti kartu, ar pirmas; ar eiti pats vienas?.. Reikia žinoti, k_o norima ir k_a_d norima. - K_e_t_v_i_r_t_a_s klausimas sąžinei.

42

Tai buvo mano pakopos, aš jomis užlipau,- todėl turiu pakilti virš jų. O jūs manėte, kad aš norėjau atsisėsti ant jų ir nurimti...

43

Kas iš to, kad a_š teisus! Aš net per daug teisus.- Ir tas, kuris šiandien juokiasi geriausiai, juokiasi paskutinį kartą.

44

Mano laimės formulė: vienas Taip, vienas Ne, tiesi linija, vienas t_i_k_s_l_a_s...

SOKRATO PROBLEMA

1

Visais laikais išminčiai apie gyvenimą sprendė vienodai: j_i_s__n_i_e_k_o__n_e_v_e_r_t_a_s... Visada ir visur iš jų lūpų skambėjo tas pats garsas - kupinas dvejonės, melancholijos, gyvenimo nuovargio, šleikštulio gyvenimo akivaizdoje. Net Sokratas mirdamas pasakė: "Gyventi - vadinasi,

ilgai sirgti: dieviškajam Asklepijui aš skolingas gaidį." Net Sokratas persisotino gyvenimu. Ką tai i_r_o_d_o? Į ką tai n_u_r_o_d_o? - Kadaisė buvo pasakyta (ak, tai buvo pasakyta ir pakankamai garsiai, ir anksčiau už visus mūsų pesimistus!): "Šiaip ar taip, čia kažkas teisinga! /Consensus sapientium^6/ įrodo tiesą." - Ar ir šiandien mes šnekėsime taip pat? Ar g_a_l_i_m_e taip šnekėti? "Šiaip ar taip, čia turi būti kažkas l_i_g_u_i_s_t_a", - štai ką m_e_s atsakome. Į šiuos visų laikų išminčius pirma dera pažvelgti iš arti! Ar tik jie visi nelabai tvirtai laikėsi ant kojų, vėlavo, svirduliavo, nebuvo /decadents?/ Ar šios žemės išmintis nėra varnas, kurį sužadina vos juntamas dvėselienos kvapas?..

2

Toji nepagarbi mintis, kad didieji išminčiai yra n_u_o_s_m_u_k_i_o__t_i_p_a_i, man pačiam pirmąkart atėjo į galvą kaip tik tada, kai aš labiausiai pasipriešinau moksliekiams ir nemoksliekiams prietarams: Sokratą ir Platoną aš suvokiau kaip nuosmukio simptomus, kaip graikų žlugimo įrankius, kaip pseudograikus, kaip antigraikus ("Tragedijos gimimas", 1872). Tas /consensus sapientium/ - tai aš supratau vis geriau - visai neįrodo, kad jie buvo teisūs tada, kai jų nuomonės sutapo; priešingai, jis įrodo, kad jie patys, tie išmintingiausieji, kažkuo buvo panašūs f_i_z_i_o_l_o_g_i_š_k_a_i ir dėl to vienodai neigiamai žiūrėjo į gyvenimą - t_u_r_ė_j_o taip žiūrėti. Sprendimai, vertybiniai sprendimai apie gyvenimą, už ar prieš jį, galų gale niekada negali būti teisingi: jie vertingi tik kaip simptomai, ir juos reikia laikyti tik simptomais,- savaime tokie sprendimai yra kvailystės. Reikia sukaupti visas savo mintis ir pasistengti suvokti stublinančią /finesse^7/ - k_a_d__g_y_v_e_n_i_m_o__v_e_r_t_ė__n_e_g_a_l_i__b_ū_t_i__n_u_s_t_a_t_y_t_a. Ji negali būti nustatyta gyvenančiojo, nes jis yra veikėjas, net ginčo objektas, bet ne teisėjas; ji negali būti nustatyta mirusiojo dėl kitų priežasčių.- O jei gyvenimo v_e_r_t_ė tampa problema filosofui, tai toks dalykas yra net priekaištas jam, verčiantis abejoti jo išmintimi; tai neišmintingumas.- Kaip? Ar visi tie didieji išminčiai buvo ne tik /decadents/, jie nebuvo net išmintingi? - Tačiau aš grįžtu prie Sokrato problemos.

3

Savo kilme Sokratas priklausė žemiausiems sluoksniams: jis buvo padugnė. Mums žinoma, mes ir patys matome, koks jis buvo šlykštus. Tačiau šlykštumas, jau savaime priekaištas, graikams buvo beveik mirties nuosprendis. Ar Sokratas apskritai buvo graikas? Gan dažnai šlykštumas yra sukryžmintas, sukryžminimo s_t_a_b_d_o_m_o_s raidos išraiška. Kitu atveju šlykštumas reiškiasi kaip raida n_u_o_s_m_u_k_i_o__l_i_n_k. Kriminalistai antropologai mums sako, kad tipiškas nusikaltėlis, yra šlykštus: /monstrum in fronte, manstrum in animo^8/. Tačiau nusikaltėlis yra dekadentas. Ar Sokratas buvo tipiškas nusikaltėlis? - Mažų mažiausia tas garsusis fizionominis sprendinys neprieštarauja tam, kas taip nešvankiai skambėjo Sokrato bičiuliams. Vienas svetimšalis, geras fizionomistas, vaikščiodamas po Atėnus Sokratui tiesiai pasakė, kad jis e_s_ą_s__m_o_n_s_t_r_ą_s, - jame glūdi visos bjauriausios ydos ir tamsiausi geiduliai. O Sokratas atsakė tik štai ką: "Jūs įžvalgas, pone!"

4

Sokrato dekadentiškumą rodo ne tik jo pripažintas instinktų siautėjimas ir jų anarchija: kaip tik tą patį patvirtina nenormalus loginio prado perviršis ir Sokratui būdinga r_a_c_h_i_t_i_k_o__p_a_g_i_e_ž. Neužmirškime ir klausos haliucinacijų, kurios - kaip "Sokrato piktosios dvasios", buvo interpretuotos religiškai. Viskas jame perdėta, viskas /buffo^9/, viskas karikatūra, o kartu viskas paslėpta, sukta, viskas - pogrindis.- Bandau suprasti, iš kokios idiosinkrazijos kyla sokratiškoji proto=dorybės=laimės tapatybė: pati keisčiausia lygtis iš visų esančiųjų, kuriai, skyrium paėmus, priešinasi visi senovės helenų instinkturai.

5

Sokrato laikais graikų skonis linksta dialektikos pusėn: kas čia iš tikrųjų vyksta? Pirmiausia čia sunaikinamas a_r_i_s_t_o_k_r_a_t_i_š_k_a_s skonis: dėl dialektikos ima viršų padugnės. Iki Sokrato geroje draugijoje dialektinių manierų buvo vengiama: jos buvo laikomos blogomis manieromis, jos kompromituodavo. Jaunimui buvo patariama jų saugotis. Apskritai buvo nepasitikima tokiu savo motyvų atskleidimu. Subtilūs dalykai, kaip ir subtilūs žmonės, taip atvirai neatskleidžia savo motyvų. Nepadoru rodyti visus penkis pirštus. Ką reikia iš pradžių įrodyti, to vertė menka. Visur, kur geri papročiai dar susiję su autoritetu, kur ne "įrodinėjama", o įsakinėjama, dialektikas yra savotiškas pajacas: iš jo šaipomasi, į jį rimtai nežiūrima. - Sokratas buvo pajacas, reikalavęs, kad į jį b_ū_t_ū_ž_i_ū_r_i_m_a__r_i_m_t_a_i: kas čia iš tikrųjų įvyko?

6

Dialektika pasirenkama tik tada, kai neturima jokių kitų priemonių. Gerai žinoma, kad ja sukeliamas nepasitikėjimas, kad ji menkai įtikina. Nėra nieko lengviau, kaip nušluoti dialektiko triuką: tai įrodo kiekvieno sambūrio, kuriame šnekama, patyrimas. Ji gali būti tik savigynos priemonė tiems, kurie neturi kitokių ginklų. Savo teisę reikia i_t_v_i_r_t_i_n_t_i__p_r_i_e_v_a_r_t_a arba jos apskritai atsisakyti. Kaip tik todėl žydai buvo dialektikai; toks buvo ir lapinas Reinekė. - Kaip? Ir Sokratas buvo toks pat?

7

- Ar Sokrato ironija yra maišto išraiška, padugnių pagiežos išraiška? Ar jis, kaip prispaustasis, mėgaujasi savo paties žiaurumu, smogdamas silogizmo peiliu? Ar jis k_e_r_š_i_j_a kilmingiesiems, kuriuos jis žavi? - Tampant dialektiku, įsigyjamas negailestingas įrankis; su juo galima daryti tironus, demaskuoti ir kartu pasiekti pergalę. Dialektikas savo priešininkui įrodo, kad jis nėra joks idiotas: jis išprovokuoja įsiūtį ir kartu padaro priešininką bejėgį. Dialektikas s_u_s_i_l_p_n_i_n_a savo priešininko intelektą. - Kaip? Ar dialektika yra tik Sokrato k_e_r_š_t_o forma?

8

Aš parodžiau, kuo Sokratas galėjo atstumti: juolab reikia paaiškinti, k_u_o jis žavėjo. - Kad jis išrado naują /agon^10/ rūšį, kad kilmingiems Atėnų sluoksniams buvo pirmasis fechtavimo mokytojas, tai yra viena. Jis žavėjo tuo, kad prisilietė prie agonistinio helenų instinkto, - pasiūlė jaunų vyrų ir nesubrendėlių dvikovos variantą. Be to, Sokratas buvo didelis e_r_o_t_i_k_a_s.

9

Tačiau Sokratas atspėjo dar daugiau. Jis žvelgė t_o_l_i_a_u už savo kilminguosius atėniečius; jis suprato, kad jo atvejis, jo atvejo idiosinkrazija jau nebuvo išimtis. Toks pat išsigimimas nejučia plėtėsi į visas puses: artėjo senųjų Atėnų žlugimas. - Ir Sokratas suprato, kad jis r_e_i_k_a_l_i_n_g_a_s visam pasauliui, - reikalingos jo priemonės, jo gydymas, jo asmeninis savisaugos menas... Visur klestėjo instinktų anarchija; visur nuo eksceso teskyrė penki žingsniai: /monstrum in animo/ kėlė visuotinį pavojų. "Instinktai siekia tapti tironais; reikia išgalvoti a_n_t_i_t_i_r_o_n_ą, kuris būtų stipresnis." Kai tas fizionomistas Sokratui atskleidė, kas jis esąs: kad jis - visokiausių blogų geidulių kupina ertmė, didysis ironikas ištarė dar vieną žodį, įmenantį jo mįslę. "Tai tiesa, - pasakė jis, - tačiau aš esu visų viešpats." K_a_i_p Sokratas tapo s_a_v_o_p_a_t_i_e_s viešpačiu? - Iš esmės jo atvejis buvo tik kraštutinis atvejis, labiausiai krintantis į akis iš viso to, kas tuo metu ėmė ryškėti kaip visuotinė bėda: kad jau niekas nebegalėjo savęs trамdyti, kad instinktams pradėjo prieštarauti vienas kitam. Jis žavėjo kaip šitoks kraštutinis atvejis - jo siaubingas

šlykštumas išduodavo jį kiekvienai akiai: jis žavėjo - ir tai buvo tarsi savaime suprantama - dar labiau negu atsakymas, negu sprendimas, negu šio atvejo g_y_d_y_m_o regimybė.

10

Kai prireikia p_r_o_t_ą padaryti tironu, kaip tai padarė Sokratas, turi egzistuoti nemažas pavojus, kad tironijos grėsmė kyla iš kažkur kitur. Tuo metu protingumas buvo suvoktas kaip i_š_g_e_l_b_ė_t_o_j_a_s; nei Sokratui, nei jo "ligoniams" nebuvo pasirinkimo būti ar nebūti protingiems,- tai buvo /de rigueur^11/, tai buvo jų p_a_s_k_u_t_i_n_ė priemonė. Fanatizmas, su kuriuo visa graikų mąstysena metasi į protingumą, išduoda tam tikrą bėdą: iškilo pavojus, buvo tik vienas pasirinkimas - arba žlugti, arba būti a_b_s_u_r_d_i_š_k_a_i_p_r_o_t_i_n_g_i_e_m_s... Nuo Platono laikų graikų filosofų moralizmas nulemtas patologijos; taip pat ir jų pagarba dialektikai. Protas=dorybė=laimė reiškia tik štai ką: reikia pamėgdžioti Sokratą ir tamsiems geiduliams nuolat priešpriešinti d_i_e_n_o_s_š_v_i_e_s_ą - proto šviesą. Reikia būti protingam, aiškiam, šviesiam bet kuria kaina: kiekviena nuolaida instinktams, pašamonei smukdo...

11

Aš bandžiau paaiškinti, kuo žavėjo Sokratas: jis atrodė esąs gydytojas, išganytojas. Ar būtina parodyti klaidą, kuri glūdėjo jo tikėjime "protu bet kuria kaina"? - Filosofai ir moralistai apgaudinėja save, kai tikisi ištrūkti iš dekadanso, skelbdami jam karą. Jį įveikti jie nepajėgūs; tai, ką jie laiko priemone, išsigelbėjimu, yra tik kita dekadanso išraiška,- jie tik p_a_k_e_i_č_i_a_t_ą išraišką, o paties dekadanso neįveikia. Sokratas buvo nesusipratimas; v_i_s_a_t_o_b_u_l_i_n_i_m_o_m_o_r_a_l_ė, t_a_i_p_p_a_t_i_r_k_r_i_k_š_č_i_o_n_i_š_k_o_j_i,b_u_v_o_n_e_s_u_s_i_p_r_a_t_i_m_a_s... Ryškiausia dienos šviesa, protingumas bet kuria kaina, šviesus, šaltas, atsargus, sąmoningas gyvenimas be instinktų, prieštaraujantis instinktams, pats buvo tik liga, kitokia liga - o visai ne grįžimas prie "dorybės", "sveikatos", laimės... Su instinktais t_u_r_i_b_ū_t_i kovojama - tokia yra dekadanso formulė: kol gyvenimas k_y_l_a_a_u_k_š_t_y_n, laimė sutampa su instinktu.

12

- Ar suprato tai jis pats, šis gudriausias iš visų savęs apgaudinėtojų? Ar pasakė tai jis sau paskutinę akimirką, i_š_m_i_n_t_i_n_g_a_i ir drąsiai pasitikdamas mirtį?.. Sokratas n_o_r_ė_j_o mirti: ne Atėnai, o__j_i_s pats padavė sau nuodų taurę, jis privertė Atėnus duoti jam nuodų taurę... "Sokratas nėra joks gydytojas, - tyliai pasakė jis pats sau,- tik mirtis čia gydytoja... Sokratas pats ilgai buvo tik ligonis..."

"PROTAS" FILOSOFIJOJE

1

Jūs manęs klausiate, kas yra visos tos filosofų idiosinkrazijos?.. Pavyzdžiui, jų istorinės intuicijos stoka, jų neapykanta net tapsmo vaizdiniui, jų egiptiškumas. Jie tiki, kad suteikia g_a_r_b_ę kokiam dalykui, jį nuistorindami, /sub specie aeterni^12/, - jį paversdami mumija. Visa, kuo tūkstantmečiais manipuliavo filosofai, buvo sąvokų mumijos; jų rankos nesukūrė nieko tikro ir gyvastingo. Melsdamiesi jie marino, jie gamino iškamšas, šitie ponai sąvokų stabmeldžiai,- melsdamiesi jie buvo pavojingi viskam, kas gyvastinga. Mirtis, kaita, senatvė, taip pat prasidėjimas bei augimas, jų požiūriu, buvo kažkas negera, - net kažkas negatyvu. Kas yra, n_e_t_a_m_p_a; kas tampa, to n_ė_r_a... Tad visi jie, net puldami į nevirtį, tikėjo būtimi. O kadangi tos būties jie negalėjo pagauti,

tai ieškojo priežasčių, dėl kurių ji išsivalydavo: "Turi būti kažkokia regimybė, kažkokia apgaulė, lemianti tai, kad mes nepagauname būties: kur slepiasi apgavikas?" - Štai jis,- šūkčiojo jie džiūgaudami,- tai juslumas! Juslės, k_u_r_i_o_s_i_r_š_i_a_i_p_y_r_a_a_m_o_r_a_l_i_o_s, mus apgaudinėja ir slepia tikrąjį pasaulį. Moralas: nusikratyti apgaulingų juslių, tapsmo, istorijos, melo,- istorija yra ne kas kita, kaip tikėjimas juslėmis, tikėjimas menu. Moralas: sakyti Ne viskam, kas verčia tikėti juslėmis, visai kitai žmonijos daliai: visa tai yra "liaudis". Būti filosofu, būti mumija, monotono-teizmą perteikti lavonų mimika! - Ir pirmiausia šalin k_ū_n_ą, tą apgailėtina juslių /idee fixe/, apsinkintą visomis logikos klaidomis, paneigiančia ir net darančią neįmanomą pačią logiką - ir net tokią įžūlią, kad ji įsivaizduoja esanti tikroviška!.."

2

Su didžia pagarba aš darau išimtį H_e_r_a_k_l_i_t_o vardui. Kai kitų filosofų armija atmetė juslių liudijimą, kadangi jos rodė įvairovę ir kaitą, jis atmetė tą liudijimą, nes jos rodė daiktus, tarsi jie turėtų trukmę ir vientisumą. Ir Heraklitas nuskriaudė jusles. Jos nemeluoja nei taip, kaip manė elėjiečiai, nei taip, kaip tikėjo jis,- jos apskritai nemeluoja. Ką mes p_a_d_a_r_o_m_e iš jų liudijimo, tai pirmąkart sukuria melą, pavyzdžiui, vienio melą, daiktiškumo, substancijos, trukmės melą... "Protas" yra priežastis, lemianti tai, kad mes falsifikuojame juslių liudijimą... Tačiau Heraklitas amžinai teisus sakydamas, kad būtis yra tuščia fikcija. "Regimasis pasaulis" yra vienintelis: "tikrasis pasaulis" - tik p_r_i_m_e_l_u_o_t_a_s...

3

- O kokie puikūs stebėjimo įrankiai yra tos mūsų juslės! Pavyzdžiui, nosis, apie kurią joks filosofas nekalbėjo su pagarba ir dėkingumu, yra pats subtiliausias instrumentas, koku tik mes galime disponuoti: ji gali konstatuoti net mažiausius judėjimo pokyčius, kurių nekonstatuoja nė spektroskopas. Šiandien mes turime lygiai tiek mokslo, kiek esame pasiryžę p_r_i_i_m_t_i juslių liudijimą,- kiek mes jas dar užaštriname, apginkluojame ir išmokome būti nuoseklesnėmis. Visa kita yra išgama ir dar-ne-mokslas: t.y. metafizika, teologija, psichologija, pažinimo teorija. A_r_b_a formalus mokslas, ženklų mokslas: toks kaip logika ir taikomoji logika, t.y. matematika. Joje nėra jokios tikrovės, net kaip problemos; nėra taip pat ir klausimo, kokią vertę turi tokia ženklų konvencija, kokia yra logika.

4

K_i_t_a filosofų idiosinkrazija ne mažiau pavojinga: jos esmė - painioti pabaigą ir pradžią. Tai, kas pasirodo pabaigoje - deja! juk tai išvis neturėtų pasirodyti! - "aukščiausias sąvokas", vadinasi, bendriausias, tuščiausias sąvokas, paskutinį išsiskydusios tikrovės atodūsi, jie kelia į pradžią ir k_a_i_p pradžią. O tai irgi yra tik jų garbinimo stiliaus išraiška: aukštesnis n_e_g_a_l_i išaugti iš žemesnio, apskritai negali būti i_š_a_u_g_ę_s... Moralas: visa, kas yra aukščiausio rango, turi būti /causa sui¹³/. Atsiradimas iš kažko kito laikomas prieštaravimu, vertės paneigimu. Visos aukščiausios vertybės turi aukščiausią rangą, visos aukščiausios sąvokos - būtis, besąlygiškumas, gėris, tiesa, tobulybė,- visa tai negali būti atsiradę, todėl p_r_i_v_a_l_o būti /causa sui/. Tačiau visa tai negali būti vienas kitam nelygu, negali vienas kitam prieštarauti... Todėl jie turi savo kvailinančią "Dievo" sąvoką... Tai, kas paskiausia, labiausiai išsikyde, kas tuščiausia, laikoma pirminiu pradū, priežastimi savaime, /ens realissimum...¹⁴/ Ak, kodėl žmonija turėjo rimtai žiūrėti į ligotų vorų smegenų kančias! - Ir ji brangiai už tai sumokėjo!..

5

- Pagaliau aiškiai išvyskime, kokiais skirtingais būdais m_e_s (aš sakau mandagiai: mes...) suvokiame klaidos ir regimybės problemą. Kadaisė kaita, permaina, tapsmas apskritai buvo suvokti

kaip regimybės įrodymas, kaip ženklas, kad turi būti kažkas, kas mus klaidina. Šiandien priešingai: mes matome, kad lygiai tiek, kiek proto prietarų esame verčiami pripažinti vienu, tapatybę, trukmę, substanciją, priežastį, daiktiškumą, būti,- tam tikru mastu įsipainiojame į klaidą, p_r_i_v_e_r_č_i_a_m_i klysti; remdamiesi griežtu skaičiavimu, mes esame visai tikri, kad t_a_i yra klaida. Čia visai taip pat kaip su didžiojo šviesulio judesiais: dėl jo klysta mūsų akis, o čia nuolat advokatauja mūsų k_a_l_b_a. Savo kilme kalba priklauso rudimentiškiausios psichologijos epochai: reflektuodami kalbos metafizikos (vokiškai: p_r_o_t_o) pamatines prielaidas, mes susitapatiname su primityvia fetišizuota būtybe. Ta būtybė visur mato veikėją ir veiksmą: ji tiki valia kaip visuotinė priežastimi; ji tiki tuo, kad yra "aš", tiki "aš" kaip būtimi, "aš" kaip substancija ir tą tikėjimą aš-substancija projektuoja į visus daiktus - taip pirmąkart s_u_k_u_r_i_a_m_a "daikto" sąvoka... Būtis visur įmąstoma ir p_a_k_i_š_a_m_a kaip priežastis; tik iš "aš" koncepcijos pirmąkart, kaip išvada, atsiranda "būties" sąvoka... Pradžioje yra didelė lemtinga klaida, kad valia - tai kažkas, kas v_e_i_k_i_a, kad valia yra tam tikras s_u_g_e_b_ė_j_i_m_a_s... Šiandien mes žinome, kad tai yra tik žodis... Gerokai vėliau tūkstantį kartų labiau apsišvietusiame pasaulyje nustebusiems filosofams, manipuliuojantiems proto kategorijomis, atėjo į galvą t_i_k_r_u_m_a_s, subjektyvus i_s_i_t_i_k_i_n_i_m_a_s: jie nusprendė, kad tos kategorijos negali būti kilusios iš empirijos,- juk visa empirija joms prieštarauja. T_a_d_i_š_k_u_r_j_o_s_k_i_l_u_s_i_o_s? - Ir tiek Indijoje, tiek Graikijoje buvo padaryta ta pati klaidinga išvada: "Kadaise mes turėjome gyventi aukštesniame pasaulyje (užuot gyvenę d_a_u_g_ž_e_m_e_s_n_i_a_m_e: tai būtų buvę teisinga!), mes privalėjome turėti dievišką kilmę, n_e_s juk mes turime protą!"... Iš tiesų, niekas anksčiau neturėjo tokios naivios įtikinančios galios, kaip būties klaida, pavyzdžiui, formuluojama elėjiečių: juk jai padeda kiekvienas mūsų ištartas žodis, kiekvienas sakinytis! - Net elėjiečių priešininkai pasiduoda jų būties suvokimo pagundai: tarp kitų ir Demokritas, išradęs savo a_t_o_m_ą... "Protas" kalboje: ak, kokia sena apgaulinga moteriška persona! Aš būgštaju, kad mes neatsikratysime Dievo, nes vis dar tikime gramatika...

6

Žmonės man bus dėkingi, jei aš tokią svarbią, tokią naują išvalgą reziumuosiu keturiomis tezėmis: taip aš palengvinu supratimą, taip išprovokuoju prieštaravimą. P_i_r_m_o_j_i_t_e_z_ė. Pagrindai, kuriais remiantis "šis" pasaulis buvo vadinamas "tariamu", iš tikrųjų pagrindžia j_o realumą,- k_i_t_o_k_i_a realybė yra absoliučiai neįrodoma. A_n_t_r_o_j_i_t_e_z_ė. Bruožai, kurie buvo suteikti daiktų "tikrajai būčiai", yra nebūties, n_i_e_k_i_o bruožai,-"tikras pasaulis" buvo sukurtas kaip realaus pasaulio priešingybė: iš tikrųjų tai yra tariamas pasaulis, nes jis tėra m_o_r_a_l_i_n_ė - o_p_t_i_n_ė iliuzija. T_r_e_č_i_o_j_i_t_e_z_ė. Kurti pasakas apie "kitą" pasaulį, o ne šį nėra jokios prasmės, tarus, kad mūsų nevaldo gyvenimo neigimo, menkinimo ir nepasitikėjimo juo instinktas: pastaruoju atveju mes k_e_r_š_i_j_a_m_e gyvenimui, pakišdami "kito", "geresnio" gyvenimo fantasmagoriją. K_e_t_v_i_r_t_o_j_i_t_e_z_ė. Skaidyti pasaulį į "tikrą" ir "regimą", nesvarbu, ar krikščioniškuoju stiliumi, ar Kanto (jis galiausiai buvo s_u_k_t_a_s krikščionis), reiškia pasiduoti dekadanso sugestijai,- tai yra ž_l_u_n_g_a_n_č_i_o gyvenimo simptomas... Kad menininkas regimybę vertina labiau už tikrovę, tai nėra kiek nepaneigiamas šios tezės. Juk "regimybė" šiuo atveju reiškia d_a_r_k_a_r_t_ą tikrovę, tik atseiktą, sustiprintą, pataisytą... Tragiškas menininkas n_ė_r_a pesimistas,- jis tiesiai sako T_a_i_p viskam, kas problemiška ir siaubinga, jis yra dionisiškas...

/KAIP "TIKRASIS PASAULIS"
PAGALIAU TAPO PASAKA/

/Vienos klaidos istorija/

1. Tikrasis pasaulis, pasiekiamas išminčiui, šventajam, dorybingajam,- jis jame gyvena, j_i_s_y_r_a_t_a_s_p_a_s_a_u_l_i_s.
(Seniausias idėjos pavidas, santykiškai protingas, paprastas, įtikinantis. Sakinio "aš, Platonas, e_s_u_tiesa" parafrazė.)
2. Tikrasis pasaulis, nepasiekiamas dabar, tačiau pažadėtas išminčiui, šventajam, dorybingajam ("atgailaujančiam nusidėjėliui").
(Idėjos pažanga: ji tampa subtilesnė, lemtingesnė, platesnė,- j_i_t_a_m_p_a_m_o_t_e_r_i_m_i, ji tampa krikščioniška...)
3. Tikrasis pasaulis, nepasiekiamas, neįrodomas, nežadamas, tačiau jis yra paguoda, įpareigojimas, imperatyvas vien jau dėl to, kad mąstomas.
(Iš esmės sena saulė, tačiau šviečianti pro miglą ir skepsį; idėja, tapusi sublimuota, išblyškusi, šiaurietiška, kenigsbergiška.)
4. Tikrasis pasaulis - nepasiekiamas? Šiaip ar taip, dar nepasiektas. O jei nepasiektas, tai ir n_e_p_a_ž_i_n_t_a_s. Vadinas, ir nepaguodžiantis, neišganantis, neįpareigojantis: kam mus gali įpareigoti tai, kas nepažinta?..
(Dulsvas rytas. Pirmas proto žiovulys. Pozityizmo gaidgystė.)
5. "Tikrasis pasaulis"- idėja, jau niekam nenaudinga, net neįpareigojanti,- nenaudinga, tapusi nereikalinga idėja, v_a_d_i_n_a_s_i, atmeta idėja: pašalinkime ją!
(Šviesi diena; pusryčiai, /bon sens^15/ ir linksmybės sugrįžimas; susigėdęs ir nuraudęs Platonas; visų laisvų dvasių šurmulys.)
6. Mes pašalinome tikrąjį pasaulį: koks pasaulis mums liko? galbūt regimasis?.. Bet ne!
K_a_r_t_u_s_u_t_i_k_r_u_o_j_u_p_a_s_a_u_l_i_u_m_e_s_p_a_š_a_l_i_n_o_m_e_i_r_r_e_g_i_m_ą_j_i!
(Vidudienis; trumpiausio šešėlio akimirka; ilgiausiai egzistavusios klaidos pabaiga; žmonijos apogėjus; /INCIPIT ZARATHUSTRA^16./)

/MORALĖ KAIP ANTINATŪRA/

1

Būna metas, kai visos aistros yra absoliučiai lemtingos, kai jos savo tamsiu sunkiu prislegia savo auką,- o vėliau, daug vėliau jos susituokia su dvasia, "įsidvasina". Kadaisė dėl aistros kvailybės pačiai aistrai buvo paskelbtas karas: buvo prisiekta ją sunaikinti,- visi senovės moraliniai monstrai šiuo atveju vieningai sutaria, kad /"il faut tuer les passions"^17/. Garsiausia formulė yra "Naujajame Testamente", tame Kalno pamoksle, kur, tarp kitko, į viską žiūrima anaipol ne i_š_v_i_r_š_a_u_s. Pavyzdžiui, kalbant apie lytiškumo naudą, sakoma: "Jei tave piktina tavo akis, išlupk ją"; laimei, joks krikščionis nesilaiko šio priesako. S_u_n_a_i_k_i_n_t_i aistras ir geidulius tik tam, kad išvengtume jų kvailybės ir nemalonių jų kvailybės padarinių, šiandien mums atrodo tik ryškiausia kvailybės atmaina. Mes nesistebime dantų gydytojais, kurie i_š_r_a_u_n_a dantis, kad jie neskaudėtų... Kita vertus, reikia pripažinti banalią tiesą, kad iš tos dirvos, kurioje išaugo krikščionybė, visai negali būti išrauta "aistros į_d_v_a_s_i_n_i_m_o" sąvoka. Juk žinoma, kad ankstyvoji Bažnyčia su "intelligentais" kovojo "dvasios skurdžių" labui: kaip iš jos buvo galima tikėtis inteligentiško karo su aistra? - Bažnyčia kovoja su aistra, ją išpjaudama bet kuriuo požiūriu: jos praktika, jos "gydymas" yra k_a_s_t_r_a_t_i_z_m_a_s. Ji niekada neklausia: "Kaip sudvasinamas, išgražinamas, sudievinamas koks nors geidulys?" - Visais laikais discipliną ji suprasdavo kaip sunaikinimą (juslumo, išdidumo, valdžios troškimo, godumo, kerštingumo).- Tačiau pakirsti aistros šaknis reiškia pakirsti gyvenimo šaknis: Bažnyčios praktika yra p_r_i_e_š_i_š_k_a_g_y_v_e_n_i_m_u_i...

Tą pačią priemonę - išpjovimą, sunaikinimą - instinktyviai pasirenka kovodami su geiduliais tie, kurie yra pernelyg silpnavaliai, pernelyg išsigimę, kad sugebėtų juos apriboti; ją pasirenka tos natūros, kurioms, kalbant metaforiškai (ir be metaforos), reikalingas /la Trappe¹⁸/, tam tikras priešiško lozungas, p_r_a_r_a_j_a tarp savęs ir aistros. Radikalios priemonės reikalingos tik degeneratams; silpnavališkumas, o konkrečiau tarus, nesugebėjimas n_e_r_e_a_g_u_o_t_i__i tam tikrą dirgiklį, savaime yra tik kitas degeneracijos pavidalas. Radikalus priešiškus, mirtinas priešiškus jauslumui yra apmąstymo vertas simptomas: čia leidžiama spėlioti apie tokio ekscesų vergo bendrąją būseną.- Beje, toks priešiškus ir tokia neapykanta pasiekia apogėjų tik tada, kai tokios natūros pačios nepajėgia imtis radikalaus gydymo, nusikratyti savo "šėtono". Pakanka apžvelgti visą šventikų ir filosofų, kartu ir menininkų, istoriją: nuodingiausi žodžiai prieš jusles ištarti n_e impotentų ir n_e asketų, o nepakenčiamų asketų, tokių žmonių, kurie buvo priversti būti asketais...

Juslumo sudvasinimas vadinamas m_e_i_l_e: ji yra didysis triumfas prieš krikščionybę. Kitas triumfas yra p_r_i_e_š_i_š_k_u_m_o sudvasinimas. Jis reiškiasi tuo, kad aiškiai suvokiama, kaip svarbu turėti priešų: žodžiu, kad elgiamasi ir sprendžiama priešingai, negu buvo elgiamasi ir sprendžiama iki tolei. Visais laikais Bažnyčia troško sunaikinti savo priešus, o mes, imoralistai ir antikristai, manome, jog mums naudinga, kad Bažnyčia egzistuoja... Net politikoje priešiškus dabar pasidarė labiau sudvasintas - daug protingesnis, daug apdairesnis, daug n_u_o_l_a_i_d_e_s_n_i_s. Beveik kiekviena partija savisaugos interesą sieja su tuo, kad visiškai nenusilptų priešinga partija; tas pats ir didžiojoje politikoje. Kiekvienam naujam dariniui, tarkim, naujai karalystei, priešai reikalingesni negu draugai: tik prieštaroje ji jaučiasi esanti būtina, prieštaroje ji t_a_m_p_a būtina... Ne kitaip mes žiūrime į "vidaus priešą": ir čia priešiškus mes sudvasinome, ir čia suvokėme jo v_e_r_t_ę. Esame k_ū_r_y_b_i_n_g_i tik turėdami daug priešybių; liekame j_a_u_n_i tik todėl, kad siela nesiilsi, netrokšta ramybės... Niekas mums nėra taip svetima, kaip tas anų laikų "sielos ramybės" troškimas, k_r_i_k_š_č_i_o_n_i_š_k_a_s troškimas; niekas mums nekelia tiek mažai pavydo, kaip moralinė karvė ir riebi ramios sąžinės laimė. Kai atsisakoma karo, atsisakoma ir d_i_d_ž_i_o gyvenimo... Žinoma, daugeliu atvejų "sielos ramybė" tėra nesusipratimas,- kažkas k_i_t_a, kas nedrįsta vadintis tikroju vardu. Neišsisukindamas ir be išankstinio nusistatymo pateikiu porą atvejų. Pavyzdžiui, "sielos ramybė" gali būti švelnus didelio gyvuliškumo persimainymas į moralumą (ar religingumą). Arba nuovargio pradžia, pirmasis šešėlis, kurį meta vakaras, bet koks vakaras. Arba ženklas, kad oras yra drėgnas, kad artėja pietų vėjai. Arba nesąmoningas dėkingumas už gerą virškinimą (kartais vadinamas "žmonių meile"). Arba ramybė, apimanti sveikstantįjį, kuriam atsišviežina visi daiktai ir kuris laukia... Arba būsena po stipraus mus valdančios aistros patenkinimo, malonus retai jaučiamo sotumo jausmas. Arba senatviškas mūsų valios, mūsų geidulių, mūsų ydų nusilpimas. Arba tingumas, tuštybės įkalbėtas pasipuošti moralės blizgučiais. Arba tikrumas, net bausis tikrumas, pakeitęs ilgai trukusią įtampą ir kančią, susijusias su netikrumu. Arba darbe, kūryboje, veiksmo, troškimuose pasiektos brandos ir meistriškumo išraiška, ramus atokvėpis, p_a_s_i_e_k_t_a "valios laisvė"... S_t_a_b_ų saulėlydis: kas žino? Gal tai tik viena iš "sielos ramybės" formų...

- Aš formuluoju principą. Visokią natūralizmą moralėje, t.y. visokią s_v_e_i_k_ą moralę, valdo gyvenimo instinktas,- kiekvienas gyvenimo priesakas turi būti pripildytas tam tikro kanono -"privalau" ir "neprivalau", koks nors trikdymas ar priešiškus, pasitaikantis gyvenimo kelyje, turi būti pašalintas. Priešingai, a_n_t_i_n_a_t_ū_r_a_l_i moralė, vadinasi, beveik kiekviena moralė, kurios anksčiau buvo mokomasi, kuri buvo gerbiama ir propaguojama, atsisuka kaip tik p_r_i_e_š

gyvenimo instinktus,- ji yra arba slaptas, arba atviras ir įžūlus tų instinktų p_a_s_m_e_r_k_i_m_a_s. Sakydama "Dievas mato širdį", ji sako Ne žemiausiems ir aukščiausiems gyvenimo geiduliams ir Dievą laiko g_y_v_e_n_i_m_o__p_r_i_e_š_u... Šventasis, įtinkantis Dievui, yra idealus kastratas... Kur p_r_a_s_i_d_e_d_a "Dievo karalystė", ten baigiasi gyvenimas...

5

Tarus, kad suvokta tokio maišto prieš gyvenimą piktadarybė, krikščioniškoje moralėje tapusi beveik šventenybe, kartu, laimei, galima suvokti ir kažką kita: tokio maišto nenaudingumą, iliuziškumą, absurdiškumą, m_e_l_a_g_i_n_g_u_m_ą. Juk galų gale, kai gyvenimą smerkia pats gyvenantysis, tai yra tik tam tikros rūšies gyvenimo simptomas: čia visai nekeliamas klausimas, ar smerkiama pagrįstai, ar nepagrįstai. Kad gyvenimo v_e_r_t_ė_s problemą apskritai galėtume kelti, reikia atsistoti š_a_l_i_a gyvenimo, o be to, jį pažinti taip gerai, kaip pažino tas ar kitas, žodžiu, visi tie, kurie gyveno; pakanka motyvų, kad suprastum, jog ši problema mums yra neišsprendžiama. Kalbėdami apie vertybes, mes kalbame įkvėpti gyvenimo ir palenkti jo optikai: pats gyvenimas mus verčia teigti vertybes; o__k_a_i mes teigiame vertybes, per mus vertina pats gyvenimas... Vadinasi, ir tas m_o_r_a_l_ė_s__a_n_t_i_n_a_t_ū_r_a_l_u_m_a_s, Dievą suvokiantis kaip gyvenimo pasmerkimą ir antipodą, yra tik gyvenimo vertybinis sprendinys; k_o_k_i_o gyvenimo? K_o_k_i_o_s rūšies gyvenimo? - Tačiau aš jau atsakiau: žlungančio, nusilpusio, nuvargusio, pasmerkto gyvenimo. Moralė, kaip ji buvo suprantama iki šiol - pagaliau, kaip ji buvo apibūdinta dar Schopenhauerio -"valios gyventi neigimas",- yra pats d_e_k_a_d_a_n_s_o__i_n_s_t_i_n_k_t_a_s, save padarantis imperatyvu; jis sako: "p_r_a_ž_ū_k!"- o tai yra pasmerktojo sprendinys...

6

Pagaliau dar pasvarstykime, kaip naivu apskritai sakyti: "Žmogus p_r_i_v_a_l_ė_t_ų būti toks ir toks!" Tikrovė mums rodo žavingą tipų gausą, neišsenkamą formų žaismo ir kaitos perteklių; o koks nors vargšas kampininkas moralistas sako: "Ne! Žmogus turėtų būti k_i_t_o_k_s?.." Jis, tas vargšas šventeiva, net žino, k_o_k_s turėtų būti žmogus; jis nupiešia save ant sienos ir sako: /"Ecce homo!..^19/ Tačiau net tada, kai moralistas kreipiasi į pavienį žmogų ir sako jam: "Tu privalai būti toks ir toks!", jis nenustoja būti juokingas. Pavienis žmogus yra tam tikra l_e_m_t_i_e_s__ dalis iš vidaus ir išorės, jis yra dar vienas dėsnis, dar viena būtinybė, prisišliejanti prie viso, kas ateina ir kas bus. Sakyti jam "pasikeisk", vadinasi, reikalauti, kad pasikeistų viskas, net tai, kas buvo... Ir iš tiesų buvo nuoseklių moralistų; jie troško, kad žmogus būtų kitoks, būtent dorybingas, jie troško pakeisti žmogų, kad jis būtų panašus į juos, paversti jį šventeiva: dėl to jie n_e_i_g_ė pasaulį! Kokia beprotybė! Koks įžūlus nekuklumas!.. Moralė, kai ji s_m_e_r_k_i_a, pati savaime, o__n_e, gyvenimo perspektyvų, atodairių ir ketinimų požiūriu, yra specifinė klaida, kurios nederėtų nė kiek pateisinti; ji yra tam tikra d_e_g_e_n_e_r_a_t_ų__i_d_i_o_s_i_n_k_r_a_z_i_j_a, padariusi neapsakomai daug žalos!.. Priešingai, mes, kitaip manantys, mes, imoralistai, savo širdį atvėrėme visokiam supratimui, suvokimui, p_r_i_t_a_r_i_m_u_i. Mums nelengva neigti, mes ieškome garbės būti t_e_i_g_i_a_n_č_i_a_i_s_i_a_i_s. Vis įdėmiau mes žvelgiame į ekonomiką, kuri reikalauja viso to, ką atmeta šventiko, l_i_g_o_t_o šventeiviško proto šventa beprotybė, ir kuri visa tai panaudoja; į tą gyvenimo dėsnio ekonomiką, kuri pati gauna naudos net iš šlykščios šventeivų, šventikų p_a_d_e_r_m_ė_s - k_o_k_i_o_s naudos? - Bet atsakymas šiuo atveju esam mes patys, imoralistai...

/KETURIOS DIDŽIOSIOS KLAIDOS/

1

P_r_i_e_ž_a_s_t_i_e_s_i_r_p_a_d_a_r_i_n_i_o_s_u_k_e_i_t_i_m_o_k_l_a_i_d_a.- Nėra pavojingesnės klaidos kaip s_u_k_e_i_s_t_i_p_a_d_a_r_i_n_i ir p_r_i_e_ž_a_s_t_j: aš tai vadinu tikrų tikriausiu proto ištvirkimu. Nepaisant to, ši klaida - vienas seniausių ir vienas naujausių žmonijos įpročių: ji yra mūsų sankcionuota, ji vadinama "religija", "morale". Ji glūdi k_i_e_k_v_i_e_n_a_m_e teiginyje, kurį formuluoja religija ir moralė; šio proto ištvirkimo pradaininkai yra šventikai ir moralės įstatymdaviai.- Štai pavyzdys. Kiekvienam žinoma garsiojo Kornaro knyga, kurioje savo skurdžią dietą jis pateikia kaip ilgo, laimingo - ir dorybingo - gyvenimo receptą. Nedaug yra knygų, kurios būtų taip skaitomos; net ir dabar Anglijoje kasmet spausdinama daug tūkstančių jos egzempliorių. Aš neabejoju, kad nė viena knyga (žinoma, išskyrus Bibliją) nepadarė tiek daug žalos, n_e_s_u_t_r_u_m_p_i_n_o tiek daug gyvenimų, kaip šis geranoriškas /curiosum/. Priežastis: padarinio ir priežasties sukeitimas. Lengvatikis italas savo dietą laikė savo ilgo gyvenimo p_r_i_e_ž_a_s_t_i_m_i; o juk iš tikrųjų ilgo gyvenimo sąlyga buvo nepaprastai lėta jo medžiagų apykaita, menkas vartojimas; kartu tai buvo jo skurdžios dietos priežastis. Jis negalėjo pasirinkti, mažai a_r daug valgyti, jo skurdas n_e_b_u_v_o "laisva valia": jis susirgdavo, kai tik valgydavo daugiau. Bet jei nesi karpis, ne tik naudinga, bet ir būtina valgyti t_v_a_r_k_i_n_g_a_i. Koks nors m_ū_s_ų dienų mokslininkas, greitai eikvojantis nervų energiją, laikydamasis Kornaro r_e_ž_i_m_o, kaipmat numirtų. /Crede experto^20/.

2

Bendriausia formulė, grindžianti kiekvieną religiją ir moralę, yra tokia: "Daryk tai ir tai, nedaryk to ir to - ir būsi laimingas! Kitaip..." Kiekviena moralė, kiekviena religija ir y_r_a šis imperatyvas - aš jį vadinu didžiausia proto nuodėme, n_e_m_i_r_t_i_n_g_a_b_e_p_r_o_t_y_b_e. Mano lūpose toji formulė virsta savo priešingybe - p_i_r_m_a_s mano "visų vertybių perkainojimo" pavyzdys: žmogus, kuriam sekasi, "laimingasis", t_u_r_i atlikti tam tikrus veiksmus ir instinktyviai vengia kitų veiksmų; tvarką, kurią demonstruoja fiziologiškai, jis taiko santykiuose su žmonėmis ir daiktais. Išreiškus formule, jo dorybė yra jo laimės p_a_d_a_r_i_n_y_s... Ilgas gyvenimas, gausūs palikuonys n_ė_r_a atpildas už dorybę; priešingai, pati dorybė yra medžiagų apykaitos sulėtėjimas, kuris, tarp kitko, lemia ir ilgą gyvenimą, gausius palikuonis, žodžiu, k_o_r_n_a_r_i_z_m_ą.- Bažnyčia ir moralė sako: "Giminę, tautą pražudo nedorybė ir prabanga." Mano a_t_g_a_i_v_i_n_t_a_s protas sako: jei tauta žlunga, degeneruoja fiziologiškai, tai to p_a_d_a_r_i_n_y_s yra yda ir prabanga (t.y. vis stipresnių ir dažnesnių dirgiklių poreikis, būdingas kiekvienai išsekusiai natūrai). Štai šis jaunuolis be laiko išblyksta ir nuvysta. Jo draugai sako: tai dėl tokios ir tokios ligos. Aš sakau: k_a_d jis susirgo, k_a_d jis neįveikė ligos, tai jau buvo išsekusio gyvenimo, paveldėto išsekimo padarinys. Laikraščių skaitytojas sako: šitaip klysdama, ši partija sužlugdė. Mano a_u_k_š_t_o_j_i politika sako: partija, kuri daro tokias klaidas, pasmerkta - ji prarado savisaugos instinktą. Bet kuriuo požiūriu kiekviena klaida yra instinktų išsigimimo, valios nusilpimo padarinys: šitaip beveik galima apibrėžti b_l_o_g_į. Visa, kas g_e_r_a, yra instinktas - vadinasi, tai yra lengva, būtina, laisva. Sunkumas yra priešara; D_i_e_v_ą nuo herojų skiria tipiškas skirtumas (mano kalba: l_e_n_g_v_o_s kojos - pirmasis dievybės atributas).

3

Netikro priežastingumo klaida.- Visais laikais buvo tikima, kad galima žinoti priežastį: tačiau kas lemia mūsų žinojimą, tiksliau pasakius, mūsų tikėjimą tuo žinojimu? Faktiškai iki šiol neįrodyti garsieji "vidiniai faktai". Mes manėme esą valios akto priežastis; mažų mažiausiai mes tikėjomės u_ž_č_i_u_o_p_t_i_v_e_i_k_s_m_o priežastingumą. Beveik niekada nebuvo abejojama, kad kokio nors veiksmo /antecedentia/ jo priežasčių, reikia ieškoti sąmonėje; o jei jos ieškomos, tai ir surandamos - kaip "motyvai": kitaip būtų neįmanoma nuo jų nepriklausyti, nebūti u_ž jas atsakingam. Pagaliau kas ginčijo, kad mintis priežastingai sąlygota, kad minties priežastis yra Aš?.. Iš tų trijų "vidinių faktų", kuriais tariamai pagrindžiamas priežastingumas, pirmas ir labiausiai

įtikinantis yra v_a_l_i_o_s_k_a_i_p_p_r_i_e_ž_a_s_t_i_e_s faktas; sąmonės ("dvasios") kaip priežasties, o vėliau ir Aš ("subjekto") kaip priežasties koncepcija atsirado tik po to, kai valios priežastingumas buvo priimtas kaip savaime suprantamas dalykas, kaip e_m_p_i_r_i_j_a... Bet dabar mes mąstome blaiviau. Šiandien mes nebetikime nė vienu šios koncepcijos žodžiu. "Vidinis pasaulis" kupinas fantomų ir žaltvykščių: viena iš tokių yra valia. Valia daugiau nieko nejudina ir galiausiai nieko nepaaiškina - ji tik lydi procesus; jos gali ir nebūti. Vadinamasis "motyvas": kita klaida. Tik paviršinis sąmonės fenomenas, veiksmo priedėlis, kuris veiksmo /antecedentia/ labiau paslepia, negu parodo. Net ir "Aš"! Jis tapo pasaka, fikcija, žodžių žaismu: jis visiškai liovėsi mąstyti, jausti ir geisti!.. Kas iš to? Nėra jokių dvasinių priežasčių! Visa tariamoji empirija nuėjo velniop! Š_t_a_i kas iš to! - O mes mandagiai piktnaudžiavome ta "empiria" mes iš jos s_u_k_ū_r_ė_m_e pasaulį kaip priežasčių pasaulį, kaip valios pasaulį, kaip dvasių pasaulį. Čia triūsė seniausia ir ilgiausia gyvuojanti psichologija, ir nieko kito ji neveikė: kiekvienas įvykis jai buvo veiksmas, kiekvienas veiksmas - valios padarinys, pasaulis jai buvo veikėjų sanauja, kiekvieno įvykio pagrindas jai buvo veikėjas ("subjektas"). Savo tris "vidinius faktus", tai, kuo žmogus tikėjo tvirčiausiai, - valią, dvasią, Aš, - jis išsunkė iš savęs ir suprojektavo į išorę, - pirmiausia iš Aš sąvokos jis išgliaudė "būties" sąvoką, "daiktams" jis suteikė būtį pagal savo vaizduotę, pagal savąją Aš kaip priežasties sąvoką. Ko stebėtis, kad vėliau daiktuose jis tik atrasdavo tai, k_a_p_a_t_s_i_j_u_o_s_b_u_v_o_i_s_p_r_a_u_d_ė_s? - Kartoju: pats daiktas, "daikto" sąvoka, yra tikėjimo Aš kaip priežastimi atspindys... Ir net Jūsų atome, mano ponai mechanistai ir fizikai, kiek klaidų, kiek daug rudimentinės psichologijos dar likę Jūsų atome! - O ką jau kalbėti apie "daiktą savaime", apie metafiziką /horrendum pudendum^21/! Dvasia kaip priežastis klaidingai sukeista su realybe! Ir ta dvasia padaryta realybės matu! Ir pavadinta D_i_e_v_u!

4

T_a_r_i_a_m_ų_p_r_i_e_ž_a_s_č_i_ų_k_l_a_i_d_a.- Pasiremkiame sapnu: tam tikras pojūtis, tarkim, tolumo patrankos šūvio padarinys, paskui padaromas priežastimi (dažnai net nedideliu romanu, kuriame kaip tik sapnuojantysis yra pagrindinis asmuo). Tuo tarpu pojūtis užtrunka kaip savotiškas rezonansas: jis tarsi lūkuriuoja, kol priežasties poreikis jam leis įžengti į avansceną - dabar jau ne kaip atsitiktinumui, o kaip "prasmei". Patrankos šūvis, tariamai apgręždamas laiką, pasireiškia kaip p_r_i_e_ž_a_s_t_i_s. Tai, kas įvyksta vėliau, motyvacija, išgyvenama pirmiausia ir dažnai su šimtais smulkmenų, kurios žaibiškai keičiasi, o po to jau p_a_s_i_g_i_r_s_t_a šūvis... Kas čia darosi? Vaizdiniai, s_u_k_ė_l_ė tam tikrą savijautą, klaidingai interpretuojami kaip jos Priežastis. - Iš tikrųjų tą patį mes darome ir nemiegodami. Dauguma mūsų abstrakčių jausmų - visoks slopinimas, sunkumas, įtampa, eksplozija organų žaisme ir sąveikoje, ypač /nervus sympathicus^22/ būseną - sužadina mūsų poreikį rasti priežastį: mes norime žinoti, k_o_d_ė_l jaučiamės t_a_i_p_i_r_t_a_i_p, - jaučiamės blogai arba gerai. Mums niekada nepakanka paprasčiausiai konstatuoti, k_a_d jaučiamės taip ir taip: mes pripažįstame šį faktą - jį s_u_v_o_k_i_a_m_e - tik tada, k_a_i jį kaip nors motyvuojame. - Prisiminimas, kuris tokiu atveju, mums patiems to nežinant, pradeda savo darbą, išryškina ankstesnes panašaus pobūdžio būsenas ir su jomis susijusias kauzalias interpretacijas - n_e jų priežastingumą. Žinoma, kartu su prisiminimu taip pat atsiranda tikėjimas, kad tie vaizdiniai, tie palydimieji sąmonės procesai ir buvo priežastys. Taip atsiranda tam tikros priežastinės interpretacijos i_p_r_o_t_i_s, kuris iš tikrųjų trukdo t_y_r_i_n_ė_t_i priežastį ir net daro tokį tyrinėjimą negalimą.

5

Psichologinis paaiškinimas. - Kažką nežinoma traktuoti kaip kažką žinoma - reiškia atsipalaiduoti, nurimti, jaustis patenkintam, be to, pasijusti stipriam. Nežinomybė susijusi su pavojumi, nerimu, rūpesčiu; pirmas impulsas - p_a_š_a_l_i_n_t_i tas skausmingas būsenas. Pirmasis principas: bet koks paaiškinimas geriau negu joks. Kadangi iš esmės tik trokštama nusikratyti slegiančių

vaizdinių, tai priemonės tam padaryti labai nesirenkamos: pats pirmas vaizdinys, padedantis nežinomą paaiškinti kaip žinomą, yra toks malonus, kad jis "laikomas teisingu". Įrodymas m_a_l_o_n_u_m_u ("jėga") kaip tiesos kriterijus.- Taigi priešasčių poreikis yra sąlygojamas ir sužadinas baimės jausmo. Jei tik įmanoma, "kodėl?" turi pateikti ne apskritai priešastį, o t_a_m_t_i_k_r_ą_p_r_i_e_ž_a_s_t_į - raminančią, išlaisvinančią, atpalaiduojančią. Pirmas šio poreikio padarinys yra tas, kad priešastimi laikoma kažkas jau ž_i_n_o_m_a, išgyventa, įrašyta į atmintį. Tai, kas nauja, neišgyventa, kas svetima, nelaikoma priešastimi.- Vadinasi, ieškoma ne tik tam tikrų paaiškinimų ir priešasčių, bet pirmiausia g_e_i_d_ž_i_a_m_ų ir m_a_l_o_n_i_a_u_s_i_ų aiškinimų, tokių, kurie greičiausiai ir dažniausiai pašalina svetimybės, naujumo, nežinomybės jausmą,- l_a_b_i_a_u_s_i_a_i_į_p_r_a_s_t_ų aiškinimų.- Padarinys: vis labiau vyrauja viena priešastinio aiškinimo rūšis, tie aiškinimai pavirsta sistema, kuri pagaliau pradeda d_o_m_i_n_u_o_t_į, t.y. paprasčiausiai išstumia k_i_t_o_k_i_a_s priešastis ir kitokius aiškinimus.- Bankininkas tuojau pat galvoja apie "biznį", krikščionis apie "nuodėmę", mergelė - apie savo meilę.

6

V_i_s_ą_m_o_r_a_l_ė_s_i_r_r_e_l_i_g_i_j_o_s_s_r_i_t_į_a_p_i_m_a_š_i
t_a_r_i_a_m_ų_p_r_i_e_ž_a_s_č_i_ų_s_ą_v_o_k_a,-n_e_m_a_l_o_n_i_ų neapibrėžtų jausmų "paaiškinimas". Tie jausmai sukeliama mums priešišku esybių (piktos dvasios: pats garsiausias atvejis - isterijos perinterpretavimas į raganavimą). Tie patys jausmai sukeliama peiktinų veiksmų ("nuodėmės", "nuodėmingumo" jausmas kaip įprastos fiziologinės savijautos pakaitalas - visada surandama priešasčių būti savimi nepatenkintam). Tie patys jausmai suvokiami kaip bausmės, kaip atpildas už kažką, ko mes neturėtume daryti, kuo mes neprivaldėtume b_ū_t_į (nešvankia forma visa tai apibendrina Schopenhaueris, suformuluodamas teiginį, kuriuo moralė atskleidžiama tokia, kokia ji yra,- tikra gyvenimo nuodytoja ir šmeižikė: "Kiekvienas didelis skausmas, fizinis ar dvasinis, pasako, ko mes nusipelnome: juk jis mūsų nepaliestų, jei nebūtume jo nusipelnę" ("Pasaulis kaip valia ir vaizdinys", 2, 666)). Tie patys jausmai suvokiami kaip neapgalvotų, bloga lemiančių veiksmų padarinys (afektai, juslumai, suprantamas kaip priešastis, kaip "kaltė"; sunkios fiziologinės būsenos, remiantis k_i_t_o_m_i_s sunkiomis būsenomis, aiškinamos kaip "pelnytos").- M_a_l_o_n_i_ų neapibrėžtų jausmų "aiškinimas". Juos nulemia Dievo malonė. Juos lemia suvokimas, kad atlikai gerus veiksmus (vadinamoji "švari sąžinė", fiziologinė būseną, kartais kaip du vandens lašai panaši į tą, kurią sukelia geras virškinimas). Juos lemia sėkmingas sumanymų įgyvendinimas (naivi ir klaidinga išvada: sėkmingas sumanymų įgyvendinimas kokiam nors hipochondrikui ar kokiam nors Pascaliui nesukelia jokių malonių neapibrėžtų jausmų). Juos sukelia tikėjimas, meilė, viltis - krikščioniškosios dorybės.- Iš tikrųjų visi tie tariami aiškinimai yra l_i_e_k_a_m_o_s_i_o_s būsenos, tarsi koks malonių ar nemalonių jausmų išvertimas į neteisingą dialektą: pajėgiama tikėtis, n_e_s pamatinis fiziologinis jausmas vėl yra stiprus ir gyvastingas; pasitikima Dievu, n_e_s pilnatvės ir jėgos jausmas suteikia ramybę.- Moralę ir religiją visiškai apima klaidos psichologija: kiekvienu atskiru atveju priešastis sukeičiama su padariniu; arba tiesa sukeičiama su padariniu, t.y. su tuo, ką t_i_k_i_m_a tikrai esant; arba sąmonės būseną sukeičiama su tos būsenos priešastingumu.

7

Laisvos valios klaida.- Šiandien mes nejaučiame jokių simpatijų "laisvos valios" sąvokai: mes net per gerai žinome, kas tai yra: pats prasčiausias, koks tik gali būti, teologų triukas, kurio tikslas - žmoniją padaryti "atsakingą" pagal jų supratimą, t.y. j_ą_p_a_d_a_r_y_t_į
p_r_i_k_l_a_u_s_o_m_ą_n_u_o_s_a_v_ę_s... Čia aš pateikiu tik atsakomybės psichologiją.- Visur, kur ieškoma atsakomybės, veikia t_r_o_š_k_i_m_o_b_a_u_s_t_į_i_r_t_e_i_s_t_į instinktas. Kai kokia nors savijauta aiškinama remiantis valia, ketinimais, atsakomybės aktais, apnuoginama jos nekaltybės sklaida: mokslas apie valią iš esmės išrastas tam, kad būtų galima bausti, t.y. kyta iš noro kaltinti. VisOs senosios psichologijos, valios psichologijos, prielaida yra ta,

kad jos pradininkai, šventikai, vadovavę senovės bendruomenėms, norėjo sukurti t_e_i_s_ę skirti bausmes - arba tokią teisę sukurti Dievui... Žmonės buvo laikomi "laisvi", kad būtų galima teisti ir bausti - kad būtų galima a_p_k_a_l_t_i_n_t_i: vadinasi, kiekvienas veiksmas t_u_r_ė_j_o būti suvokiamas kaip valingas, o kiekvieno veiksmo šaltinis - kaip sąmoningas (tokiu būdu p_a_m_a_t_i_n_ė šarlatanerija /in psychologicis/ pati buvo padaryta psichologijos principu...). Šiandien, kai mes judame p_r_i_e_š_i_n_g_a kryptimi, kai mes, imoralistai, visomis jėgomis šaliname iš pasaulio kaltės ir bausmės sąvokas ir stengiamės, kad jų neliktų nei psichologijoje, nei istorijoje, nei gamtoje, nei visuomenės institucijose bei sankcijose, mūsų požiūriu, nėra radikalesnių priešininkų už teologus, kurie ir toliau, propaguodami "dorovinės pasaulio tvarkos" nuostatą, tapsmo nekaltybę teršia "bausme" ir "kalte". Krikščionybė yra budelio metafizika...

8

Koks tegali būti m_ū_s_ų mokslas? - Kad niekas n_e_d_u_o_d_a žmogui jo savybių: nei Dievas, nei visuomenė, nei jo tėvai ar protėviai, nei jis p_a_t_s (pastarosios nuostatos idiotizmas buvo propaguojamas Kanto ir galbūt dar Platono - kaip "inteligibili laisvė"). N_i_e_k_a_s nėra atsakingas už tai, kad jis apskritai yra, kad jis yra toks ir toks, kad jis gyvena tokiomis aplinkybėmis ir tokioje aplinkoje. Jo esmės fatalizmas neatskiriamas nuo fatalizmo viso to, kas buvo ir kas bus. Jis n_ė_r_a savo ketinimų, kokios nors valios, kokio nors tikslo padarinys, juo n_ė_r_a bandoma pasiekti "žmogaus idealą", "laimės idealą" ar "moralės idealą",- absurdiška trokšti jo esmę p_a_v_e_r_s_t_i koku nors tikslu. Mes patys išradome "tikslą" sąvoką: tikrovėje n_ė_r_a tikslo... Visa yra būtina, visa yra nulemta, visa priklauso visumai, visa y_r_a visumoje,- nėra nieko, kas galėtų teisti, matuoti, lyginti ir smerkti mūsų būtį, nes tai reikštų teisti, matuoti, lyginti ir smerkti visumą... T_a_č_i_a_u__n_ė_r_a__n_i_e_k_o,__i_š_s_k_y_r_u_s__v_i_s_u_m_ą! - Kad niekas daugiau nėra atsakingas, kad joks būties pavidalas negali būti traktuojamas kaip /causa prima^23/, kad pasaulis nėra vienis nei kaip juslių objektas, nei kaip "dvasia",- š_t_a_i__k_a_s__p_i_r_m_i_a_u_s_i_a__y_r_a__d_i_d_y_s_i_s__i_š_s_i_l_a_i_s_v_i_n_i_m_a_s; tokiu būdu pirmą kartą atkuriamą tapsmo n_e_k_a_l_t_y_b_ė... "Dievo" sąvoka iki šiol buvo didžiausias p_r_i_e_k_a_i_š_t_a_s būčiai... Mes neigiame Dievą, mes neigiame atsakomybę prieš Dievą: t_a_i_p mes pirmą kartą išganome pasaulį.-

ŽMONIJOS "GERINTOJAI"

1

Žinomas mano reikalavimas filosofams atsistoti a_n_a_p_u_s gėrio ir blogio,- p_a_m_i_n_t_i moralinio sprendinio iliuziją. Šio reikalavimo pagrindas yra intuicija, kurią pirmas suformulavau aš: n_ė_r_a__j_o_k_i_ų__m_o_r_a_l_i_n_i_ų__f_a_k_t_ų. Moralinis sprendinys panašus į religinį tuo, kad jis paremtas tikėjimu tokiomis realybėmis, kurių nėra. Moralė yra tik tam tikrų fenomenų išaiškinimas, tiksliau pasakius - i_š_k_r_a_i_p_y_m_a_s, Moralinis sprendinys, kaip ir religinis, priklauso tokiai nežinojimo pakopai, kur dar nėra realybės sąvokos, kur realūs ir įsivaizduojami dalykai dar neskiriami: dėl to "tiesa" šioje pakopoje reiškia tik tokius dalykus, kuriuos šiandien mes vadiname "fantazijomis". Todėl moralinis sprendinys niekada neturi būti suprantamas tiesiogiai: pats savaime jis visada yra absurdiškas. Tačiau jis neįkainojamas kaip s_e_m_i_o_t_i_k_a: pažįstančiajam mažų mažiausiai jis atskleidžia vertingiausias bruožus tokių kultūrų ir sielų, kurios ž_i_n_o_j_o nepakankamai, kad "suprastų" save. Moralė yra tik ženklų kalba, tik simptomatologija: pats laikas žinoti, a_p_i_e_k_ą čia kalbama, ir turėti iš to naudą.

2

Pirmas ir visai įprastas pavyzdys. Visais laikais norėta "pagerinti" žmones: tai pirmiausia ir buvo vadinama morale. Tačiau tame pačiame žodyje slypi įvairiausios tendencijos. Tiek bestijos, vadinamos žmogumi, t_r_a_m_d_y_m_a_s, tiek tam tikros rūšies žmogaus veisimas yra vadinamas "gerinimu": tik šie zoologiniai terminai išreiškia tikrovę,- žinoma, tokią tikrovę, apie kurią tipiškai "gerintojai", šventikai, nieko nežino - nieko n_e_n_o_r_i žinoti... Kokio nors žvėries tramdymą vadinti "gerinimu"- mūsų ausims tai skamba beveik kaip juokai. Jei žinai, kas dedasi žvėrynuose, abejoji, kad bestija gali būti "pagerinta". Ji susilpninama, ji padaroma ne tokia pavojinga; dėl depresyvaus baimės afekto, skausmo, žaizdų, alkio ji tampa l_i_g_o_t_a bestija.- Ne kitaip yra ir su sutramdytais žmonėmis, kuriuos "pagerino" šventikai. Ankstyvaisiais viduramžiais, kai Bažnyčia iš tikrųjų visų pirma buvo žvėrynas, visur buvo medžiojami gražiausi "baltaplaukės bestijos" egzemplioriai,- pavyzdžiui, buvo "gerinami" taurūs germanai. Tačiau kaip po to atrodė toks "pagerintas", į vienuolyną įviliotas germanas? Kaip žmogaus karikatūra, kaip išsigimėlis: jis tapo "nusidėjėliu", jis sėdėjo narve, jis buvo įspraustas tarp baisių sąvokų... Čia jis gulėjo paslikas, palaužtas ligos, suvargęs, neapkenčiantis savęs; kupinas neapykantos stimulams gyventi, kupinas nepasitikėjimo visu tuo, kame dar kunkuliavo jėga ir laimė. Žodžiu, "krikščionis"... Fiziologijos kalba: kovojant su bestija, susargdinimas g_a_l_i būti vienintelė priemonė ją susilpninti. Bažnyčia tai suprato: ji s_u_g_a_d_i_n_o žmogų, susilpnino jį,- tačiau ji tarėsi jį "pagerinusi"...

3

Imkime kitą vadinamosios moralės atvejį, tam tikros rasės ir rūšies v_e_i_s_i_m_o atvejį. Didingiausias pavyzdys - indų moralė, "Manu įstatymo" pavidalu sankcionuota religijos. Čia iškeltas uždavinys iškart veisti ne mažiau kaip keturias rases: šventikų, karių, prekyautojų ir žemdirbių, pagaliau tarnų rasę, šudrą. Akivaizdu, kad čia mes esame ne tarp žvėrių tramdytojų: net kad būtų numatytas tokio veisimo planas, reikalinga šimtąkart švelnesnių ir protingesnių žmonių rūšis. Atsidūsti, iš liginės ir kalėjimo krikščioniškos aplinkos patekęs į šį sveikesnį, aukštesnį, p_l_a_t_e_s_n_į pasaulį. Koks skurdus "Naujasis Testamentas", palyginti su Manu, kaip bjauriai jis dvokia! Tačiau ir šiai organizacijai reikėjo būti baisia,- šįkart kovojant ne su bestija, o su j_o_s priešingybe - neveisliniu žmogumi, žmogumi-mišraine, su čandala. Ir vėl ji neturėjo kitų priemonių padaryti tą žmogų nepavojingą, silpną, išskyrus vieną - jį s_u_s_a_r_g_d_i_n_t_i,- tai buvo kova su "didele dauguma". Galbūt mūsų jausmui nėra nieko svetimesnio, kaip š_i_o_s indiškios moralės apsaugos taisyklės. Pavyzdžiui, trečias ediktas (Avadana-Sastra I), kuriame kalbama apie "nešvarias daržoves", įsako, kad vienintelis čandalai leistinas maistas turi būti česnakas ir svogūnas, nes Šventasis Raštas draudžia jiems valgyti grūdinius javus ar vaisius, arba duoti jiems v_a_n_d_e_n_į ar ugnį. Tas pats ediktas konstatuoja, kad reikalingą vandenį jie turi semti ne iš upių, ne iš šaltinių, net ne iš tvenkinių, o tik iš pelkių ir iš įdubų, kurias įspaudė gyvulių kanopos. Jiems taip pat uždrausta skalbti savo drabužius ir net p_r_a_u_s_t_i_s, nes maloningai jiems skiriamas vanduo turi būti panaudotas troškuliui numalšinti. Pagaliau šudrų moterims draudžiama būti prie gimdančių čandalos moterų, o pastarosioms taip pat draudžiama b_ū_t_i_š_a_l_i_a_p_i_r_m_ų_j_ų...- Netrukus išryškėjo tokios sveikatos policijos veiklos padariniai: pražūtingos epidemijos, bjauriausios lytinės ligos, o prie jų - "peilio įstatymas", įsakantis kastruoti vyriškos lyties vaikus, o moteriškos lyties vaikams išpjauti mažąsias gėdos lūpas.- Pats Manu sako: "Čandala yra neištikimybės, kraujomaišos ir nusikaltimo (tai - n_e_i_š_v_e_n_g_i_a_m_a veisimo sąvokos išdava) vaisius. Jie turi rengtis tik lavonų skudurais, maitintis iš sudaužytų puodų, puoštis sena geležimi, melstis tik piktosioms dvasioms; jie turi be poilsio klajoti iš vienos vietos į kitą. Jiems draudžiama rašyti iš kairės į dešinę ir rašant naudotis dešine ranka: dešinės rankos naudojimas ir rašymas iš kairės į dešinę - tik d_o_r_y_b_i_n_g_ų_j_ų, __r_a_s_ė_s žmonių privilegija."

4

Šie nurodymai labai pamokantys: jais pagaliau išreiškiamas visai grynas, visai pirmapradis a_r_i_j_ų humanizmas,- mes matome, kad "gryno kraujo" sąvoka yra nekenksmingumo sąvokos priešingybė. Kita vertus, bus aišku, k_o_k_i_a tauta įamžino neapykantą, čandalos neapykantą tokiam "humanizmui", kur ši neapykanta tapo religija, kur ji tapo g_e_n_i_a_l_i... Šiuo požiūriu evangelijos yra pats geriausias dokumentas; dar labiau Enocho knyga.- Krikščionybė, dėl savo žydiškų šaknų ir paaiškinama tik kaip šios dirvos augalas, yra p_r_i_e_š_i_n_i_m_a_s_i_s kiekvienai veisimo, rasės, privilegijų moralei: tai a_n_t_i_a_r_i_j_i_š_k_a religija /par excellence^24/: krikščionybė yra visų arijų rasės vertybių perkainojimas, čandalos vertybių pergalė, skurdžių ir padugnių evangelijos propaguotoja, visų sutryptųjų, vargingųjų, nevykėlių, pasmerktųjų maištas prieš "rasę"- nemirtingas čandalos kerštas kaip m_e_i_l_ė_s_r_e_l_i_g_i_j_a.

5

V_e_i_s_i_m_o moralė ir t_r_a_m_d_ymo moralė jų įgyvendinimo priemonių požiūriu viena nuo kitos niekuo nesiskyrė: kaip svarbiausią teiginį mes galime konstatuoti, kad, norint s_u_k_u_r_t_i moralę, reikia besąlygiškai siekti jos priešingybės. Štai ta didžioji, b_a_i_s_i_o_j_i problema, kurią aš ilgiausiai tyrinėjau žmonijos "gerintojų" psichologija. Pirmąkart suvokti šią problemą man padėjo nežymus ir iš esmės nedaug sakantis faktas, vadinamasis /pia flaus^25/: tai - visų žmoniją "gerinusių" filosofų ir šventikų paveldas. Nei Manu, nei Platonas, nei Konfucijus, nei judėjų ir krikščionių mokytojai neabejojo savo t_e_i_s_e meluoti. Jie neabejojo turį v_i_s_a_i_k_i_t_a_s t_e_i_s_e_s... Išreiškus formule, galima pasakyti: v_i_s_o_s priemonės, kuriomis žmonija iki šiol turėjo, būti padaryta moralia, iš esmės buvo nemoralios.-

KO TRŪKSTA VOKIEČIAMS

1

Vokiečiams šiandien nepakanka turėti dvasią: dar reikia ją pasiimti, reikia dvasią i_š_s_i_i_m_t_i... Galbūt aš pažįstu vokiečius, gal aš pats galiu jiems pasakyti porą tiesų. Naujoji Vokietija turi sukaupusi daug paveldėtų ir įgytų privalumų, todėl tam tikrą laiką gali pati dosniai švaistyti sukauptos jėgos lobį. Tai, kas joje vyrauja, n_ė_r_a nei aukštoji kultūra, nei juo labiau subtilus skonis ar kilnus instinktų "grožis"; tai v_y_r_i_š_k_e_s_n_ė_s negu kurioje nors kitoje Europos šalyje dorybės. Daug šaunumo ir savigarbos, daug pasitikėjimo savimi bendraujant, daug pareigingumo, daug darbštumo, daug atkaklumo - ir įgimtas saikingumas, kurį reikia veikiau skatinti, negu stabdyti. Pridursiu, kad čia mokama paklusti nenusižeminant... Ir niekas nejaučia paniekos savo priešininkui...Jūs matote, kad noriu būti teisingas vokiečiams: aš nenorėčiau būti nešališkas - todėl norėčiau išsakyti jiems ir savo priekaištus. Už viešpatavimą reikia brangiai mokėti: jėga b_u_k_i_n_a... Vokiečiai kadaise buvo vadinami mąstytojų tauta: ar šiandien jie dar apskritai mąsto? Dabar vokiečiams dvasia nusibodo, dabar jie dvasia nepasitiki, politika išvis sunaikino rimtą požiūrį į tikrus dvasios dalykus - "Vokietija, Vokietija aukščiau visko!" Aš būgštauju, kad tai buvo vokiečių filosofijos pabaiga... "Ar dar esama vokiečių filosofų? Ar esama vokiečių poetų? Ar esama gerų v_o_k_i_š_k_ų knygų? - klausama manęs užsienyje. Aš raustu, tačiau žvaliai - tai man būdinga kebliose situacijose - atsakau: "Taip, B_i_s_m_a_r_c_k_a_s!"- Kaip galėčiau pasakyti, kokios knygos šiandien skaitomos?.. Prakeiktas vidutinybės instinktas! -

2

- Kokia g_a_l_ė_t_ų būti vokiečių dvasia; daug kas melancholiškai mąstė apie tai! Tačiau ši tauta pati save kvailino beveik visą tūkstantmetį: niekur nebuvo taip piktnaudžiaujama dviem didžiausiais europietiškais narkotikais - alkoholiu ir krikščionyste. Pastaruoju metu atsirado dar ir trečias, kuris jau pats vienas gali paralyžiuoti visokį subtilų ir drąsų dvasios judrumą. Tai muzika, mūsų bukinanti ir buka vokiečių muzika.- Kiek daug vokiškame intelekto niaraus sunkio, raišumo, skystumo, mieguistumo, kiek daug a_l_a_u_s! Kaip apskritai įmanoma, kad jaunuoliai, paskyrę savo gyvenimą dvasiniam tikslams, neturi svarbiausio dvasingumo, d_v_a_s_i_o_s__ s_a_v_i_s_a_u_g_o_s__ i_n_s_t_i_n_k_t_o - ir geria alų?.. Tarp mokslus einančio jaunimo paplitęs alkoholizmas galbūt nėra problema mokslingumo požiūriu - žmogus be dvasios gali būti net didelis mokslininkas,- tačiau bet kuriuo kitu požiūriu tai yra problema.- Kur tik nerasi jo, to romaus išsigimimo, kurį dvasioje sukelia alus! Kartą, vienu beveik pagarsėjusiu atveju, aš pirštu prikišamai parodyčiau tokį išsigimimą - mūsų pirmasis vokiečių dvasios laisvūnas, p_r_o_t_i_n_g_a_s_i_s Dovydas Straussas išsigimė į aludžių evangelijos ir "naujojo tikėjimo" autorių... Neatsitiktinai savo eilėraščiuose jis šlovino "mielą putelę" - ištikimybę iki mirties...

3

- Aš kalbėjau apie vokiečių dvasią: kad ji tapo šiurkštesnė, kad ji sulėkštėjo. Ar to pakanka? - Iš esmės mane baimina visai kas kita: kaip vis labiau regresuoja vokiška rimtis, vokiškas gilumas, vokiška a_i_s_t_r_a dvasios dalykams. Pasikeitė ne tik intelektualumas, bet ir patosas. - Tai šen, tai ten aš užsimenu apie vokiečių universitetus: kokia atmosfera viešpatauja tarp mokslininkų, koks tuščias, koks savimi patenkintas ir tingus dvasingumas! Būtų visiškas nesusipratimas man priminti vokiečių mokslą - be to, tai būtų įrodymas, kad tas žmogus neperskaitė nė vieno mano parašyto žodžio. Jau septyniolika metų aš atkakliai stengiuosi parodyti, kokią n_u_d_v_a_s_i_n_a_n_č_i_ą įtaką daro mūsų dienų mokslinė veikla. Žiauri vergija, kuriai kiekvieną pasmerkia milžiniškas mokslų masyvas, pirmiausia lemia tai, kad pilnatviškos, turtingos, g_i_l_i_o_s natūros negali rasti joms tinkamo auklėjimo ir a_u_k_l_ė_t_o_j_o. N_i_e_k_a_s taip nekenkia mūsų kultūrai, kaip įžūlių siaurakakčių ir fragmentinės humanistikos perteklius; mūsų universitetai p_r_i_e_š savo valią yra tikri šio dvasios instinkto susinimo šiltnamiai. Ir visa Europa tai jau supranta - didžioji politika nieko neapgauna... Vokietija vis labiau tampa Europos ž_e_m_u_m_a. - Aš i_e_š_k_a_u bent vieno vokiečio, su kuriuo galėčiau bendrauti rimtai, savo stiliumi, dar labiau tokio, su kuriuo galėčiau būti linksmas! - S_t_a_b_ų_s_a_u_l_ė_l_y_d_i_s: ak, kas šiandien supranta, n_u_o__k_o_k_i_o_s__ r_i_m_t_i_e_s šitaip atspalaiduoja filosofas! - Linksmybė mums yra pats nesuprantamiausias dalykas...

4

Pasvarstykime: akivaizdu ne tik tai, kad vokiečių kultūra žlunga, akivaizdu, kad nestokojama ir to žlugimo priežasčių. Galiausiai niekas negali duoti daugiau, negu turi: tiek pavienis žmogus, tiek tauta. Jei aukojamasi jėgai, didžiai politikai, ekonomikai, kelionėms po pasaulį, parlamentarizmui, militariniams interesams,- jei tam tikras kiekis proto, rimties, valios, savikontrolės aukojama š_i_e_m_s dalykams, tada jų trūksta kitiems. Kultūra ir valstybė - neapsigaudinėkime - yra antagonistai: "kultūrinė valstybė" tėra moderni idėja. Viena gyvena kitos nenaudai, viena klesti čiulpdama kitos syvus. Visos didžiosios kultūrinės epochos buvo politinio smukimo laikai: kas buvo didu kultūros prasme, buvo nepolitiška, net a_n_t_i_p_o_l_i_t_i_š_k_a... Goethe'i suvirpino širdį Napoleono fenomenas,- jį įkvėpė "laisvės karai..." Tą pačią akimirką, kai Vokietija tampa didžia valstybe, Prancūzija vėl tampa svarbi kaip kultūrinė jėga. Jau dabar į Paryžių persikraustė daug naujos rimties, daug šviežios dvasingumo a_i_s_t_r_o_s; pavyzdžiui, pesimizmo klausimas, Wagnerio klausimas, beveik visi psichologiniai ir meno klausimai ten svarstomi nepalyginti subtiliau ir nuodugniau negu Vokietijoje - patys vokiečiai n_e_p_a_j_ė_g_ū_s šitokiai rimčiai. - Europos kultūros istorijoje "imperijos" atsiradimas pirmiausia reiškia vieną dalyką: svorio centro persikėlimą. Tai jau visur matoma: svarbiausioje srityje - o tai yra kultūra - vokiečiai nieko

nebereiškia. Klausima: ar galėtumėte nurodyti bent vieną Europos m_a_s_t_o kūrėją? Kaip jūsų Goethe, jūsų Hegelis, jūsų Heinrichas Heine, jūsų Schopenhaueris? - Neatsistebima, kad nebėra nė vieno vokiečių filosofo.-

5

Visas aukštasis lavinimas Vokietijoje stokoja pagrindinio dalyko: t_i_k_s_l_o__i_r__ p_r_i_e_m_o_n_i_ų tikslui pasiekti. Kad auklėjimas, š_v_i_e_t_i_m_a_s - o__n_e "imperija" - yra savaime tikslas, kad šiam tikslui pasiekti reikalingi a_u_k_l_ė_t_o_j_a_i,o__n_e gimnazijų mokytojai ir universitetų mokslininkai,- tai užmiršta... Reikalingi auklėtojai, kurie būtų p_a_t_y_s__i_š_a_u_k_l_ė_t_i, reikalingos didžios, kilnios sielos, atsiveriančios kiekvieną akimirką, atsiveriančios žodžiu ir tylėjimu, reikalinga brandi, m_a_l_o_n_i kultūra, - o__n_e mokslingi chamai, kuriuos, tarsi kokias "dvasios žindyves", jaunuomenė randa gimnazijoje ir universitete. Atmetus išskirtines išimtis, s_t_o_k_o_j_a_m_a auklėtojo, p_i_r_m_o_s_i_o_s auklėjimo prielaidos: i_š__č_i_a kyla vokiečių kultūros nuosmukis.- Viena toki rečiausių išimčių yra mano garbusis draugas Jakobas Burckhardtas iš Bazelio: pirmiausia jam Bazelis turi būti dėkingas už prioritetą humanistikoje.- Vienintelis dalykas, ko iš tikrųjų pasiekama Vokietijos "aukštosiose mokyklose", yra brutali dresūra, kurios tikslas - per kuo trumpesnį laiką kuo daugiau jaunų žmonių padaryti tinkamais, tinkančiais i_š_n_a_u_d_o_t_i valstybės tarnais. "Aukštasis išsilavinimas" ir d_i_d_e_l_i_s__s_k_a_i_č_i_u_s - tai iš esmės prieštaringa. Visoks aukštesnis lavinimas turi būti išimtis: reikia būti privilegijuotam, kad turėtum teisę į tokią aukštą privilegiją. Visi didūs, visi gražūs dalykai niekada negali būti visuotine nuosavybe: /pulchrum est paucorum hominum^26/. - Kas l_e_m_i_a vokiečių kultūros nuosmukį? Tai, kad "aukštasis išsilavinimas" jau nebėra p_r_i_v_i_l_e_g_i_j_a - "visuotinio", t_r_i_v_i_a_l_i_u tapusio "švietimo" demokratizmas... Nedera užmiršti, kad militarinės privilegijos, leidžiančios lankyti aukštąsias mokyklas p_e_r__d_i_d_e_l_i_a_m__k_i_e_k_i_u_i__ž_m_o_n_i_ų, tiesiog smukdo jas. - Dabartinėje Vokietijoje jau niekas negali savo vaikams duoti kilmingą išsilavinimą: mūsų "aukštosios" mokyklos visokeriopai - mokytojais, mokymo planais, mokymo tikslais - orientuotos į pilkiausią vidutinybę. Ir visur viešpatauja nepadorus skubrumas, tarsi kažkas būtų prarasta, jei 23 metų jaunuolis dar nėra "gatavas", dar nežino atsakymo į "svarbiausią klausimą": "k_o_k_i_ą profesiją?" - Jums leidus pasakysiu, kad aukštesnės rūšies žmonės nemėgsta "profesijų" kaip tik todėl, kad jie žino esą pašaukti... Jie turi laiko, jie neskuba, jie visai negalvoja tapti "gatavais"- aukštosios kultūros požiūriu, trisdešimtmetis yra pradinukas, kūdikis.- Mūsų perpildytos gimnazijos, mūsų perkrauti, sukvailėję gimnazijų mokytojai yra skandalas: ginti tokią būseną - tai neseniai padarė Heidelbergo profesoriai - galbūt galima turėti m_o_t_y_v_ų, - tačiau prasmės čia nėra jokios.

6

Kad likčiau ištikimas savo stiliui,- jis yra sakantis T_a_i_p, o su prieštaravimu ir kritika susijęs tik netiesiogiai, tik priverstinai,- aš tuojau pat iškeliau tris uždavinius, kuriems įgyvendinti reikalingas auklėtojas. Reikia išmokti m_a_t_y_t_i, reikia išmokti m_a_s_t_y_t_i, reikia išmokti k_a_l_b_ė_t_i__i_r__r_a_š_y_t_i: visų trijų sugebėjimų tikslas yra aukštoji kultūra.- Išmokti m_a_t_y_t_i - įpratinti akį žvelgti ramiai, kantriai, su atsidavimu; nuslopinti sprendimą, išmokti visapusiškai suprasti individualų atvejį. Tai p_i_r_m_a_s dvasingumo pradžiamokslis: į dirginimą reaguoti n_e iš karto, tačiau įvaldyti stabdančius, raminančius instinktus. I_š_m_o_k_t_i matyti taip, kaip tai suprantu aš, yra beveik tai, kas nefilosofine kalba vadinama stipria valia: svarbiausia čia kaip tik "n_e_g_e_i_s_t_i",__p_a_j_ė_g_t_i susilaikyti nuo sprendimo. Visokį nedvasingumą, visokią niekšybę lemia nesugebėjimas pasipriešinti dirginimui: nepajėgiama nereaguoti, pasiduodama kiekvienam impulsui. Daugeliu atvejų toks negalėjimas yra beveik liguistumas, nuosmukis, išsekimo simptomas,- beveik visa, kas nefilosofiškai šiurkščiai vadinama "yda", tėra fiziologinis nesugebėjimas n_e_r_e_a_g_u_o_t_i.- Mokėjimo matyti pritaikymas: žmogus, k_u_r_i_s__m_o_k_o_s_i, apskritai tampa lėtas, nepasitikintis, jis linkęs priešintis. Visa, kas

svetima, kas kaip nors n_a_u_j_a, pirmiausia priimama priešišškai ramiai,- nuo to naujumo traukiamasi. Visų durų atlapojimas, vergiškas keliaklupsčiavimas prieš kiekvieną faktelį, visada pasirengęs apsinuoginti atsidavimas, b_l_o_š_k_i_m_a_s_i_s_į kitką ir kitoniškumą, žodžiu, garsusis moderno "objektyvumas" yra blogas skonis, yra n_e_k_i_l_m_i_n_g_a /par excellence/.

7

Mokytis m_a_s_t_y_t_i: mūsų mokyklose apie tai neturima jokie supratimo. Net universitetuose, net tarp tikrų filosofijos mokslininkų logika kaip teorija, kaip praktika, kaip a_m_a_t_a_s pradeda nykti. Tik paskaitykime vokiškas knygas: jokios, net menkiausios užuominos apie tai, kad mąstymui reikalinga technika, mokymo planas, valia siekti meistriškumo,- kad mąstymo būtų norima išmokti, kaip būtų norima išmokti šokti, k_a_i_p tam tikro šokio... Koks vokietis iš patyrimo dar žino tą lengvą drebulį, kurį į visus muskulius įlieja l_e_n_g_v_o_s dvasingumo k_o_j_o_s! - Dvasinės elgsenos medinis nerangumas, d_r_a_m_b_l_o_t_i rankos judesiai - tai yra taip vokiška, kad visa tai užsienyje apskritai tapatinama su vokiškumu. Vokietis neturi p_i_r_š_t_ų_n_i_u_a_n_s_a_m_s... Kad vokiečiai galėjo pakęsti savo filosofus, pirmiausia tą sukrypėlį sąvokų luošį, d_i_d_i_j_į Kantą, yra ne toks jau menkas vokiškojo patrauklumo rodiklis.- Nuo k_i_l_m_i_n_g_o_i_š_s_i_l_a_v_i_n_i_m_o negalima atskirti bet kokios formos š_o_k_i_o, mokėjimo šokti kojomis, sąvokomis, žodžiais: ar turiu dar pridurti, kad tai reikia mokėti daryti ir su p_l_u_n_k_s_n_a,- kad reikia išmokti r_a_š_y_t_i?- Tačiau šiuo atveju vokiečių skaitytojams aš tapčiau visiška mįsle...

NESAVALAIKIO MĄSTYTOJO IŠKYLOS

1

K_o_a_š_n_e_a_p_k_e_n_č_i_u.- S_e_n_e_c_a: arba dorybės toreadoras. R_o_u_s_s_e_a_u: arba grįžimas į gamtą /in impuris naturalibus^27/.- S_c_h_i_l_l_e_r_i_s: arba Zėkingeno moralės skelbėjas.- D_a_n_t_e: arba hiena, k_u_r_i_a_n_t_i_p_o_e_z_i_j_ą kapuose.- K_a_n_t_a_s: arba /cant^28/ kaip protu suvokiamas charakteris.- V_i_c_t_o_r_a_s_H_u_g_o: arba švyturys prie beprasmybės jūros.- L_i_s_z_t_a_s: arba banalybės mokykla - moterų pavyzdžiu.- G_e_o_r_g_e_S_a_n_d: arba /lactea ubertas/, vokiškai: "gražaus stiliaus" pieninga karvė. M_i_c_h_e_l_e_t: arba entuziazmas, nuo savęs plėšiantis švarką. C_a_r_l_y_l_e'i_s arba pesimizmas kaip nesuvirškinti pietūs. J_o_h_n_a_s_S_t_u_a_r_t_a_s_M_i_l_l_i_s: arba įžeidžiantis aiškumas. Broliai de G_o_n_c_o_u_r't'a_i: arba abu Ajaksai, kariaujantys su Homeru. Offenbacho muzika.- Z_o_l_a: arba "džiaugsmas gadinti orą".

2

R_e_n_a_n_a_s.- Teologija, arba proto sugedimas dėl "prigimtinės nuodėmės" (krikščionybė). Liudytojas Renanas, kuris, rizikuodamas tarti tai abstraktų Taip, tai abstraktų Ne, pedantiškai reguliariai to proto griebiasi. Pavyzdžiui, jis norėtų susieti į vieną daiktą /la science^29/ ir /la noblesse^30/: tačiau /la science/ priklauso demokratijai, ir tai galima net pačiuoju rankomis. Labai ambicingai jis trokšta atstovauti dvasios aristokratizmui: tačiau kartu jis klūpo prieš jo priešingybę - /evangile des humbles^31/; ir ne tik klūpo... Ką padės visa ta laisvamanybė, modernumas, patyčios ir gražiagalvės lankstumas, jei net savo viduriais liekama krikščioniu, kataliku ir net šventiku! Renanas savotiškai išradingas, visai kaip gundomas jėzuitas ir nuodėmklausys; jo dvasingumas nestokoja plačios ilgaskvernio šypsenos,- kaip ir visi šventikai, jis

tampa pavojingas tada, kai myli. Niekas negali su juo susilyginti pamaldumu, keliančiu pavojų gyvenimui... Toji Renano dvasia, s_e_k_i_n_a_n_t_i dvasia, pirmiausia yra lemtinga vargšei, liguistai, bevalei Prancūzijai.-

3

S_a_i_n_t_e - B_e_u_v'e'a_s.- Nieko vyriško; daug žemo įniršio prieš visą vyrišką dvasią. Klaidžiojantis, subtilus, smalsus, nuobodus, renkantis gandas - iš esmės bobiška persona,- bobiškai kerštinga ir bobiškai jautri. Kaip psichologas - /medisance^32/ genijus; šiam reikalui turi neišsenkamą gausybę priemonių; niekas nemoka geriau už jį į pagyrimą primaišyti nuodų. Plebėjiškas savo žemiausiais instinktais ir savo /ressentiment^33/ giminingas Rousseau: v_a_d_i_n_a_s_i, romantikas - juk po visokio romantizmo apdangalu kriuksi ir žviegia Rousseau keršto instinktas. Revoliucionierius, tačiau, deja, pažabotas baimės. Nelaisvas nuo visko, kas turi galią (viešoji nuomonė, akademija, dvaras, net Port Rojalis). Įniršęs prieš visa, kuo didus žmogus ir daiktas, prieš visa, kas savimi pasitiki. Pakankamai poetas ir pusbobė, kad jaustų didybės jėgą; nuolat jaučiasi kaip tas garsusis kirminas, nes nuolat jaučiasi mindomas. Kaip kritikas - be kriterijų, stabdžių ir stuburo, viskam turintis kosmopolitinio /libertino/ liežuvį, tačiau nepakankamai drąsus, kad pats pripažintų /libertinizmą/. Kaip istorikas - be filosofijos, be filosofinio žvilgsnio g_a_l_i_o_s,- todėl atsisakantis teisti lemiamais atvejais, kai prisidengiama "objektyvumo" kauke. Kitaip jis elgiasi su tais dalykais, kur aukščiausia instancija yra subtilus, trivialus skonis: čia jam iš tikrųjų pakanka drąsos, savimeilės,- čia jis yra m_e_i_s_t_r_a_s. Kai kuriais atžvilgiais - Baudelaire'o pirmtakas.

4

/I_m_i_t_a_t_i_o__C_h_r_i_s_t_i^34/ yra iš tų knygų, kurių aš negaliu laikyti rankose fiziologiškai nesidygėdamas: nuo jos sklinda amžinosios moterystės /kvepalų/ aromatas, kuris gali patikti nebent prancūzui arba wagneriečiui... Šis šventasis taip kalba apie meilę, kad sužadina net paryžiečių smalsumą. - Man sakoma, kad tas g_u_d_r_u_s jėzuitas A.Comte'as, norėjęs savo prancūzus nuvesti į Romą a_p_l_i_n_k_i_n_i_u__k_e_l_i_u - per mokslą, šia knyga save įkvėpdavęs. Tikiu tu: "širdies religija"...

5

G.E_l_i_o_t.- Ji prarado krikščioniškąjį Dievą ir dabar juo labiau tiki privalanti sutvirtinti krikščioniškąją moralę: tai yra a_n_g_l_i_š_k_a_s nenuoseklumas; dėl moralinės bobelės a la Eliot mes neužsigausime ant jo. Anglijoje už kiekvieną menkutę emancipaciją iš teologijos žmogus privalo atiduoti baisiausią duoklę kaip moralės fanatikas. Ten tai yra a_t_g_a_i_l_a.- Pas mus ir mums - kitaip. Kai atsisakoma krikščioniškojo tikėjimo, kartu paminama t_e_i_s_ė į krikščioniškąją moralę. Toks dalykas visai n_ė_r_a savaimė suprantamas: priešingai anglų bukagalviams, šį punktą reikia vis iš naujo kelti į šviesą. Krikščionybė yra sistema, rišlus ir v_i_s_u_m_i_n_i_s požiūris į daiktus. Jei iš jos pašalinama kokia nors pamatinė sąvoka, tikėjimas Dievu, kartu sugriaunama ir visuma: rankose nebelieka nieko būtino. Krikščionybė suponuoja, kad žmogus nežino, n_e_g_a_l_i žinoti, kas jam gera, o kas bloga: jis tiki Dievą, kuris vienas tai žino. Krikščioniškoji moralė yra įsakymas; jos pradas transcendentinis; ji yra anapus visokios kritikos, visokios teisės kritikuoti; ji turi tik tiesą, jei tiesa yra Dievas,- ji laikosi ir griūva kartu su tikėjimu į Dievą.- Jei anglai iš tikrųjų tiki, jie patys "intuityviai" žino, kas yra gera ir bloga; jeigu jie galiausiai nusprendžia, kad krikščionybė kaip moralės garantija nereikalinga, tai šitoks žingsnis tėra krikščioniško vertybinio sprendinio viešpatavimo r_e_z_u_l_t_a_t_a_s ir viešpatavimo s_t_i_p_r_u_m_o bei g_i_l_u_m_o išraiška: taip yra užmirštamas angliškosios moralės šaltinis, taip nebejaučiamas jos teisės egzistuoti lemtingas sąlygotumas. Anglui moralė dar nėra problema...

G_e_o_r_g_e__S_a_n_d. - Aš skaičiau pirmuosius /"Keliautojo laiškus"/: kaip ir visa, kas kilę iš Rousseau,- netikra, dirbtina, perdėta, išpūsta. Aš nepakenčiu šito margo tapetinio stiliaus - kaip ir plebėjiškų pretenzijų į taurius jausmus. Žinoma, bjauriausias dalykas yra bobiškas koketavimas su vyriškumu, neišauklėtų pienburnių manieros.- Kokia šalta ji turėjo būti, visa tai darydama, šita nepakenčiama menininkienė! Ji užsivesdavo kaip laikrodis - ir rašydavo... Šalta kaip Hugo, kaip Balzacas, kaip visi romantikai, kai tik jie kurdavo! Ir kokia patenkinta savimi ji galėjo drybsoti, visa tai padariusi, šita vaisinga rašanti karvė, turinti savyje kažką vokiško blogąja prasme, kaip ir pats Rousseau, visų jų mokytojas. Šiaip ar taip, visa tai pasidarė įmanoma tik sugedus prancūziškam skoniui!- Tačiau Renanas ją gerbia...

M_o_r_a_l_a_s__p_s_i_c_h_o_l_o_g_a_m_s.- Jokios /colportage^35/ psichologijos! Niekada nestebėti tik tam, k_a_d stebėtum! Tai sukelia klaidinančią optiką, žvairavimą, kažką išprievertautą ir perdėtą. Išgyvenimas kaip n_o_r_a_s išgyventi - šitaip nieko nebus. Išgyvenant n_e_d_e_r_a žiūrėti į save, kiekvienas toks žvilgsnis yra "pikta akis". Psichologas iš prigimties instinktyviai vengia žiūrėti, kad žiūrėtų; tas pat tinka ir tapytojui iš prigimties. Jis niekada nedirba "pagal gamtą"- atsijoti ir išreikšti "atvejį", "gamtą", "išgyvenimą" jis leidžia savo instinktui, savajam /camera obscura^36/... Pirmiausia jis suvokia v_i_s_u_o_t_i_n_y_b_ę, išdavą, rezultatą: jis nežino, kas yra savavališka atotrūkio nuo pavienio atvejo.- Kas atsitinka, kai daroma kitaip? Pavyzdžiui, kai Paryžiaus romantikų stiliumi daroma stambi ir smulki /colportage/ psichologija? T_o_k_s psichologas tarsi tykoja tikrovę, kiekvieną vakarą j_i_s parsineša namo su kaupu kuriozų... Tačiau tik pažiūrėkime, koks galutinis rezultatas - tamsių dėmių sanakaupa, geriausiu atveju - mozaika, ir visada - kažkas sudėstyta, nerimastinga, rėkiančių spalvų mišinys. Blogiausių rezultatų čia pasiekė Goncourt'ai: jie nesurezga trijų sakinių, kurie paprasčiausiai nežeistų akies, p_s_i_c_h_o_l_o_g_o akies.- Meniniu požiūriu gamta nėra joks modelis. Ji perdeda, ji iškreipia, ji palieka spragų. Gamta yra a_t_s_i_t_i_k_t_i_n_u_m_a_s. Studijos "pagal gamtą" man atrodo blogas ženklas: tai išduoda vergavimą, silpnumą, fatalizmą,- toks gulėjimas kryžiumi prieš /petits faits^37/ yra t_i_k_r_o menininko nevertas dalykas. Matyti, k_a_s__y_r_a, - tai būdinga kitokioms, a_n_t_i_m_e_n_i_š_k_o_m_s, faktus mėgstančioms sieloms. Reikia žinoti, k_a_s esi...

M_e_n_i_n_i_n_k_o__p_s_i_c_h_o_l_o_g_i_j_o_s__k_l_a_u_s_i_m_u.- Kad egzistuoti menas, kad egzistuoti kokia nors estetinė veikla ir žiūra, reikalinga išankstinė sąlyga: s_v_a_i_g_u_l_y_s. Pirmiausia svaigulys turi suintensyvinti visos mašinos dirglumą: kitaip nebus jokio meno. Tam padeda visi patys įvairiausi sąlyginiai svaigulio tipai: visų pirma lytinio susijaudinimo svaigulys - pati seniausia ir pirmapradiškiausia svaigulio forma. Taip pat ir toks svaigulys, kuris atsiranda kaip visų didelių geidulių ir stiprių afektų padarinys; šventės, dvikovos, bravūros, pergalės, visų ekstremalių judesių sukeltas svaigulys; žiaurumo svaigulys; griovimo svaigulys; svaigulys, sukeltas tam tikrų meteorologinių įtakų, pavyzdžiui, pavasarinis svaigulys; arba svaigulys dėl narkotikų poveikio; pagaliau valios, per kraštus trykštančios, galingos valios svaigulys.- Svaigulio esmė yra jėgų pakilimo ir pilnatvės jausmas. Šiam jausmui veikiant, atsiveriama daiktams, jie p_r_i_v_e_r_č_i_a_m_i mums atsiduoti, jie išprievertaujami - šis vyksmas vadinamas i_d_e_a_l_i_z_a_v_i_m_u. Nusikratykime vieno prietaro: idealizavimas n_ė_r_a, kaip įprasta manyti, mažų, nereikšmingų dalykų pašalinimas. Priešingai, svarbiausia tai, kad nepaprastai i_š_r_y_š_k_i_n_a_m_i pagrindiniai bruožai, todėl kiti bruožai išnyksta.

Šioje būsenoje žmogus savo vidine pilnatve praturtina viską: tai, kas regima, ko trokštama, - regima kaip kažkoks perteklius, kaip kažkas veržlu, stipru, prisodrinta jėgos. Šios būsenos apimtas žmogus keičia daiktus, kol jie pradeda atspindėti jo jėgą - kol jie tampa jo tobulybės atspindžiais. Tokia būtinų bė keisti iki tobulumo yra menas. Visa, kas nėra pats žmogus, vis dėlto tampa pretekstu džiaugtis savimi; mene žmogus mėgaujasi savo tobulyste. - Būtų galima įsivaizduoti priešingą būseną, ypatingą instinkto antimeniškumą, - būti tokiam, kurs nuskurdintų, nualintų ir numarintų visus daiktus. Ir iš tikrųjų istorijoje daug tokių antimeniškinų, tokių išdvasų, kurie neišvengiamai iščiulpia daiktus, juos išsekina, negali jų nepadaryti sulytųjų. Toks yra tikro krikščionio atvejis, pavyzdžiui, Pascalio: krikščionis, kuris kartu būtų menininkas, - tainė mamo... Nereikia būti naiviam ir priminti man Rafaelį ar kokį kitą homeopatišką devynioliktojo amžiaus krikščionį: Rafaelis sakė Taip, Rafaelis darė Taip, galiausiai Rafaelis nebuvo joks Krikščionis...

10

Ką reiškia estetikoje mano pradėtos vartoti prieštaraujančios sąvokos: apoloniškas ir dionisiškas - abu dalykai, suvokti kaip svaigulio tipai? - Apoloniškas svaigulys pirmiausia sudirgina akį, todėl ji įgyja vizijos galią. Tapytojas, skulptorius, epikas yra vizionieriai /par excellence/. Priešingai, dionisiškoje būsenoje sudirginama ir sustiprinama visa afektų sistema: todėl ji iškart iškrauna visas savo išraiškos priemones ir kartu iškelia vaizdavimo, pamėgdžiojimo, transfigūravimo, pakeitimo, visokeriopos mimikos ir artistizmo galias. Svarbiausia yra metamorfozės lengvumas, nesugebėjimas nerėgauti (panašiai kaip kai kurie isterikai, bet kuria dingstimi įsijaučią kiekvieną vaidmenį). Dionisiškajam žmogui neįmanoma nesuprasti kokios nors sugestijos; jis negali nepastebėti menkausio afekto žymių, jam yra būdingas intensyviausias supratimo ir atspėjimo instinktas, jis įvaldęs didžiausią komunikacijos meną. Jis įlenda į visokią odą, prasismelkia į kiekvieną afektą: jis nuolat mainosi. - Muzika, kaip mes ją suprantame šiandien, taip pat yra visuminis afektų sužadimas ir jų iškrova, tačiau ji yra tik daug pilnesnio afektų išraiškos pasaulio liekana, tik dionisiškojo histrionizmo /residuum^38/. Kad muzika būtų įmanoma kaip ypatingas menas, reikia nuslopinti tam tikras jusles, pirmiausia raumenų jėgos jauseną (bent jau iš dalies: juk tam tikru mastu visoks ritmas dar byloja mūsų raumenims): todėl žmogus jau ne visa, ką jaučia, tuojau pat pamėgdžioja ir pavaizduoja kūniškai. Tačiau ir tainė yra dionisiškoji, normali ir autentiška būseną, šiaip ar taip, pirmą pradė būseną; muzika yra pamažu pasiekta šios būsenos specifikacija, atsirandanti nuslopinus giminingas galias.

11

Aktorius, mimas, šokėjas, muzikantas, lyrikas, - visi jie giminingi savo instinktais, visi vienodi, tačiau laipsniškai specializavęsi ir vienas nuo kito atsiskyrę - netgi iki susipriešinimo. Lyrikas ilgiausiai liko susijęs su muzikantu, aktorius - su šokėju. - Architektas neišreiškia nei apoloniškos, nei dionisiškos būsenos: čia yra didingas valios aktas, valia, kilnojanti kalnus, didžios valios svaigulys, siekiantis meno. Galingiausi žmonės visada įkvėpdavo architektus; architektas nuolat pasiduodavo galybės sugestijai. Pastatas turi rodyti išdidumą, pergalę prieš sunkį, valią viešpatauti; architektūra yra tam tikras jėgos iškalbingumo tipas formoje - tai įtikinėjantis, tai pataikaujantis, tai paprasčiausiai įsakantis. Aukščiausias jėgos ir tvirtybės jausmas reiškiasi tuo, kas vadinama didžiuoju stiliu. Tai galybė, nereikalaujanti jokių įrodymų; nesistengianti patikti, tinginti atsakinėti; šalia savęs nematanti jokių liudininkų, gyvenanti ir nesuvokianti, kad kažkas stovi priešais ją; rymanti save, fatališka; visų dėsnių dėsnis: taip apie save kalba didysis stilius.

12

Aš skaičiau Thomas'o Carlyle'io biografiją - naivų ir nevalingą farsą, herojinę-moralinę dispeptiškų būsenų interpretaciją. - Carlyle'is - žmogus, mėgstantis stiprius žodžius ir požiūrius, retorius per

p_r_i_e_v_a_r_t_ą, nuolat demonstruojantis stipraus tikėjimo poreikį i_r nesugebėjimo tikėti jausmą (šiuo požiūriu, tipiškas romantikas!). Stipraus tikėjimo poreikis n_ė_r_a stipraus tikėjimo įrodymas; visai priešingai. J_e_i__t_i_k_i_m_a, galima sau leisti žavingą skepsio prabangą: žmogus yra pakankamai tikras, pakankamai tvirtas, pakankamai susaistytas. Carlyle'is kažką savyje slopina, isterizuodamas savo pagarbą stipraus tikėjimo žmonėms ir rodydamas savo įsiūtį prieš ne tokius naivuolius: jam r_e_i_k_i_a triukšmo. Nuolatinis aistringas n_e_s_ą_ž_i_n_i_n_g_u_m_a_s savo paties atžvilgiu - tai yra jo /proprium^39/ tuo jis yra ir lieka įdomus.- Žinoma, Anglijoje juo žavimasi kaip tik dėl jo sąžiningumo... Na, tai labai angliška; turint galvoje, kad anglai yra tobulo /cant/ tauta, tai ne tik suprantama, bet ir trivialu. Iš esmės Carlyle'is yra anglų ateistas, laikantis sau garbe juo nebūti.

13

E_m_e_r_s_o_n_a_s.- Labiau išsilavinęs, labiau besiblaškantys, paprastesnis, rafinuotesnis už Carlyle'į, pirmiausia - laimingesnis... Toks, kuris instinktyviai maitinasi tik ambrozija, kuris daiktams palieka tai, kas juose nesuvirškinama. Palyginti su Carlyle'iu, žmogus, turintis skonį.- Jį labai mėgęs Carlyle'is vis dėlto sako apie jį štai ką: "Jis m_u_m_s nieko neduoda atsikąsti." Tai galbūt pagrįstai pasakyta, tačiau ne Emersono nenaudai.- Emersonui būdingas geraširdiškas ir sąmojingas linksmumas, atimantis drąsą visokiai rimčiai; jis visiškai nežino, koks senas jis jau yra ir koks jaunas dar bus; jis galėtų save apibūdinti Lope de Vegos žodžiais: /"Yo me sucedo a mi mismo."^40/ Jo dvasia visada randa dingstį būti patenkinta ir dėkinga pačiai sau; o kartais jis priartėja prie linksmos transcendencijos to žmogelio, kuris grįžo iš meilės pasimatymo /tamquam re bene gesta^41. "Ut desint vires/, pasakė jis dėkingu balsu, /tamen est laudanda voluptas."^42/

14

A_n_t_i__D_a_r_w_i_n_a_s.- Kalbant apie garsiąją "kovą dėl b_ū_v_i_o", man atrodo, kad tai kartais daugiau teigiama, negu įrodinėjama. Ji vyksta, tačiau kaip išimtis; vyraujantis gyvenimo aspektas n_ė_r_a stoka, nėra badas, priešingai, yra gausa, perteklius, net absurdiškas švaistymas,- kur kovojama, ten kovojama dėl v_a_l_d_ž_i_o_s... Nedera painioti Malthuso ir gamtos.- Tačiau tarkime, kad tokia kova vyksta - ir iš tikrųjų ji vyksta,- deja, ji baigiasi priešingai, negu norėtų Darvino mokykla, negu apskritai būtų galima n_o_r_ė_t_i ja sekant: būtent stipriųjų, pranašųjų, laimingų išimčių nenaudai. Rūšys n_e_s_i_v_y_s_t_o tobulybės link: silpnieji nuolat įveikia stipriuosius - tai lemia jų skaitlingumas, be to, jie g_u_d_r_e_s_n_i... Darwinas užmiršo dvasią (tai angliška!), s_i_l_p_n_i_e_j_i__t_u_r_i__d_a_u_g_i_a_u__d_v_a_s_i_o_s... Kad įgytum dvasią, ji turi būti reikalinga,- ji prarandama, kai ji nereikalinga. Kas stiprus, tas nusikrato dvasios ("velniop ją! - taip šiandien mąstoma Vokietijoje,- bet mūsų i_m_p_e_r_i_j_a turi išlikti"...). Kaip matote, mano požiūriu, dvasia yra atsargumas, kantrybė, gudrumas, apsimetimas, didi savitvarda ir visa, kas yra mimikrija (pastarajai galima priskirti didžiumą vadinamųjų dorybių).

15

P_s_i_c_h_o_l_o_g_ų__k_a_z_u_i_s_t_i_k_a.- Štai žmogaus žinovas: kuriam galui jis iš tikrųjų tyrinėja žmones? Jis nori sužvejoti mažą pranašumą prieš juos, o gal ir didelį,- jis yra politikas!.. Štai kitas žmogaus žinovas: jūs sakote, kad jis nieko nenori sau, kad jis didingai sklendo "virš asmeniškumo". Įsižiūrėkite akyliau! Galbūt jis trokšta dar p_i_k_t_e_s_n_i_o pranašumo: jaustis aukštesniam už žmones, turėti galimybę žvelgti į juos iš aukšto, nebūti jiems lygus. Šitas, esantis "virš asmeniškumo", yra žmonių n_i_e_k_i_n_t_o_j_a_s: o tas pirmasis yra humaniškesnis, tai rodo net jo išorė. Jis bent jau laikosi kaip lygus su lygiais, jis eina k_a_r_t_u__s_u__j_a_i_s...

16

Vokiečių p_s_i_c_h_o_l_o_g_i_n_i_s__t_a_k_t_a_s man atrodo abejotinas dėl daugelio dalykų, kuriuos išvardyti trukdo mano drovumas. Vienu atveju aš nestokoju rimtos dingsties pagrįsti šią savo tezę: aš priekaištauju vokiečiams, kad jie nesuprato K_a_n_t_o ir jo "užkaborių filosofijos", kaip aš ją vadinu,- tai n_e_b_u_v_o__t_i_k_r_a_s intelektualinio sąžiningumo tipas.- Kitas dalykas, kurio aš negaliu klausytis, yra tas prakeiktas "ir"; vokiečiai sako "Goethe i_r Schilleris",- bijausi, kad iš tikrųjų jie sako "Schilleris ir Goethe"... Ar dar n_e_ž_i_n_o_m_a, kas yra tas Schilleris? - Yra dar blogesnis "ir": savo ausimis - žinoma, tik tarp universitetų profesorių - aš girdėjau "Schopenhaueris i_r Hartmannas"...

17

Dvasingiausi žmonės, tarus, jog jie yra drąsiau, dažniausiai išgyvena skaudžiausias tragedijas: bet kaip tik todėl jie ir gerbia gyvenimą, kad susiduria su didžiausiu jo pasipriešinimu.

18

"I_n_t_e_l_e_k_t_u_a_l_i_n_ė_s__s_ą_ž_i_n_ė_s" klausimu.- Man atrodo, kad niekas šiandien nėra taip reta, kaip tikra veidmainystė. Smarkiai įtariu, jog šis augalas neištveria švelnaus mūsų kultūros klimato. Veidmainystė būdinga stipraus tikėjimo epochoms: tada žmogus, net p_r_i_v_e_r_s_t_a_s demonstruoti kitą tikėjimą, neatsisakė to tikėjimo, kurį jis turėjo. Šiandien jo atsisakoma, arba, tai dar labiau įprasta, prisiduriamas dar vienas tikėjimas,- bet kuriuo atveju liekama s_ą_ž_i_n_i_n_g_u. Be jokios abejonės, šiandien įmanoma turėti kur kas daugiau įsitikinimų negu anksčiau: įmanoma, vadinasi, leistina, vadinasi, n_e_k_e_n_k_s_m_i_n_g_a. Todėl atsiranda tolerancija sau pačiam.- Tolerancija sau pačiam leidžia turėti keletą įsitikinimų, o jie taikiai sugyvena, jie, kaip ir visas šiandienos pasaulis, vengia susikompromituoti. O kaipgi mūsų dienomis susikompromituojama? Esant nuosekliam, einant tiesiai, nesant penkiaprasmiui, esant sąžiningam... Aš labai būgštaju, kad modernus žmogus kai kurioms ydoms paprasčiausiai yra pernelyg tingus: todėl jos tiesiog išmiršta. Visa, kas pikta, ką lemia stipri valia - o galbūt be valios stiprybės nėra ir nieko pikto,- mūsų drungname klimato išsigimsta į dorybę... Tie keli veidmainiai, kuriuos aš pažinojau, mėgdžiojo veidmainystę: kaip beveik kiekvienas dešimtas žmogus mūsų dienomis, jie buvo aktoriai.

19

G_r_o_ž_i_s__i_r__b_j_a_u_r_u_m_a_s.- Niekas nėra labiau sąlygota, pasakykime, r_i_b_o_t_a, kaip mūsų grožio jausmas. Kas jį norėtų matyti atitrauktą nuo žmogaus mėgavimosi žmogumi, tuojau pat prarastų pagrindą po kojomis. "Grožis savyje" yra tik žodis, net ne sąvoka. Grožiu žmogus teigia save kaip tobulybės mastelį, kai kuriais atvejais jis save garbina. Tam tikra rūšis niekaip kitaip n_e_g_a_l_i tarti Taip sau pačiai, o tik tokiu būdu. Jos ž_e_m_i_a_u_s_i_a_s savaus ir saviplėtos instinktas spinduliuoja net ir tokius sublimuotus dalykus. Žmogus tiki, kad pats pasaulis kupinas grožio,- jis u_ž_m_i_r_š_t_a, kad jis pats yra grožio šaltinis. Tik jis dovanuoja pasauliui grožį, ak! tik labai žmogišką, pernelyg žmogišką grožį... Iš esmės daiktai yra žmogaus veidrodis: jis laiko grožiu visa tai, kas gražina jam jo atvaizdą: sprendinys "gražu" yra j_o_r_ū_š_i_n_ė__t_u_š_t_y_b_ė... Nedidelis įtarimas gali pašnibždėti skeptikui į ausį tokį klausimą: ar iš tikrųjų pasaulis išgražinamas todėl, kad kaip tik žmogus jį laiko gražiu? Žmogus pasaulį s_u_ž_m_o_g_i_n_o - štai ir viskas. Tačiau niekas, visiškai niekas mums negarantuoja, kad kaip tik žmogus yra grožio modelis. Kas žino, kaip jis atrodo kokio nors rafinuotesnio skonio teisėjo akimis? Galbūt drąsus, gal net linksmas, o gal truputį savotiškas?.. "Ak, dieviškasis Dionisai, kodėl tampa mane už ausų?" - kartą Ariadnė paklausė savo filosofuojančio mylimojo įžymiajame pokalbyje, vykusiame Nakse. "Ariadne, tavo ausys juokingos: kodėl jos truputėlį ilgesnės?"

20

Niekas nėra gražu, tik žmogus gražus: šia naivybe remiasi visa estetika,- tai yra jos p_i_r_m_o_j_i tiesa. Nedelsdami pridurkime antrąją: niekas nėra bjauru, išskyrus i_š_s_i_g_i_m_s_t_a_n_t_i žmogų,- tokios yra estetinio sprendinio karalystės ribos.- Fiziologiniu požiūriu visoks bjaurumas žmogų silpnina ir vargina. Jis jam primena nuosmukį, pavojų, bejėgiškumą; žmogus faktiškai praranda jėgą. Bjaurumo poveikį galima išmatuoti dinamometru. Kai žmogus apskritai yra slopinamas, jis jaučia kažkokios "bjaurasties" artumą. Jo jėgos jausmas, jo valia viešpatauti, jo vyriškumas, jo išdidumas,- visa tai smunka kartu su bjaurastimi ir kyla kartu su grožiu... Tiek vienu, tiek kitu atveju m_e_s_d_a_r_o_m_e_i_š_v_a_d_ą: neišmatuojama jos prielaidų pilnatvė sukaupia instinkte. Bjaurumas suvokiamas kaip degeneracijos žymė ir simptomas: kas bent iš tolo primena degeneraciją, mumyse pažadina sprendinį: "bjauru". Kiekvienas išsekimo, sunkio, senatvės, nuovargio požymis, kiekviena visokeriopos nelaisvės rūšis, kaip spazmai, paralyžius, o visų pirma puvimo, nyksmo kvapas, spalva, forma, nors tai būtų ir neryškus simbolis,- visa tai sukelia tą pačią reakciją, vertybinį sprendinį: "bjauru". Čia prasiveržia n_e_a_p_y_k_a_n_t_a: ko žmogus neapkenčia? Betgi jokios abejonės: jis nekenčia s_a_v_o_r_ū_š_i_e_s_n_u_o_s_m_u_k_i_o. Jis nekenčia verčiamas labai stipraus rūšies instinkto; toje neapykantoje glūdi siaubas, atsargumas, gėmė, akylas žvilgsnis,- tai pati didžiausia neapykanta, kokia tik gali būti. Dėl jos menas yra n_u_o_d_u_g_n_u_s...

21

S_c_h_o_p_e_n_h_a_u_e_r_i_s. - Schopenhaueris, paskutinis šio to vertas vokiečių (jis yra n_e_t_i_k vietinis "nacionalinis", bet e_u_r_o_p_i_e_t_i_š_k_a_s reiškinys, kaip Goethe, kaip Hegelis, kaip Heinrichas Heine), psichologui yra didžiausias fenomenas: būtent kaip pikta geniali pastanga nihilistinį gyvenimo nuvertinimą pagrįsti kaip tik priešingais dalykais - didžia "valios gyventi" savitaiga, gyvenimu trykstančiais pavidalais. M_e_n_ą, heroizmą, genijų, grožį, didžią užuojautą, pažinimą, tiesos valią, tragediją jis paeiliui interpretavo kaip "valios neigimo" arba poreikio ją neigti padarinius,- didžiausia psichologinė falsifikacija (išskyrus krikščionybę), kokia tik žinoma istorijoje. Geriau išžiūrėjus, jis yra tik krikščioniškosios interpretacijos įpėdinis: skirtumas tėra tas, kad tai, ką a_t_m_e_t_ė krikščionybė, t.y. didžiuosius žmonijos kultūros faktus, jis siekė p_a_t_e_i_s_i_n_t_i krikščionybės požiūriu, t.y. nihilistiškai (būtent kaip "išganymo" būdus, kaip pradines "išganymo" formas, kaip "išganymo" poreikio /stimulantia^43/...).

22

Štai konkretus pavyzdys. Apie g_r_o_ž_į Schopenhaueris kalba melancholiškai karščiuodamas, - kodėl gi taip, galų gale? Nes grožis jam yra t_i_l_t_a_s, kuriuo einama toliau arba pradedama trokšti nueiti dar toliau... Grožis jam yra išsivadavimo nuo "valios" akimirkos - grožis vilioja išsivaduoti visam laikui...

Jis ypač giria grožį kaip išvaduotoją nuo "valios židinio", nuo seksualumo, - grožyje jis įžvelgia p_a_n_e_i_g_t_ą dauginimosi instinktą... Keistasai šventuoli! Aš būgštauju, kad kažkas tau prieštarauja; ir tai yra gamta. K_o_d_ė_l apskritai gamtoje reiškiasi grožis: skambesyje, spalvoje, kvape, ritmingame judesyje? Kas s_k_a_t_i_n_a grožį? - Laimei, jam prieštarauja taip pat vienas filosofas. Ne menkesnis autoritetas kaip dieviškasis Platonas (taip jį vadina pats Schopenhaueris) teigia kitaip: visoks grožis skatina daugintis,- kaip tik tai yra jo poveikio /proprium/: nuo žemiausio jausmo į aukščiausią dvasingumą...

23

Platonas eina toliau. Su nekaltybe, kuri būdinga graikui, o ne krikščioniui, jis sako, kad nebūtų jokios platoniškos filosofijos, jei Atėnuose negyventų tokie gražūs jaunuoliai: jų išvaizda visų pirma ir yra tai, kas filosofo sielą bloškia į erotinį svaigulį ir neduoda jam ramybės, kol visų didžių

dalykų sėklų jis neįterpia į tokią gražią dirvą. Irgi keistas šventuolis! - Negali patikėti savo ausimis, net tarus, kad gali patikėti Platonu. Mažų mažiausiai galima spėti, kad Atėnuose buvo filosofuojama k_i_t_a_i_p, visų pirma viešai. Niekas nėra labiau negraikiška, kaip atsiskyrėlio audžiami sąvokų voratinkliai, /amor intellectualis dei⁴⁴/ Spinozos stiliumi. Platono stiliaus filosofiją veikia galima apibūdinti kaip erotines varžybas, o ne kaip senos agonistinės gimnastikos ir jos p_r_i_e_l_a_i_d_ų tęsinį bei įdvasinimą... Kas galiausiai išaugo iš tos Platono filosofinės erotikos? Nauja graikų /agon/ meno forma - dialektika.- Platono garbei ir Schopenhauerio nenaudai dar priminsiu, kad seksualinio intereso dirvoje yra išaugusi visa k_l_a_s_i_k_i_n_ė_s Prancūzijos aukštoji kultūra ir literatūra. Visur čia galima ieškoti galantiškumo, juslių, lyčių varžybų, "moters"- niekada nebus ieškoma dykai...

24

/L'_a_r_t_p_o_u_r_l'_a_r_t.⁴⁵/ - Kova su tikslu mene visada yra kova su m_o_r_a_l_i_z_u_o_j_a_n_č_i_a tendencija mene, su meno palenkimu moralei. /L'art pour l'art/ reiškia: "Velniop moralę!" - Tačiau net šitoks priešiškas išduoda prietaro viešpatavimą. Jei iš meno pašalinamas moralinio pamokslavimo ir žmogaus gerinimo tikslas, tai dar nėra kiek nereiškia, kad menas yra apskritai betikslis, beprasmis, žodžiu, yra /l'art pour l'art/ - tarsi kirminas, kandžiojantis savo uodegą. "Jau geriau jokio tikslo negu moralinis tikslas",- taip kalba akla aistra. Psichologas kelia kitokį klausimą: ką veikia visoks menas? Ar jis negiria, ar jis nešlovina, ar jis nesirenka, ar jis neperdeda? Visu tuo jis s_u_s_t_i_p_r_i_n_a arba s_u_s_i_l_p_n_i_n_a tam tikrus vertinimus... Ar tai tik šalutinis dalykas, atsitiktinumai? Kažkas, kame visiškai nedalyvauja menininko instinktas? O gal taip: ar tai nėra prielaida, kad menininkas kažką g_a_l_i?.. Ar jo žemiausias instinktas susiliečia su menu? O gal priešingai: su meno prasme, su g_y_v_e_n_i_m_u, su g_y_v_e_n_i_m_o_t_r_o_š_k_i_m_u?- Menas yra didysis gyvenimo s_t_i_m_u_l_i_a_t_o_r_i_u_s: kaipgi galima jį suvokti kaip betikslį, beprasmį, kaip /l'art pour l'art?/ - Lieka dar vienas klausimas: menas parodo daug ką, kas gyvenime yra bjauru, rūstu, problemiška,- ar negali pasirodyti, kad taip stengiamasi nusikratyti gyvenimo kančios? - Ir iš tiesų būta tokių filosofų, kurie menui suteikė kaip tik tokią prasmę: "išsivaduoti nuo valios" - taip galutinį meno tikslą suprato Schopenhaueris; "nuteikti rezignacijai" - tai jis garbino kaip didžiausią naudą, teikiamą tragedijos.- Tačiau tai - aš jau sakiau - yra pesimisto optika ir "pikta akis": reikia kreiptis į patį menininką. K_ą_g_i_n_o_r_i_p_a_s_a_k_y_t_i_t_r_a_g_i_š_k_a_s_i_s_m_e_n_i_n_i_n_k_a_s? Ar tai ką jis parodo, nėra kaip tik bebaimė būseną, susidūrus su baisiais ir problemiškais dalykais? - Pati tokia būseną yra labai geidautina; kam ji pažįstama, tas ją nepaprastai garbina. Jis ją perduoda, jis privalo ją perduoti, jeigu jis yra menininkas, komunikacijos genijus. Narsi ir laisva jausena galingo priešo, didžiausio sunkumo, siaubingos problemos akivaizdoje,- štai ta p_e_r_g_a_l_i_n_g_a būseną, kurią renkasi tragiškasis menininkas, kurią jis pašlovina. Tragedijos akivaizdoje savo saturnalijas švenčia mūsų sielos karingumas; kas įpratęs kentėti, kas ieško kančios, t.y. h_e_r_o_j_i_š_k_a_s žmogus, tragedijoje šlovina savo būtį,- vien tik jam tragikas siūlo šitokio saldžiausio žiaurumo gėrimą.

25

Simpatizuoti žmogui, atverti jam širdį - tai yra liberalu, tačiau tik liberalu. Širdys, kurių svetingumas k_i_l_n_u_s, atpažįstamos iš daugelio uždengtų langų ir užvertų langinių: savo geriausius kambarius jos laiko tuščius. Kodėl gi? - Nes jos laukia svečių, kuriems "n_e_s_i_m_p_a_t_i_z_u_o_j_a_m_a"...

26

Atsiverdami mes negerbiame savęs. Mūsų tikriausi išgyvenimai yra absoliučiai neplepūs. Jie negali būti atverti, net jei labai norėtų. Mat jiems trūksta žodžio. Kam turima žodžių, tas jau anapus mūsų

pačių. Visokiame šnekėjime glūdi truputis paniekos. Galbūt kalba yra išrasta vidutinybei, vidurkiui, tam, kas priklauso visiems. Kalbėdamas kalbantysis jau s_u_s_i_v_u_l_g_a_r_i_n_a. - Šioks toks moralas kurčnebyliams ir kitiems filosofams.

27

"Šis paveikslas yra žavingai gražus!.." Literatūrinė boba, nepatenkinta, sudirgusi, tuščia širdimi ir tuščiomis iščiomis, kiekvienąsyk skausmingai smalsiai įsiklausanti į imperatyvą, šnabždanti iš jos gelmių - /"aut liberi, aut libri"⁴⁶: literatūrinė boba, pakankamai išsilavinusi, kad suprastų prigimties kalbą, net kai ji šneka lotyniškai, o kita vertus, pakankamai tuščia ir kvaila, kad bent slapčia išdrįstų su savimi šnekėtis prancūziškai: /"Je me verrai, je me lirai, je m'extasierai et je dirai: possible, que j'aie eu tant d'esprit?"⁴⁷/...

28

"Anonimai" prabyla.- "Mums nėra nieko lengviau, kaip būti išmintingiems, kantriems, pranašiams. Mes prisisunkę atleidumo ir užuojautos aliejaus, mes esame absurdiškai teisūs, mes viską atleidžiame. Kaip tik todėl privalėtume būti griežtesni; kaip tik todėl retkarčiais privalėtume i_š_s_i_u_g_d_y_t_i mažutėlį afektą, mažutę afekto ydą. Jos skonis mums gali būti rūgštokas; ir galbūt tarpusavyje mes šaipomės iš to niuanso, kur patys tokiu būdu susikūrėme. Bet kas iš to? Mes neturime jokių kitų priemonių save įveikti: tai m_ū_s_ų askezė, m_ū_s_ų atgaila..." T_a_p_t_i_p_e_r_s_o_n_a - "anonimo" dorybė...

29

I_š_v_i_e_n_o_d_o_k_t_o_r_a_t_o_g_y_n_i_m_o.- "Koks yra visokio aukštojo lavinimo uždavinys?" - Žmogų paversti mašina.- "Kaip tai galima padaryti?" - Jis privalo išmokti nuobodžiauti.-"Kaip tai pasiekama?"- Supratus, kas yra pareiga.- "Koks tokios būsenos pavyzdys?" - Filologas: jis moko k_a_l_t_i_a_t_m_i_n_t_i_n_a_i.- "Koks yra tobulas žmogus?"- Valdininkas.- "Kokia filosofija pateikia tiksliausią valdininko formulę?"- Kanto: valdininkas kaip daiktas savaime teisiantis valdininką kaip reiškini.

30

T_e_i_s_ė_b_ū_t_i_k_v_a_i_l_a_m.- Išsekintas ir sunkiai alsuojantis darbininkas geraširdišku žvilgsniu, paliekantis viską savieigai: ši tipiška figūra šiuo metu, darbo (i_r "imperijos"!)" epochoje, sutinkama visuose visuomenės sluoksniuose, dabar kaip tik ir pretenduoja į_m_e_n_ą, įskaitant knygą, pirmiausia žurnalą,- dar labiau į gražią gamtą, Italiją... Vakaro žmogus su "užmigusiais laukiniais geiduliais", apie kuriuos šneka Faustas, stokoja vasaros poilsio, jūros vonių, gletčerių, Bairoito... Tokiose epochose menas turi teisę būti v_i_s_i_š_k_a_i_k_v_a_i_l_a_s,- kaip savotiška šventė dvasiai, sąmojui ir sielai. Tai suprato Wagneris. G_r_y_n_o_j_i_k_v_a_i_l_y_b_ė atsigauna...

31

D_a_r_v_i_e_n_a_d_i_e_t_o_s_p_r_o_b_l_e_m_a.- Priemonės, kuriomis Julijus Cezaris gynėsi nuo liguistumo ir galvos skausmo: milžiniški žygiai, kukliausia gyvensena, nuolatinis buvimas gryname ore, nuolatinės pratybos - apskritai kalbant, tai yra pačios geriausios priemonės, padedančios išvengti, kad nebūtų ekstremaliai pažeista subtili ir didžiausiame slėgyje dirbanti mašina, vadinama genijumi.

32

I_m_o_r_a_l_i_s_t_a_s_k_a_l_b_a. - Filosofui nėra nieko neskoningesnio už žmogų, k_u_r_i_s_t_i_k_n_o_r_i... Jeigu jis mato tik veikiančią žmogų, jei tą drąsiausią, gudriausią, išvermingiausią gyvulį jis mato įsipainiojusį net į painiausių keblumų labirintą, koks nuostabus jam atrodo žmogus! Jis jam tik pritaria... Tačiau filosofas niekina norintį žmogų ir "noro" žmones - ir apskritai jis niekina visus norėjimus, visus žmogaus i_d_e_a_l_u_s. Jei filosofas galėtų būti nihilistas, tai jis toks ir būtų, nes už žmogaus idealų jis randa tik Nieką. Arba net ne Nieką, - tik tai, kas nieko neverta, kas absurdiška, ligota, bailu, sulenkta nuovargio: visokiausias nuosėdas i_š_g_e_r_t_o_j_e savo gyvenimo taurėje... Kodėl žmogus, toks gerbtinas kaip realus žmogus, nevertas jokios pagarbos, kai jis tik nori? Ar jis privalo atgailauti, kad būtų toks šaunus kaip ir pati tikrovė? Ar savo veiklą, proto ir valios įtampą visokioje veikloje jis privalo kompensuoti atsiduodamas fantazijoms ir absurdams? - Jo norėjimų istorija iki šiol buvo žmogaus /partie honteuse^48/: reikia vengti pernelyg ilgai ją skaityti. Žmogų pateisina tik jo realumas, - jis pateisins jį amžiams. O kiek realus žmogus yra vertingesnis, palyginti su tik koku nors norimu, siekiama, išstenėtu ir išmeluotu žmogumi, su koku nors i_d_e_a_l_i_u žmogumi?.. Tik idealus žmogus nepatinka filosofams.

33

E_g_o_i_z_m_o_n_a_t_ū_r_i_n_ė_v_e_r_t_ė. - Savimeilė verta tiek, kiek fiziologiškai vertas tas, kas ją turi: ji gali būti labai vertinga, bet gali būti nieko neverta ir niekinga. Kiekvieno individo atveju reikia žiūrėti, ar jis atstovauja kylančiam, ar krintančiam gyvenimo linijai. Šitai nustačius, įgyjamas kanonas, kuriuo galima išmatuoti žmogaus savimeilės vertę. Jeigu jis atstovauja kylančiam linijai, jo vertė išties nepaprasta, - ir rūpinimasis savisauga bei optimalių sąlygų susikūrimu kartu su juo žengiančio žingsnį i_p_r_i_e_k_į pilnatviško gyvenimo labai pats gali būti ekstremalus. Pavienis žmogus, "individas" - kaip jį iki šiol suprato liaudis ir filosofas - yra klaida: savaime jis yra niekas, jis nėra atomas, "grandinės žiedas", jis nėra tik praeities paveldas, - jis yra išties žmogiškumo linija, įskaitant ir jį patį... Jeigu jis atstovauja smunkančiam vystymuisi, nuosmukiui, chroniškam išsigimimui, ligai (apskritai ligos yra nuosmukio padariniai, o n_e jo priežastys), tai jis nedaug vertas, ir paprasčiausiai teisinga, kad iš sveikųjų jis a_t_i_m_t_ą kuo mažiau. Jis yra tik jų parazitas...

34

K_r_i_k_š_č_i_o_n_i_s_i_r_a_n_a_r_c_h_i_s_t_a_s. - Kai anarchistas, d_e_g_e_n_e_r_u_o_j_a_n_č_i_ų visuomenės sluoksnių šauklys, žaviai piktindamasis reikalauja "teisės", "teisingumo", "lygių teisių", jis parodo tik savo nekultūringumą, neleidžiantį jam suprasti, d_ė_l_k_o jis iš tikrųjų kankinasi, - k_a_d jis stokoja gyvastingumo... Jį valdo priežasčių ieškojimo instinktas: kažkas turi būti kaltas, kad jis blogai jaučiasi... Bet tas pats "žavus pasipiktinimas" duoda šį bei tą gero: visiems varguoliams jis suteikia malonumą plūstis - tai šioks toks svaiginimasis galybe. Net skundas, net saviguoda gali suteikti gyvenimui žavesį, dėl kurio ir nevengiama skųstis: kiekviename skunde yra menkutė dozė k_e_r_š_t_o; dėl blogos savijautos, o kartais net dėl savo niekšiško priekaištaujama tiems, kurie yra kitokie; tie priekaištai sviedžiami kaip neteisingumas, kaip uždrausta privilegija. "Jei aš esu n_i_e_k_š_a_s, tai ir tu turi būti toks pat", - vadovaujantis šia logika, daromos revoliucijos. - Saviguoda nieko verta: ji kyla iš silpnumo. Ar bloga savijauta priskiriama kitiems, ar s_a_u - pirmaip elgiasi socialistas, antraip, pavyzdžiui, krikščionis - iš esmės nėra jokio skirtumo. Bendra - dar pridurkime: n_e_k_i_l_n_u - yra tai, kad kažkas turi būti k_a_l_t_a_s dėl mano kančios - žodžiu, kad kenčiantysis savo kančią tepa keršto medumi. Šio poreikio keršyti kaip poreikio m_ė_g_a_u_t_i_s objektai yra atsitiktinės priežastys: kenčiantysis visur randa priežastis, numalšinančias smulkų jo keršto geidulį; jei jis krikščionis - pakartokime, - jas jis randa s_a_v_y_j_e... Krikščionis ir anarchistas - abu yra /dekadantai/. - Tačiau net tada, kai krikščionis pasmerkia, apšmeižia ir supurvina "p_a_s_a_u_l_į", jis tai daro spiriamas to paties instinkto, kuris darbininką socialistą verčia pasmerkti, apšmeižti ir supurvinti

v_i_s_u_o_m_e_n_ė: "paskutinis teismas" yra saldi keršto paguoda - tai ta pati revoliucija, kurios ilgisi darbininkas socialistas, tik tolimesnė... Net pats "anapus" - kam tas "anapus", jeigu juo nebūtų galima išpurvinti "šiapus"?..

35

/D_e_k_a_d_a_n_s_o/_m_o_r_a_l_ė_s_k_r_i_t_i_k_a.- "Altruistinė" moralė, savimeilę s_i_l_p_n_i_n_a_n_t_i moralė - visomis aplinkybėmis yra blogas ženklas. Tai galima pasakyti tiek apie individus, tiek apie tautas. Jei imama stokoti savimeilės, stokojama to, kas geriausia. Instinktyviai rinktis tai, kas k_e_n_k_i_a, būti v_i_l_i_o_j_a_m_a_m "nesuinteresuojančių" motyvų - tai yra beveik dekadanso formulė. "Neieškoti s_a_u naudos" - tai tik moralinis figos lapelis, pridengiantis visai ką kita, būtent fiziologinį faktą: "Aš nemoku s_u_r_a_s_t_i sau naudos"... Instinktų išsiderinimas!.. - Kai žmogus tampa altruistiškas, galas jam.- Užuot naiviai pasakius: "Aš nieko nevertas", moralinis melas /dekadento/ lūpomis sako: "Niekas neturi vertės, g_y_v_e_n_i_m_a_s nieko vertas..." Toks sprendinys galiausiai yra labai pavojingas, jis veikia užkrečiamai,- visoje liguistoje visuomenės dirvoje jis sparčiai suveša ir tampa tropine sąvokų augmenija: tai kaip religija (krikščionybė), tai kaip filosofija (schopenhauerizmas). Palankiomis aplinkybėmis tokia iš puvenų išaugusi nuodinga augmenija savo kvapu apnuodija g_y_v_e_n_i_m_ą tūkstantmečiams...

36

M_o_r_a_l_a_s_g_y_d_y_t_o_j_a_m_s.- Ligonis yra visuomenės parazitai. Esant tam tikrai būsenai, nepadoru toliau gyventi. Vegetavimas baimingai priklausant nuo gydytojų ir procedūrų po to, kai prarasta gyvenimo prasmė, t_e_i_s_ė gyventi, turėtų sukelti didelę visuomenės panieką. Gydytojai savo ruožtu turėtų būti tos paniekos tarpininkai - išrašinėti ne receptus, o kiekvieną dieną naują dozę p_a_s_i_š_l_y_k_š_t_ė_j_i_m_o savo pacientui... Būtina sukurti naują gydytojo atsakomybę visiems atvejams, kai gyvenimo - k_y_l_a_n_č_i_o gyvenimo - labai pirmiausia reikia be išlygų sunaikinti išsigimstantį gyvenimą - pavyzdžiui, teisę gimdyti, teisę būti pagimdytam, teisę gyventi... Išdidžiai mirti, jeigu jau nebeįmanoma išdidžiai gyventi. Mirtis, pasirinkta laisvai, mirtis tinkamu laiku, šviesi ir džiaugsminga, mirtis, apsuptam vaikų ir liudininkų: tokia, kai dar įmanomas tikras atsisveikinimas, kai d_a_r_y_r_a_t_a_s, su kuriuo atsisveikinama, kai įvertinama tai kas pasiekta ir ko norėta, kai gyvenimas apibendrinamas,- visiška priešingybė apgailėtinais ir šurpiais komedijai, kuria krikščionybė pavertė mirties valandą. Niekada nedera užmiršti, kad krikščionybė piktnaudžiavo mirštančiojo silpnumu, prievartaudama jo sąžinę; be to, ji piktnaudžiavo, mirtį darydama žmogaus ir praeities vertinimo matu! - Dabar svarbiausia, nepaisant jokių prietarų ir būgštavimų, visų pirma teisingai, t.y. fiziologiškai, įvertinti vadinamąją n_a_t_ū_r_a_l_i_ą mirtį: galų gale ji irgi yra "nenatūrali", yra savižudybė. Žmogaus mirtį lemia ne kas nors kita, o tik jis pats. Tačiau tai yra mirtis niekingiausiomis aplinkybėmis, nelaisva mirtis, mirtis n_e_t_i_n_k_a_m_u laiku, bailio mirtis. Vadinasi, dėl g_y_v_e_n_i_m_o meilės reikėtų trokšti kitokios mirties: laisvos, sąmoningos, be atsitiktinumų ir netikėtumų... Pagaliau duosiu patarimą ponams pesimistams ir kitiems /dekadentams/. Ne mūsų galioje sutrukdyti, kad būtume pagimdyti: bet mes galime šią klaidą - juk kartais tai yra klaida - ištaisyti. Kai žmogus p_a_s_i_š_a_l_i_n_a, jis žengia labiausiai gerbtiną žingsnį, kokį tik galima įsivaizduoti: tuo jis beveik nusipelno likti gyvas. Visuomenė - ką aš sakau! - pats g_y_v_e_n_i_m_a_s iš to turi daugiau naudos negu iš kokio išsižadancio, anemiško, žodžiu, dorybingo "gyvenimo",- žmogus neverčia kitų į save žiūrėti, neverčia gyvenimo p_r_i_e_k_a_i_š_t_a_u_t_i... Pesimizmas, /pur, vert^49/, įrodomas visų pirma ponų pesimistų savineiga: norint būti logiškam, reikia žengti žingsnį toliau, o ne tik "valia ir vaizdiniu", kaip tai daro Schopenhaueris, paneigti gyvenimą - p_i_r_m_i_a_u_s_i_a reikia p_a_n_e_i_g_t_i_s_c_h_o_p_e_n_h_a_u_e_r_i_u_s... Beje, kad ir koks užkrečiantis būtų pesimizmas, dėl jo nepadaugėja kokios nors epochos ar visos žmonijos ligų: jis yra tų ligų išraiška. Jis užklumpa, kaip užklumpa cholera; jau reikia turėti liguistą polinkį į jį. Pats pesimizmas

nesukuria nė vieno p_a_p_i_l_d_o_m_o /dekadento/; aš priminsiu statistikos duomenis: choleros siautėjimo metais visų mirties atvejų skaičius yra toks pat kaip ir kitokiais metais.

37

A_r_m_e_s_t_a_p_o_m_e_m_o_r_a_l_i_š_k_e_s_n_i.- Kaip buvo galima tikėtis, prieš mano sąvoką "anapus gėrio ir blogio" pasišiaušė visas moralinės kvailybės - kaip žinoma, Vokietijoje ji tapatinama su morale - į_n_i_r_š_i_s: aš galėčiau apie tai papasakoti malonių istorijų. Pirmiausia man buvo pasiūlyta apmąstyti "nepaneigiamą" mūsų epochos "pranašumą" moralės srityje, mūsų realią čia pasiektą p_a_ž_a_n_g_ą: palyginti su m_u_m_i_s, koks nors Cesare Borgia visai negalės būti iškeliamas - kaip kad aš darau - kaip "aukštesnio žmogaus, savotiško a_n_t_ž_m_o_g_i_o pavyzdys... Vienas "Sąjungos" redaktorius šveicaras nuėjo taip toli, kad, pareikšdamas pagarbą drąsai ryžtis tokiam žygiui, mano veikalo prasmę "išsiaiškino" taip, jog esą aš tuo siūlau atsakyti visų padorių jausmų. Labai rišlu! Atsakydamas drįstu iškelti klausimą, a_r_m_e_s_i_š_t_i_e_s_ų tapome moralesni. Kad visi tuo tiki, tai įrodo beveik priešingą dalyką... Mes, modernūs žmonės, labai švelnūs, labai pažeidžiami, į visas puses besidairantys, iš tikrųjų įsivaizduojame, kad šis mūsų demonstruojamas švelnus žmoniškumas, šis p_a_s_i_e_k_t_a_s vieningas nusiteikimas gailėtis, būti pasirengusiems padėti, abipusiškai pasitikėti yra pozityvi pažanga, todėl mes gerokai pranokstame Renesanso žmogų. Tačiau taip mąsto kiekviena epocha, ji t_u_r_i taip mąstyti. Visiškai tikra, kad mes negalime persikelti į renesansines būsenas, net negalime į jas įsimąstyti: mūsų nervai neatlaikytų anokios tikrovės, o ką jau kalbėti apie mūsų raumenis. Tačiau šie nesugebėjimai neįrodo jokios pažangos: jie įrodo kitokią, vėlyvąją, silpnesnę, švelnesnę, labiau pažeidžiamą būklę, iš kurios neišvengiamai išauga a_t_o_d_a_i_r_o_s moralė. Jei nepaisysime mūsų švelnumo ir vėlyvumo, mūsų fiziologinio senėjimo, tai ir mūsų "žmogiškesnė" moralė tuoj pat praras savo vertę (savaije jokia moralė nėra vertinga) - ji pati mus paniekins. Kita vertus, nėra jokios abejonės, kad mes, modernūs žmonės su savo storu vatiniu humanišku, vengiančiu bet kokio smūgio akmeniu, Cesare's Borgia'os amžininkams atrodytume juokingi komediantai. Iš tikrųjų, patys to nesuvokdami, mes esame be galo juokingi su visomis savo moderniosiomis "dorybėmis"... Priešiškuumą ir nepasitikėjimą žadinančių instinktų susilpnėjimas - o tai ir būtų mūsų "pažanga" - yra tik vienas visuotinio v_i_t_a_l_i_š_k_u_m_o nusilpimo padarinių; reikia šimtą kart daugiau pastangų, daugiau apdairumo išsaugoti tokią sąlyginę, tokią vėlyvą egzistenciją. Čia padedama abipusiškai, čia kiekvienas tam tikru mastu yra ir ligonis, ir sanitaras. Tai vadinama "dorybe"; žmonės, kurių gyvenimas buvo kitoks, turiningesnis, dosnesnis, veržlesnis, tai vadintų kitaip, galbūt "bailumu", "niekingumu", "senmergių morale"... Mūsų papročių sušvelnėjimas - tai mano teiginys, ko gero, mano n_a_u_j_o_v_ė,- yra nuosmukio padarinys; priešingai, papročių rūstumas ir siaubingumas gali būti gyvenimo pertekliaus padarinys. Tokiu atveju galima daug rizikuoti, daug reikalauti, bet ir daug š_v_a_i_s_t_y_t_i. Tai, kas kitados buvo gyvenimo prieskonis, mums būtų n_u_o_d_a_i... Būti abejingam - o tai irgi yra stiprybės forma - tam mes irgi esame per seni, pernelyg vėluojantys: mūsų užuojautos moralė, dėl kurios padarinių aš įspėjau pats pirmas, tai, ką būtų galima pavadinti /impresionistine/ morale, yra perdėto fiziologinio dirglumo išraiška, būdinga viskam, kas /dekadentiška/. Tas sąjūdis, kuris, remdamasis Schopenhauerio u_ž_u_o_j_a_u_t_o_s_m_o_r_a_l_e, pabandė rasti mokslinį pagrindą - labai nevykęs bandymas! - yra tikrų tikriausias /dekadentiškas/ moralinis sąjūdis, jis glaudžiai susijęs su krikščioniškąja morale. Stiprios epochos, k_i_l_m_i_n_g_o_s kultūros niekina užuojautą, "artimo meilę", savasties ir savigarbos stoką.- Epochas reikia matuoti jų p_o_z_i_t_y_v_i_o_m_i_s_j_ė_g_o_m_i_s, - ir tada toji tokia dosni ir lemtinga Renesanso epocha pasirodo esanti paskutinė d_i_d_i epocha, o mes, modernūs žmonės, su mūsų baiminga savigloba ir artimo meile, su tokiomis mūsų dorybėmis, kaip darbas, nereiklumas, sąžiningumas, mokslingumas, mes - taupūs, ekonomiškai, mašinizuoti - esame s_i_l_p_n_a epocha... Mūsų dorybes lemia ir s_k_a_t_i_n_a mūsų silpnumas... "Lygybė", tam tikras faktinis supanašėjimas, kurį "lygių teisių" teorija tik išreiškia, iš esmės yra susijęs su nuosmukiu: praraja tarp to ar kito žmogaus, to ar kito luomo, tipų įvairovė, noras būti savimi ir iškilti - tai, ką aš vadinu d_i_s_t_a_n_c_i_j_o_s_p_a_t_o_s_u, būdinga kiekvienai s_t_i_p_r_i_a_i epochai. Įtampa

tarp kraštutinių šiandien vis silpnėja,- patys kraštutinumai nusitrina ir pagaliau supanašėja... Visos mūsų politinės teorijos ir valstybinės santvarkos, neišskiriant nė "vokiečių imperijos", yra nuosmukio padariniai ir neišvengiamybės; nesuvoktas dekadanso poveikis jaučiamas net kai kurių mokslų idealuose. Mano priekaištas visai Anglijos ir Prancūzijos sociologijai yra tas, kad ji iš patirties žino tik visuomenės n_u_o_s_m_u_k_i_o_s_t_r_u_k_t_ū_r_a_s ir kad ji savo pačios nuosmukio instinktus visiškai naiviai pateikia kaip sociologinio vertinimo n_o_r_m_ą. Žl_u_n_g_a_n_t_i_s gyvenimas, viską organizuojančios, t.y. atskiriančios, išrausiančios prarają, paklūstančios ir įsakinėjančios jėgos nusilpimas sociologijoje šiandien pateikiamas kaip i_d_e_a_l_a_s... Mūsų socialistai yra /dekadantai/, bet ir ponas Herbertas Spenceris yra /dekadentas/,- altruizmo pergalę jis laiko kažkuo geidautinu!..

38

M_a_n_o_l_a_i_s_v_ė_s_s_ą_v_o_k_a.- Kartais kokio nors dalyko vertę lemia ne tai, kas juo pasiekama, o tai, kiek už jį sumokama - kiek jis mums k_a_i_n_u_o_j_a. Štai pavyzdys. Liberalios institucijos nustoja būti liberalios kaip tik tada, kai jos įgyvendinamos: po to niekas pikčiau ir labiau nekenkia laisvei, kaip liberalios institucijos. Juk gerai žinoma, k_ą jos įgyvendina: jos palaužia valią viešpatauti, jos niveliuoja kalną ir slėni, ir tai pateisina moraliniais principais, jos skatina menkumą, bailumą ir lepumą,- kiekvienąsyk jos leidžia triumfuoti bandos galvijui. Liberalizmas: vokiškai - k_o_l_e_k_t_y_v_i_n_i_s_s_u_g_y_v_u_l_ė_j_i_m_a_s_b_a_n_d_o_j_e... Tos pačios institucijos, kol dėl jų dar kovojama, sukelia visai kitus padarinius; tada jos iš tiesų labai smarkiai skatina laisvę. Tiksliau pasakius, tuos padarinius sukelia karas, karas d_ė_l liberalių institucijų, kuris - dėl to, kad tai yra karas,- ilgam sužadina n_e_l_i_b_e_r_a_l_i_u_s instinktus. Ir karas auklėja laisvei. Juk kas yra laisvė? Kad egzistuoja atsakomybės valia, kad išsaugoma mus skirianti distancija. Kad vis abejingiau žiūrima į sunkumus, žiaurumą, nepriteklius, net į pati gyvenimą. Kad esama pasirengus dėl savo reikalo aukoti žmones, neišskiriant ir savęs. Laisvė reiškia, kad vyriškieji, karingieji, pergalės siekiantys instinktai nuslopina kitus instinktus, pavyzdžiui, "laimės" instinktą. I_š_s_i_l_a_i_s_v_i_n_ė_s žmogus, o dar labiau - išsilaisvinusi d_v_a_s_i_a trypia niekingą gerą savijautą, apie kurią svajoja verteivos, krikščionys, karvės, bobos, anglai ir kiti demokratai. Laisvas žmogus yra k_a_r_y_s.- Kuo matuojama tiek pavienių žmonių, tiek tautų laisvė? Pasipriešinimu, kuris turi būti įveiktas, pastangomis, kurių reikia, kad liktum v_i_r_š_u_j_e. Laisvo žmogaus aukščiausio tipo reikia ieškoti ten, kur nuolat įveikiamas didžiausias pasipriešinimas: per penkis žingsnius nuo tironijos, prie pat pavojaus būti pavergtam slenksčio. Psichologiskai teisinga, jei "tironais" laikomi nepermaldujami ir baisūs instinktai, kuriems įveikti reikia maksimumo autoriteto ir dresūros,- puikiausias tipas yra Julijus Cezaris; tai teisinga ir politiškai, tik pasižvalgykime po istoriją. Tautos, kurios buvo šio to vertos, kurios tapo v_e_r_t_o_m_i_s, niekada tokios nebuvo viešpataujant liberalioms institucijoms: kažką, kas nusipelno didžios pagarbos, iš jų padarė d_i_d_e_l_i_s_p_a_v_o_j_u_s, pavojus, kuris pirmąkart mums atskleidžia mūsų savisaugos priemones, mūsų dorybes, mūsų gynybą ir ginklus, mūsų d_v_a_s_i_ą,- kuris mus p_r_i_v_e_r_č_i_a būti stiprius... P_i_r_m_a_s_i_s principas: žmogus turi būti priverstas būti stiprus, kitaip jis niekad toks nebus.- Tie didieji, iki šiol egzistavę stiprių, stipriausių žmonių veislėnai, Romos ir Venecijos tipo aristokratinės bendruomenės, laisvę suprato kaip tik taip, kaip ir aš suprantu šį žodį: kaip kažką, kas turima ir ko n_e_t_u_r_i_m_a, ko s_i_e_k_i_a_m_a, kas i_š_k_o_v_o_j_a_m_a...

39

M_o_d_e_r_n_o_e_p_o_c_h_o_s_k_r_i_t_i_k_a.- Mūsų institucijos daugiau niekam tikusios: dėl to vieningai sutariama. Tačiau tai nulemta ne jų, o o_m_ū_s_ų pačių. Kai praradome visus instinktus, iš kurių išauga institucijos, apskritai praradome ir institucijas, nes m_e_s joms jau nebetinkame. Visais laikais demokratizmas buvo organizuojančios jėgos nuosmukio forma: dar knygoje "Žmogiška, pernelyg žmogiška" I, 349, moderniąją demokratiją kartu su tokiomis jos

išgamomis, kaip "vokiečių imperija", aš apibūdinau kaip v_a_l_s_t_y_b_ė_s_n_u_o_s_m_u_k_i_o_f_o_r_m_ą. Kad egzistuočių institucijos, turi egzistuoti tam tikra valia, instinktas, imperatyvas, antiliberalūs iki piktumo: valia tradicijai, autoritetui, šimtmečiais matuojamai atsakomybei, valia į ateitį ir į praeitį /in infinitum^50/ nusidriekiančiai kartų s_o_l_i_d_a_r_u_m_o grandinei. Jei tokia valia yra, atsiranda kažkas, kaip /imperium Romanum/ arba kaip Rusija, v_i_e_n_i_n_t_e_l_ė galybė, kuri šiandien turi laiko, kuri gali laukti, kuri dar gali kažką žadėti,- Rusija - apgailėtinų europietišku valstybėlių ir europietiško nervingumo, pasiekusio kritinę būseną įkūrus vokiečių imperiją, priešingybė... Visi Vakarai nebeturi to instinkto, iš kurio išauga institucijos, iš kurio auga a_t_e_i_t_i_s: jų "moderniajai dvasiai" tikriausiai nėra nieko svetimesnio už šį instinktą. Gyvenama šia diena, gyvenama labai paskubom,- gyvenama visai be atsakomybės: kaip tik tai ir vadinama "laisve". Kas institucijas d_a_r_o institucijomis, yra niekinama, neapkenčiama, atmetama: kai tik ištariamasis žodis "autoritetas", bijomasi naujos vergijos pavojaus. Taip giliai išsisknijęs dekadansas į mūsų politikų, mūsų politinių partijų vertybinius instinktus: j_i_e_i_n_s_t_i_n_k_t_y_v_i_a_i_t_e_i_k_i_a_p_i_r_m_e_n_y_b_ė_t_a_m, kas ardo, kas spartina pabaigą.. Tai įrodo modernioji santuoka. Iš moderniosios santuokos visiškai dinga visoks protingumas: tačiau tai ne priekaištas santuokai, o priekaištas modernui. Santuokos protingumą lėmė tai, kad juridiskai atsakingas buvo tik vyras: todėl santuoka turėjo svorio centrą, o šiandien ji šlubčioja abiem kojom. Santuokos protingumą lėmė tai, kad santuoka iš principo buvo neišardoma: taip ji įgydavo akcentą, kuriam p_a_k_l_u_s_d_a_v_o jausmo, aistros ir akimirkos atsitiktinumas. Jį taip pat lėmė tai, kad šeimos buvo atsakingos už sutuoktinių atranką. Vis palankiau vertinant santuoką iš m_e_i_l_ė_s, buvo eliminuotas būtent santuokos pamatas, tai, kas ją ir p_a_v_e_r_č_i_a institucija. Institucijų niekada negalima pagrįsti idiosinkrazija, kaip sakyta, n_e_g_a_l_i_m_a santuokos grįsti "meile",- ji grindžiama lytiniu instinktu, nuosavybės instinktu (moteris ir vaikas kaip nuosavybė), v_a_l_d_ž_i_o_s_i_n_s_t_i_n_k_t_u, kuris nuolat organizuoja elementariausią valdžios struktūrą, šeimą, kuriam r_e_i_k_i_a vaikų ir palikuonių, kad būtų galima išsaugoti pasiektą galybės, ūtacos, turto lygmenį taip pat fiziologiškai, kad būtų galima pasirengti tolimą ateitį siekiantiems uždaviniams: išsaugoti instinktų bendrumą tarp šimtmečių. Santuoka kaip institucija jau įtvirtina galingiausią, ilgiausiai trunkančią organizacijos formą: jei visuomenė negali apsisaugoti kaip visuma, orientuota į tolimiausias kartas, tai santuoka apskritai neturi jokios prasmės.- Modernioji santuoka p_r_a_r_a_d_o savo prasmę - vadinasi, ji pasmerkta.-

40

D_a_r_b_i_n_i_n_k_ų_k_l_a_u_s_i_m_a_s.- Kvailybė, o iš esmės instinktų išsigimimas, lemiantis v_i_s_a_s nūdienos kvailyses, yra tai, kad apskritai egzistuoja darbininkų klausimas. Apie tam tikrus dalykus n_e_k_l_a_u_s_i_n_ė_j_a_m_a: pirmas instinkto imperatyvas.- Aš niekaip nesuprantu, ką norima padaryti su europiečiais darbininkais po to, kai iš pradžių jie paverčiami klausimu. Jie jaučiasi per daug gerai, kad nuolat vis daugiau klausinėtų, nekukliai klausinėtų. Galiausiai jų yra didžiulė dauguma. Visiškai prarasta viltis, kad čia atsiras kuklaus ir savimi patenkinto žmogaus tipas, savotiškas kinietis: o tai kaip tik būtų protinga, to kaip tik labai reikėtų. Kas gi buvo padaryta? - Viskas, kad būtų sunaikintos net prielaidos tokiam luomui atsirasti,- pačiu neatsakingiausiu ir neprotingiausiu būdu buvo visiškai sugriauti tie instinktai, dėl kurių gali atsirasti darbininkas kaip luomas, darbininkas, pakenčiantis p_a_t_į_s_a_v_e. Darbininkas buvo padarytas karingu, jam buvo suteikta sąjungų teisė, politinė balsavimo teisė: ko stebėtis, kad savo egzistenciją jis šiandien suvokia kaip prakeikimą (moralės kalba - kaip n_e_t_e_i_s_i_n_g_u_m_ą)? Tačiau paklauskime dar sykį: ko n_o_r_i_m_a? Jei siekiama tikslo, reikia siekti ir atitinkamų priemonių; jei reikia vergų, didžiausia kvailystė juos auklėti kaip ponus.

41

"Laisvė, kuri yra n_e tokia..." - Tokiais laikais kaip dabar atsiduoti savo instinktams yra dar viena nelaimė. Tie instinktai prieštarauja, trikdo ir griaua vienas kitą; m_o_d_e_r_n_ą aš jau apibrėžiau

kaip fiziologinį prieštarumą. Protingu auklėjimu turėtų būti siekiama, kad geležine drausme būtų p_a_r_a_l_y_ž_i_u_o_t_a_s bent jau vienas šios instinktų sistemos elementas, kad galėtų įgyti jėgų, tapti stiprus ir viešpatauti kitas elementas. Šiandien pirmiausia turi būti sudarytos galimybės individui atsirasti jį a_p_i_p_j_a_u_s_t_a_n_t: galimas reiškia p_i_l_n_a_t_v_i_š_k_a_s... O darosi priešingai: būti nepriklausomi, laisvai vystytis, turėti /laisser aller^51/ - į tai karščiausiai pretenduoja kaip tik tie, kuriems joks apynasris nebūtų p_e_r_s_t_i_p_r_u_s,- tai galioja /in politicis/, tai galioja mene. Tačiau tai yra d_e_k_a_d_a_n_s_o simptomai: mūsų modernioji "laisvės" samprata yra dar vienas instinktų išsigimimo įrodymas.

42

K_u_r_r_e_i_k_a_l_i_n_g_a_s_t_i_k_ė_j_i_m_a_s.- Moralistų ir šventuolių sąžiningumas yra labai retas dalykas; galbūt jie teigia priešingai, galbūt jie net t_i_k_i tuo. Jei kaip tik tikėjimas yra naudingas, veiksmingas, įtikinamesnis už s_ą_m_o_n_i_n_g_ą veidmainystę, tada veidmainystė instinktyviai tuoj pat virsta n_e_k_a_l_t_y_b_e: pirmoji tezė, padedanti suprasti didžiuosius šventuolius. Net filosofų, kitokių šventuolių, amatas leidžia pripažinti tik tam tikras tiesas: būtent tokias, dėl kurių jis v_i_e_š_a_i sankcionuojamas. - Kanto kalba, tai p_r_a_k_t_i_n_i_o proto tiesos. Jie žino, ką t_u_r_i įrodyti, ir šiuo požiūriu yra praktiškai - jie pažįsta vienas kitą iš to, kad jie sutaria dėl "tiesų".- "Nemeluok",- vokiškai: ponas filosofe, s_a_u_g_o_k_i_s sakyti tiesą...

43

P_a_š_n_i_b_ž_d_ė_j_u_s_i_a_u_s_i_k_o_n_s_e_r_v_a_t_o_r_i_a_m_s.- Kas anksčiau buvo nežinoma, kas žinoma šiandien, kas gali būti žinoma,- grįžimas atgal, posūkis bet kuria prasme ir bet kokių mastų yra visiškai neįmanomas. Bent jau mes, fiziologai, tai žinome. Tačiau visi šventikai ir moralistai to tikėjosi,- jie n_o_r_ė_j_o žmoniją sugrąžinti, a_t_s_u_k_t_i prie a_n_k_s_t_e_s_n_i_o dorybės mastelio. Moralė visada buvo Prokrusto lova. Net politikai pamėgdžijo dorybės pamokslininkus: ir šiandien esama partijų, svajojančių apie tokį tikslą, kuris būtų visų dalykų a_t_b_u_l_i_n_ė_e_i_g_a, panašiai kaip vėžio. Tačiau niekas negali savo valia tapti vėžiu. Nieko nebus: r_e_i_k_i_a judėti į priekį, t.y. ž_i_n_g_s_n_i_s_p_o_ž_i_n_g_s_n_i_o_t_o_l_i_a_u_i_/d_e_k_a_d_a_n_s_ą/ (tokia yra m_a_n_o moderniosios "pažangos" definicija...). Galima šią raidą s_t_a_b_d_y_t_i ir stabdant užtvinkti, sukaupti patį išsigimimą, jį padaryti veržlų ir s_t_a_i_g_ų: daugiau nieko nepadarysi.

44

M_a_n_o_g_e_n_i_j_a_u_s_s_a_m_p_r_a_t_a.- Didūs žmonės, kaip ir didūs laikai, yra sprogstamosios medžiagos, kuriose sukaupta milžiniška jėga; istoriškai ir fiziologiškai jų prielaida visada yra ta, kad ilgai buvo kaupiama, renkama, taupoma ir saugoma - kad ilgai nebuvo jokio sprogo. Jei įtampa masėse pasidarė per didelė, pakanka menkausio postūmio, į pasaulį pašaukiančio "genijų", "žygdarbi", didį likimą. Ką tada reiškia aplinka, epocha, "laiko dvasia", "viešojo nuomonė"! - Štai kad ir Napoleono atvejis. Revoliucinė, o dar labiau ikirevoliucinė Prancūzija galėjo iškelti priešingą Napoleonui tipą: bet ji i_š_k_ė_l_ė ir jį. Ir kadangi Napoleonas buvo k_i_t_o_k_s, stipresnis, ilgiau gyvavusios civilizacijos įpėdinis, senesnės civilizacijos už tą, kuri Prancūzijoje buvo sudaužyta į šipulius, kaip tik čia jis tapo v_a_l_d_o_v_u, tik čia jis b_u_v_o valdovas. Didieji žmonės yra būtini, laikas, kai jie pasirodo,- atsitiktinis; kad jie beveik visada tampa epochos viešpačiais, tai priklauso tik nuo to, jog jie yra stipresni, vyresni, jog ilgiau kaupėsi tai, kas juos iškėlė. Tarp genijaus ir epochos yra toks pat santykis kaip tarp stiprumo ir silpnybės, tarp senatvės ir jaunystės: epocha reliatyviai visada daug jaunesnė, trapesnė, ne tokia subrendusi, netikresnė, vaikiškesnė.- Kad apie tai Prancūzijoje šiandien manoma v_i_s_a_i_k_i_t_a_i_p (Vokietijoje irgi: tačiau tai nieko nereiškia), kad ten /milieu^52/

teorija, tikriausia neurotikų teorija, buvo sankcionuota, tapo beveik moksliska ir susilaukė net fiziologų pritarimo, tai "neskaniai kvepia", tai sukelia liūdnas mintis.- Visa tai ne kitaip suprantama ir Anglijoje, tačiau ten dėl to niekas nesijaudina. Anglai turi tik du būdus suvokti genijų ir "didų žmogų": arba d_e_m_o_k_r_a_t_i_š_k_a_i, Buckle'io stiliumi, arba r_e_l_i_g_i_š_k_a_i, Carlyle'io stiliumi. - Didieji žmonės ir epochos kelia nepaprastą p_a_v_o_j_ą: juos lydi visokeriopas išsekimas, sterilumas. Didis žmogus yra pabaiga; didi epocha, pavyzdžiui, Renesansas, yra pabaiga. Genijus - kūrinys, veiksme - yra švaistytojas, tai neišvengiama: jo didybę sudaro tai, k_a_d_j_i_s_s_a_v_e_i_š_d_a_l_i_n_a... Savisaugos instinktas tarsi išnykęs: milžiniškas išsiveržiančių jėgų spaudimas neleidžia jam saugotis ir būti atsargiam. Tai vadinama "pasiukojimu"; todėl garbinamas jo "heroizmas", jo abejingumas savo gerovei, jo atsidavimas idėjai, didžiam reikalui, tėvynei: visa tai - nesusipratimai... Jis išsiveržia, jis kunkuliuoja, jis eikvoja save, jis nesisaugo,- fatališkai, lemtingai, ne savo noru, kaip upės išsiliejimas iš krantų nėra savanoriškas. Tačiau kadangi tokiems eksplozyviems individams už daug ką dėkojama, tai daug kas už tai jiems ir dovanojama, pavyzdžiui, tam tikra a_u_k_š_t_e_s_n_ė_m_o_r_a_l_ė... Žmonių dėkingumas visada yra toks: žmonės n_e_s_u_p_r_a_n_t_ą savo geradarių.

45

N_u_s_i_k_a_l_t_ė_l_i_s_i_r_t_a_i,_k_a_s_j_a_m_g_i_m_i_n_i_n_g_a.- Nusikaltėlio tipas - tai į nepalankias sąlygas patekusių stipraus žmogaus tipas, susargdintas stiprus žmogus. Jis stokoja dykumos, tam tikros laisvesnės ir pavojingesnės gamtos ir egzistavimo formos kur visa, kas stipriojo žmogaus instinktuose yra ginklas ir gynyba, y_r_a_t_e_i_s_ė_t_a. Jo d_o_r_y_b_e_s išvijo visuomenė; nuo jo neatskiriami jo gyvastingiausi geiduliai nedelsdami suauga su slopinančiais afektais, su įtarumu, baime, nedorumu. Tačiau tai jau yra beveik fiziologinio išsigimimo r_e_c_e_p_t_a_s. Žmogus, kuris turi daryti paslapčia tai, ką jis gali daryti geriausiai, mieliausiai, kuris turi tai daryti jausdamas nuolatinę įtampą, atsargiai, gudriai,- toks žmogus darosi anemiškas; ir kadangi jis dėl savo instinktų nuolat pasmerktas tik pavojui, persekiojimui, prakeikimui, tai deformuojasi ir jo paties požiūris į tuos instinktus - jis jaučia jų fatalizmą. Kaip tik tokioje visuomenėje, mūsų romioje, vidutiniškoje, apipjaustytoje visuomenėje natūralus žmogus, ateinantis iš kalnynų ar iš nuotykių kupinos jūros, neišvengiamai išsigimsta ir tampa nusikaltėliu. Arba beveik neišvengiamai, nes būna atvejų, kai toks žmogus pasirodo esąs stipresnis už visuomenę: žymiausias atvejis yra korsikietis Napoleonas. Čia keliamai problemai reikšmingas Dostojevskio liudijimas - beje, Dostojevskis yra vienintelis psychologas, iš kurio aš šį tą išmokau: jis priskirtinas prie gražiausių mano gyvenimo sėkmių dar labiau negu Stendhalio atradimas. Šis g_i_l_u_s žmogus buvo dešimteriojai teisus, kad niekino paviršutiniškus vokiečius; jis Sibiro katorgininkus, tarp kurių ilgai gyveno, sunkius nusikaltėlius, kuriems nebuvo jokio kelio atgal į visuomenę, pamatė visai kitokius; negu tikėjosi,- tarsi išdrožtus iš geriausio, kiečiausio ir vertingiausio medžio, koks tik iš viso auga Rusijos žemėje. Apibendrinkime nusikaltėlio atvejį: įsivaizduokime natūras, kurioms dėl kokios nors priežasties visuomenėje nepritariama, kurios žino, kad jos nelaikomos geraširdiškomis ir naudingomis,- tai tas čandalos jausmas, kai jaučiamasi ne lygiu, o atstumtuuju, nedorėliu, suterštuuju. Visų tokių natūrų mintys ir veiksmai turi požemio atspalvį; jose viskas labiau išblyškę negu tose, kurių egzistencija apšviesta dienos šviesos. Tačiau beveik visos egzistencinės formos, būdingos šiandienai, kadaise gyveno tokioje pusiau kapinių atmosferoje: mokslininkas, menininkas, genijus, laisvos dvasios žmogus, aktorius, pirklys, didis atradėjas... Kol aukščiausias tipas buvo š_v_e_n_t_i_k_a_s,k_i_e_k_v_i_e_n_a vertinga žmogaus rūšis buvo nuvertinta... Ateina laikas - aš tuo įsitikinęs,- kai jis bus ž_e_m_i_a_u_s_i_a_s tipas, mūsų čandala, melagingiausio, nepadoriausio žmogaus tipas... Atkreipkime dėmesį, kad jau dabar, esant švelniausiems papročiams, kokie tik yra vyravę žemėje, mažų mažiausiai Europoje, visoks šalinimasis, visoks ilgas, pernelyg ilgas b_u_v_i_m_a_s_a_p_a_č_i_o_j_e, kiekviena neįprasta, neskaidri gyvenimo forma priartėja prie to tipo, kurį išbaigia nusikaltėlis. Visi dvasios atnaujintojai kurį laiką ant savo kaktos nešioja blyškius ir fatališkus čandalos ženklus: n_e todėl, kad jie tokie jaučiasi esą, o todėl, kad jie patys jaučia baisią prarają, kuri juos skiria nuo visa, kas įprasta ir

gerbiama. Beveik kiekvienam genijui pažįstama, kaip viena iš jo vystymosi fazių, "katilinarinė egzistencija"- neapykantos, keršto ir maišto jausmas prieš visa, kas y_r_a gražu, ko jau n_e_b_e_b_u_s... Katilina - pradinė k_i_e_k_v_i_e_n_o Cezario egzistavimo forma.

46

Č_i_a__a_t_s_i_v_e_r_i_a__p_e_r_s_p_e_k_t_y_v_a.- Kai filosofas tyli, tai gali būti jo sielos kilnumo apraiška; kai jis sau prieštarauja, tai gali būti jo meilės išraiška; galimas ir pažįstančiojo mandagumas, kuris meluoja. Subtiliai buvo pasakyti šie žodžiai: /il est indigne des grands coeurs de repandre le trouble, qu'ils ressentent^53/: tik reikia pridurti, kad nesibijoti ž_e_m_i_a_u_s_i_ų_d_a_l_y_k_ų taip pat gali reikšti sielos didybę. Mylinti moteris aukoja savo garbę; pažįstantysis, kuris "myli", galbūt aukoja savo žmoniškumą; Dievas, kuris mylėjo, buvo žydas...

47

G_r_o_ž_i_s__-j_o_k_s__a_t_s_i_t_i_k_t_i_n_u_m_a_s.- Ir kokios nors rasės ar šeimos grožis, jos patrauklumas ir visos elgsenos tobulumas yra sukuriamas: kaip ir genijus, tai yra sukaupto kartu triūso padarinys. Geram skoniui turi būti daug paaukota, dėl jo turi būti daug padaryta, daug ko atsisakyta - septynioliktasis šimtmetis Prancūzijoje nuostabus abiem požiūriais: reikėjo turėti bendravimo, vietos, drabužių, lytinio poreikio patenkinimo pasirinkimo principą, reikėjo grožį vertinti labiau negu naudą, įprotį, nuomonę, tingumą. Svarbiausia taisyklė: negalima "atsipalaiduoti" net prieš save.- Geri dalykai nepaprastai brangūs, ir visada galioja toks dėsnis: kas juos t_u_r_i, yra kitoks negu tas, kuris juos i_s_i_g_y_j_a. Visa, kas gera, yra paveldėta: kas nepaveldėta, yra netobula, yra pradžia... Atėnuose Cicerono laikais - jis tuo stebisi - vyrai ir jaunuoliai grožiu gerokai pranoko moteris: tačiau kiek dirbo ir stengėsi per šimtmečius vyriškoji lytis, siekdama grožio! - Nedera klysti būtent dėl metodikos: tik jausmų ir minčių dresūra yra beveik niekai (čia glūdi didysis nesusipratimas, būdingas vokiečių auklėjimui, kuris yra visai iliuzinis): pirmiausia reikia įtikinti k_ū_n_ą. Griežtai laikytis reikšmingos ir rafinuotos elgsenos, jausti pareigą gyventi tik su tokiais žmonėmis, kurie "neatsipalaiduoja",- to visiškai pakanka, kad taptum reikšmingas ir išskirtinis: per dvi tris kartas visa tai tampa v_i_d_u_m_i. Tautos ir žmonijos lemčiai svarbu, kad kultūra prasideda r_e_i_k_i_a_m_o_j_e__v_i_e_t_o_j_e-n_e "sieloje" (o toks buvo lemtingas šventikų ir pusiau šventikų prietaras): tikroji vieta yra kūnas, elgsena, dieta, fiziologija; visa kita - tik p_a_d_a_r_i_n_y_s... Todėl graikai yra p_i_r_m_a_s_k_u_l_t_ū_r_i_n_i_s istorijos i_v_y_k_i_s - jie žinojo, jie d_a_r_ė tai, ką reikėjo; niekinusi kūną krikščionybė iki šiol buvo didžiausia žmonijos nelaimė.

48

M_a_n_o__j_u_s_l_i_ų__p_a_ž_a_n_g_a.- Ir aš kalbu apie "grįžimą į gamtą", nors tai iš tikrųjų yra neėjimas atgal, o__p_a_k_i_l_i_m_a_s - aukštyn į didingą, laisvą, net baisią gamtą ir gamtiškumą, tokią gamtą, kuri žaidžia dideliais uždaviniais, g_a_l_i žaisti... Pavartojus p_a_l_y_g_i_n_i_m_ą: Napoleonas buvo savotiškas "grįžimas į gamtą", jei aš teisingai ją suprantu (pavyzdžiui, /rebus tacticis^54/ srityje, negana to, kaip žino kariškiai, strategijoje).- O Rousseau - kurgi j_i_s iš tikrųjų norėjo grįžti? Rousseau, tas pirmas modernus žmogus, idealistas ir n_i_e_k_š_a_s viename asmenyje; žmogus, kuriam reikėjo "moralinio orumo", kad būtų savimi, ligonis dėl netramdomos tuštybės ir netramdomos paniekos sau pačiam. Ir šitas išsigimėlis, stovėjęs ant naujųjų laikų slenkščio, troško "grįžti į gamtą" - dar kartą paklauskime, kur jis norėjo grįžti? - Aš nekenčiu Rousseau dar ir d_ė_l revoliucijos: ji yra pasaulinė istorinė šito idealisto ir n_i_e_k_š_o dvejojumo išraiška. Kruvinas /farsas/, kuriuo baigėsi ši revoliucija, jos "imoralumas" mane mažai domina: aš nekenčiu joje Rousseau m_o_r_a_l_u_m_o - vadinamųjų revoliucijos "tiesų", kurios dar tebedaro poveikį ir patraukia visa, kas lėkšta ir vidutiniška. Mokslas apie lygybę!.. Bet juk nėra nuodingesnių nuodų: a_t_r_o_d_o, kad ją propaguoja pats teisingumas, tuo

tarpu tai yra teisingumo p_a_b_a_i_g_a... "Lygiems vienodai, nelygiems nevienodai - t_o_k_i_a būtų tikra teisingumo išraiška: ir - tai iš to išplaukia - niekada nesulyginti tų, kurie yra nelygūs."- Kad šis lygybės mokslas buvo taip baisiai ir per kraują įgyvendintas, šiai "moderniai idėjai" /par excellence/ suteikė savotišką šlovę ir aureolę, todėl revoliucija kaip s_p_e_k_t_a_k_l_i_s sugundė net kilnesnes sielas. Galų gale nėra jokių priežasčių ją ir toliau garbinti.- Aš matau tik vieną, kuris ją sutiko taip, kaip ji ir turėjo būti sutikta, su p_a_s_i_š_l_y_k_š_t_ė_j_i_m_u, - Goethe.

49

Goethe - ne vokiškas, o europietiškas reiškiny; didinga pastanga įveikti aštuonioliktąjį šimtmetį grįžtant į gamtą, p_a_k_y_l_a_n_t_į renesansišką natūralumą, savotiška to šimtmečio pastanga įveikti save.- Jis turėjo stipriausius to amžiaus instinktus: jausmingumą, gamtos idololatriją, antiistoriškumą, idealizmą, nerealumą ir revoliucingumą (pastarasis yra tik vienas iš nerealumo pavidalų). Jis pasirinko istoriją, gamtos mokslu, antika, net Spinoza, bet pirmiausia - praktine veikla: jis užsisklendė visai uždariais horizontais; jis neatitrūko nuo gyvenimo; jis į jį pasinėrė; jis nebuvo kuklus ir pats ryžosi imtis kuo daugiau. Tai, ko jis siekė, buvo t_o_t_a_l_u_m_a_s: jis kovojo prieš proto, juslumo, jausmo, valios atskyrimą (propaguojamą bjauriausios K_a_n_t_o Goethe's antipodo, scholastikos); jis lavino save visumai, jis s_u_k_ū_r_ė save... Gyvendamas nerealistiškai nusiteikusiame epochoje, Goethe buvo įsitikinęs realistas: jis sakė Taip viskam, kas jam čia buvo gimininga,- jis neturėjo didesnio išgyvenimo kaip tas /ens renlissimum^55/ vadinamas Napoleonu. Goethe svajojo apie stiprų, labai išsilavinusį, kūniškai tobulą, save valdantį, save gerbiantį žmogų, kuris gali sau leisti visą natūralumo prabangą, kuris yra pakankamai stiprus tokiai laisvei; apie žmogų, tolerantišką ne dėl silpnumo, o dėl jėgos, kadangi tai, dėl ko žlugtų vidutiniška natūra, jis sugebėjo palenkti savo labui; apie žmogų, kuriam nėra nieko draudžiamo - ar tai būtų s_i_l_p_n_y_b_ė, ar tai vadintųsi yda, ar dorybe... Tokia i_š_s_i_l_a_i_s_v_i_n_u_s_i dvasia įsilieja į visumą su džiaugsmingu ir pasitikinčiu fatalizmu, t_i_k_ė_d_a_m_a, kad tik pavienis individas nėra tobulas, kad visumoje visa išlaisvina ir teigia - j_i_s_j_a_u_n_e_b_e_n_e_i_g_i_a... Tačiau toks tikėjimas yra aukščiausias iš visų galimų tikėjimų; aš jį pakrikštijau D_i_o_n_i_s_o vardu.-

50

Galima sakyti, kad tam tikru požiūriu devynioliktasis šimtmetis i_r_g_i siekė viso to, ko siekė Goethe kaip asmenybė: universalus supratimo, geranoriškumo, atvirumo kiekvienam dalykui, drąsaus realizmo, pagarbos visiems faktams. Kaip atsitiko, kad galutinis rezultatas buvo ne Goethe, o chaosas, nihilistinis dūsavimas, nežinojimas nei kaip, nei kas, nuovargio instinktas, kuris p_r_a_k_t_i_š_k_a_i nuolat verčia g_r_j_ž_t_i_į a_š_t_u_o_n_i_o_l_i_k_t_ą_j_į š_i_m_t_m_e_t_į (pavyzdžiui, jausmų romantika, altruizmas ir perdėtas sentimentalumas, feminizmas skonio srityje, socializmas politikoje)? Ar devynioliktasis šimtmetis, ypač jo pabaiga, nėra tik sustiprintas ir s_u_v_u_l_g_a_r_i_n_t_a_s aštuonioliktasis, t.y. /d_e_k_a_d_a_n_s_o/ šimtmetis? Ar Goethe buvo tik atsitiktinumas, tik gražus "veltui" ne tik Vokietijoje, bet ir visoje Europoje? - Tačiau didžiųjų žmonių nesuprasime, jeigu į juos žvelgsime skurdžiu viešosios naudos požiūriu. Kad iš jų negalima ištraukti jokios naudos, t_a_i_g_a_l_b_ū_t_i_r_g_i_y_r_a_d_i_d_y_b_ė_s_b_r_u_o_ž_a_s...

51

Goethe yra paskutinis vokiečių, kurį aš gerbiu: jis suvokė tris dalykus, kuriuos suvokiu ir aš.- Be to, mes sutariame dėl "kryžiaus"... Manęs dažnai klausinama, kodėl aš, tiesą sakant, rašau v_o_k_i_š_k_a_i: niekur nesu skaitomas mažiau negu tėvynėje. Bet galiausiai kas žino, ar aš apskritai n_o_r_i_u būti šiandien skaitomas? - Kurti dalykus, kuriems per silpni laiko dantys; tiek forma, tiek s_u_b_s_t_a_n_c_i_j_a rūpintis nedideliu nemirtingumu - aš dar niekada nebuvau toks

kuklus, kad reikalaučiau iš savęs mažiau. Aforizmai, sentencijos, kurių meistras - pirmas tarp vokiečių - esu aš, yra "amžinybės" formos; mano ambicija reikalauja dešimčia sakinių pasakyti tai, ką bet kuris kitas pasako visa knyga,- ko bet kuris kitas n_e_p_a_s_a_k_o knyga...

Žmonijai aš dovanojau turtingiausią jos turimą knygą, savo Z_a_r_a_t_u_s_t_r_ą: netrukus aš jai dovanosiu nepriklausomiausią.

UŽ KĄ AŠ DĒKINGAS SENOVĒS ŽMONĒMS

1

Pabaigai keletas žodžių apie tą pasaulį, į kurį aš ieškojau kelių, į kurį galbūt suradau naują kelią,- apie senovės pasaulį. Mano skonis, kuris galėtų būti pavadintas pakantaus skonio priešingybe, ir čia man anaip tol neleidžia viskam sakyti Taip: jis apskritai nenoriai sako Taip, mieliau - Ne, o mielčiausiai visai nieko... Toks mano požiūris į ištisas kultūras, toks požiūris į knygas,- taip pat į vietas bei landšaftus. Iš esmės labai nedaug antikinių knygų įėjo į mano gyvenimą; tarp jų nėra pačių garsiausių. Mano stiliaus, epigramos kaip stiliaus jausmas pabudo beveik iškart, susilietus su Saliustijumi. Aš neužmiršau savo gerbiamo mokytojo Corrseno nustebimo, kai savo blogiausiam lotynistui jis turėjo parašyti geriausią pažymį,- o aš iškart buvau tam pasirengęs. Glaustumas, griežtumas, turtingumas, piktas abejingumas "gražiam žodžiui" ir "gražiam jausmui",- štai kur aš suradau save. Mano kūrinuose, neišskiriant Zaratustros, galima apčiuopti labai rimtų pastangų siekti r_o_m_ė_n_i_š_k_o stiliaus, stilistinio /"aere perennius"^56/. - Panašiai man atsitiko pirmąkart susidūrus su Horacijumi. Joks poetas iki šiol nesuteikė man tokio estetinio pasitenkinimo, kokį iškart suteikė Horacijaus odės. Negalima net n_o_r_ė_t_i, kad kitomis kalbomis būtų pasiekta tai, kas padaryta čia. Žodžiu mozaika, kur kiekvienas žodis - kaip skambesys, kaip vieta, kaip sąvoka - į dešinę, į kairę ir į visas puses išspinduliuoja savo jėgą; ženklų skaičiaus /minimumas/; šitaip pasiekta /maksimali/ ženklų energija; visa tai yra romėniška ir, jei manimi norima tikėti, k_i_l_n_u /par excellence/. Visa kita poezija palyginti yra pernelyg populiarai - tik jausmingi plepalai.

2

Graikams aš visai nesu dėkingas už panašius stiprius įspūdžius; ir - pasakykime tiesiai - jie mums n_e_g_a_l_i būti tuo, kas mums yra romėnai. Iš graikų n_e_s_i_m_o_k_o_m_a - jų stilius pernelyg svetimas ir pernelyg laisvas, kad veiktų kaip imperatyvas, kaip "klasika". Kas mokėsi rašyti iš kokio nors graiko! Kas išmoko rašyti b_e romėnų!.. Tegul man niekas neprimena Platono. Jo atžvilgiu aš esu radikalus skeptikas ir niekada negalėjau žavėtis m_e_n_i_n_i_n_k_u Platonu, kas taip įprasta mokslininkams. Galų gale rafinuočiausi skonio teisėjai iš pačių antikos žmonių yra mano pusėje. Man atrodo, kad Platonas sumaišo visas stiliaus formas ir tokiu būdu tampa p_i_r_m_u_o_j_u stiliaus /dekadentu/; jam galima prikišti kažką panašaus kaip ir cinikams, kurie išrado /satura Menippea^57/. Kad žavėtų Platono dialogas, ši siaubingai patenkinta savimi ir kūdikiška dialektikos rūšis, žmogus neturi būti skaitęs gerų prancūzų - pavyzdžiui, Fontenelle'io. Platonas nuobodus.- Galiausiai mano nepasitikėjimas Platonu yra gilesnis: man atrodo, kad jis taip nukrypęs nuo visų pamatinių heleno instinktų, toks moralizuotas, toks "krikščioniškas"- juk sąvoka "geras" jam yra aukščiausia sąvoka,- kad visą platonizmo fenomeną aš mieliau apibūdinau rūsčiais žodžiais "kilni apgavystė", arba, jei kieno ausiai tai maloniau, "idealizmas"- negu kokiais nors kitais. Brangiai sumokėta už tai, kad šitas atėnietis mokėsi iš egiptiečių (arba Egipto žydų?..). Didžiojoje krikščionybės lemtyje Platonas yra toji "idealu" pavadinta dviprasmybė ir apžavas, kuris lėmė, kad kilnios senovės pasaulio natūros negalėjo suprasti savęs ir žengė ant t_i_l_t_o, vedančio prie "kryžiaus"... O kiek daug Platono vis dar yra "Bažnyčios" sąvokoje, Bažnyčios architektonikoje, sistemoje, praktikoje! - Mano poilsis, mano mėgstamas autorius, mano v_a_i_s_t_a_s nuo visokio

platonizmo visada buvo T_u_k_i_d_i_d_a_s. Jis ir galbūt Machiavelli'o /principe/ man labiausiai giminingi savo besąlygiška valia neapsigaudinėti ir protą įžvelgti t_i_k_r_o_v_ė_j_e, o_n_e "prote", juo labiau ne "moralėje"... Nuo apgailėtino graikų idealizavimo, kurį "klasikinį išsilavinimą" gavęs jaunuolis išsineša į gyvenimą kaip atlyginimą už gimnazijos dresūrą, niekas negydo taip radikalai, kaip Tukididas. Reikia jį skaityti eilutę po eilutės ir potekstėje glūdinčias jo mintis suprasti taip aiškiai, kaip ir jo žodžius: nedaug yra mąstytojų, tokių turtingų potekstėje glūdinčia mintimi. Jis geriausiai išreiškia s_o_f_i_s_t_ų_k_u_l_t_ū_r_ą, t.y. r_e_a_l_i_s_t_ų_k_u_l_t_ū_r_ą - neįkainojamą sąjūdį, atsiradusį į visas puses plintančio sokratiškųjų mokyklų moralinio ir idealistinio svaigulio stichijoje. Graikų filosofija kaip graikiškojo instinkto /d_e_k_a_d_a_n_s_a_s/; Tukididas kaip rūstaus, tvirto ir stipraus dalykiškumo, būdingo senovės helenų instinktui, didžioji apraiška. Tokios natūros, kaip Tukididas ir Platonas, galiausiai skiriasi d_r_ą_s_a realybės akivaizdoje: Platonas yra bailys, jis bijosi tikrovės - t_o_d_ė_l jis ieško idealo priedangos; Tukididas valdo s_a_v_e - todėl jis valdo ir daiktus...

3

Įžvelgti graikų "gražią sielą", "aukso vidurį" ir kitas tobulybes, stebėtis jų didžia ramybe, idealiu nusiteikimu, dideliu paprastumu - nuo šio "didžio naivumo", galų gale būdingo /niaiserie allemande^58/, aš buvau apsaugotas manyje slypinčio psichologo. Aš įžvelgiau jų stipriausią instinktą, valią viešpatauti, aš mačiau, kaip jie virpa valdomi netramdomos to instinkto galios,- aš mačiau, kad visos jų institucijos išaugo iš pastangų apsaugoti nuo jų viduje glūdinčios s_p_r_o_g_s_t_a_m_o_s_i_o_s_m_e_d_ž_i_a_g_o_s. Milžiniška vidinė įtampa išsikraudavo baisy ir beatodairišku priešišku išorei: miestų bendruomenės draskėsi viena su kita, kad kiekvienos atskiros bendruomenės piliečiai rastų tarpusavio ramybę. Reikėjo būti stipriam: pavojus buvo visai arti, jis tykojo visur. Puikiai išlavintas kūnas, arogantiškas realizmas bei imoralizmas, būdingas helenams, yra nulemtas ne jų "prigimties", o_b_ū_t_i_n_y_b_ė_s. Tai atsirado, iš pat pradžių to nebuvo. O šventėmis ir menais buvo siekiama ne ko nors kito, tik jaustis v_i_r_š_e_s_n_i_e_m_s, r_o_d_y_t_i_s viršesniems: tai buvo priemonės save šlovinti, pagal aplinkybes - priversti savęs bijoti... Apie graikus spręsti taip kaip Vokietijoje, pagal jų filosofus, tarkim, panaudoti sokratiškųjų mokyklų miesčioniškumą, kad nustatytum, k_a_s iš esmės yra heleniška!.. Juk filosofai yra graikiškumo /dekadantai/; tai sąjūdis prieš senąjį, kilnųjį skonį (prieš agonistinį instinktą, prieš /polį/, prieš rasės vertę, prieš tradicijos autoritetą). Buvo skelbiamos sokratiškos dorybės, n_e_s graikai jas buvo praradę: dirglūs, bailūs, nepastovūs, beveik visi - komediantai, jie turėjo net per daug dingsčių moralei skelbti. Žinoma, tai nieko nepadėjo, tačiau didingi žodžiai ir požiūriai taip patinka /dekadentams/...

4

Aš buvau pirmas, supratęs senesnę, dar gyvatingą ir veržlų helenų instinktą ir rimtai pažvelgęs į stulbinantį fenomeną, kuris turėjo Dioniso vardą: jis paaiškinamas tik jėgos p_e_r_t_e_k_l_i_u_m_i. Kas graikus supranta taip, kaip dabar gyvenantis puikus jų kultūros žinovas Jakobas Burckhardtas iš Bazelio, tas iškart suvokia, kad tuo pasakyta kažkas labai svarbaus: Burckhardtas savo "Graikų kultūrą" papildė skyriumi, kuriame nagrinėjamas minėtas fenomenas. Jei norima ko nors priešingo, reikia tik pažvelgti į beveik komišką instinktų skurdą, būdingą vokiečių filologams, kai jie susiduria su Dioniso fenomenu. Štai įžymusis Lobeckas - tarp knygų sudžiūvęs kirminas, jis garbiai ir tvirtai išliaužė į šį paslaptinę pasaulį ir išsinekėjo, kad esąs labai moksliskas, kai iš tikrųjų buvo šlykščiai lengvabūdiškas ir naivus,- tai išryškėjo nepaisant viso jo mokslingumo, o iš tikrųjų su visais savo kuriozais jis nieko nepasakė. Iš tiesų tokių orgijų dalyviams šventikai galėjo pasakyti šį bei tą vertinga, pavyzdžiui, kad vynas sužadina geidulingumą, kad žmogus pagal aplinkybes maitinasi vaisiais, kad augalai pavasarį pražysta, o rudenį nuvysta. O kai dėl tos stulbinančios ritualų, simbolių ir bakchanališkos kilmės mitų gausos, kuria antikinis pasaulis tiesiog perpildytas, tai Lobeckas joje įžvelgia dingstį parodyti savo aukštesnį dvasingumą. "Jei graikai,- sako jis veikale "Aglaophamus" (I,672),- neturėdavo daryti ką

nors kita, tai jie juokdavosi, šokinėdavo, siautėdavo arba, kadangi žmogui kartais ir tai malonu, atsisėdavo, verkėdavo ir dejuodavo. K_i_t_i atėdavo vėliau ir bandydavo kaip nors paaiškinti toki keistą dalyką; taip, norint paaiškinti tuos įpročius, atsirado daugybė sakmių ir mitų. Kita vertus, buvo tikima, kad švenčių dienomis pasitaikydavę k_o_m_i_š_k_i_p_o_e_l_g_i_a_i yra būtinas švenčių elementas, ir jie tapo neatskirama pamaldų dalimi."- Tai niekingi plepalai; į Lobecką nė akimirkos negalima žiūrėti rimtai. Visai kitaip jaučiamės nagrinėdami "graikiškumo" sampratą, kurią susikūrė Winckelmannas ir Goethe; matome, kad ji glaudžiai susijusi su ta stichija, iš kurios išauga dionisiškasis menas, - su bakchanalijomis. Aš visai neabejoju, kad Goethe kažką panašaus visiškai pašalina iš graikų sielos galimybių lauko. G_a_l_u_g_a_l_e_G_o_e_t_h_e_n_e_s_u_p_r_a_t_o_g_r_a_i_k_u. Juk tik per dionisiškąsias misterijas, per dionisiškos būsenos psichologiją atsiskleidžia s_v_a_r_b_i_a_u_s_i_a_s heleno instinkto b_r_u_o_ž_a_s - jo "valia gyventi". K_ą helenas norėjo pasiekti tomis misterijomis? A_m_ž_i_n_ą_j_į gyvenimą, amžinąjį gyvenimo sugrįžimą; ateitį sutaurinti ir užsitikrinti praeitimi; įtvirtinti gyvenimo triumfą, nugalėti mirtį ir kaitą; t_i_k_r_ą gyvenimą kaip visuotinio gyvenimo pratęsimą užsitikrinti per gimdymą, per lytiškumo misterijas. Todėl l_y_t_i_e_s simbolis graikams buvo savaime gerbtinas simbolis, viso graikiškojo pamaldumo tikroji ir didžiausioji prasmė. Visos lytinio akto, nėštumo, gimimo detalės žadino tauriausius ir pakiliausius jausmus. Misterijų moksle sutaurinamas s_k_a_u_s_m_a_s: "gimdyvės dejonės" sutaurina skausmą apskritai - visoks tapsmas ir augimas, visa, kas užtikrina ateitį, s_u_k_e_l_i_a skausmą... Kad egzistuotų amžinas kūrybos džiaugsmas, kad amžinai teigtų save valia gyventi, t_u_r_i amžinai egzistuoti ir "gimdyvės kančia"... Visa tai ir išreiškia žodis "Dionisas": aš nežinau jokios aukštesnės simbolikos už šią, graikiškąją, dionisių simboliką. Ji religiškai išreiškia stipriausią gyvenimo instinktą, gyvenimo ateitį, gyvenimo amžinybę, - net pats kelias į gyvenimą, gimdymas laikomas š_v_e_n_t_u_o_j_u_k_e_l_i_u. Tik krikščionybė, remdamasi pagieža gyvenimui, lytiškumą pavertė kažkuo nešvari: ji apdrabstė i_š_m_a_t_o_m_i_s mūsų gyvenimo pradžia ir prielaidą...

5

Bakchanališkumo kaip trykštančio jėgos ir gyvenimo jausmo, kai net skausmas veikia kaip /stimulatorius/, - tokio bakchanališkumo psichologija padėjo man suvokti t_r_a_g_i_š_k_o jausmo sąvoką, kurios nesuprato nei Aristotelis, nei, skyrium paėmus, mūsų pesimistai. Tragedija visai netinka įrodyti helenų pesimizmą schopenhaueriškąja prasme, net priešingai: ją galima laikyti radikaliausiu pesimizmo paneigimu, jo a_n_t_i_i_n_s_t_a_n_c_i_j_a. Sakymą Taip gyvenimui, net kai jis iškelia baisiausias ir rūščiausias problemas, valią gyventi, džiaugsmingai teigiančią savo neišsemiamumą ir net aukojančią savo aukščiausius tipus, - š_t_a_i_k_ą aš vadinau dionisiškuoju pradū, š_t_a_i_k_ą aš suvokiau kaip tiltą į t_r_a_g_i_š_k_o_j_o poeto psichologiją. N_e tam, kad nusikratytum siaubo ir užuojautos, ne tam, kad apsivalytum nuo pavojingo afekto jį aistringai iškraudamas - taip visa tai suprato Aristotelis, - o tam, kad, nepaisydamas siaubo ir užuojautos, p_a_t_s_s_u_s_i_t_a_p_a_t_i_n_t_u_m su tapsmo džiugesiu, - su tuo džiugesiu, kuris apima net d_ž_i_a_u_g_s_m_ą_n_a_i_k_i_n_t_i. Taip aš sugrįžtu į tą vietą, iš kurios kadaise išėjau, - "Tragedijos gimimas" buvo mano pirmasis visų vertybių perkainojimas: taip aš vėl atsistoju ant pagrindo, iš kurio išauga mano valia ir mano g_a_l_i_a, - aš, paskutinysis filosofo Dioniso mokinys, aš, amžinojo sugrįžimo mokytojas...

KALBA KŪJIS

"Kodėl tokie kieti! - kartą pasakė deimantams virtuvės anglis. - Ar mes nesame artimi giminaičiai?"
 Kodėl tokie minkšti? O mano broliai, ir aš klausiu jūsų: argi nesate mano broliai?
 Kodėl tokie minkšti, tokie minkštinantys ir tokie nuolankūs? Kodėl jūsų širdyse tiek daug neigimo, paneigimo, kodėl taip mažai likimo jūsų žvilgsniuose?"

O jei nenorite būti likimu ir neišvengiamybe, kaip galėtumėte kada nors kartu su manimi laimėti? Ir jeigu jūsų kietumas nenori blizgėti ir pjauti, ir perpjauti, kaip galėtumėte kada nors kartu su manim kurti?

Visi kuriantieji kaip tik yra kieti. Ir turite jausti palaimą savo ranką įspausti į tūkstantmečius kaip į vašką,-

- palaimą į tūkstantmečių valių įsirėžti kaip į bronzą,- kietesni už bronzą, kilnesni už bronzą. Tik kilniausias yra visiškai kietas.

Mano broliai, duodu jums šį naują priesaką: tapkite kieti!

PAAIŠKINIMAI

1 tvirtėja siela, dėl žaizdos didėja vyriškumas (lot.).

2 drovumą, skaistumą (pranc.).

3 duonos ir Kirkės (lot.). Parodijuojamas romėnų liaudies šūkis "Panem et circenses" ("Duonos ir reginių").

4 prieštaravimas tarp pažyminio ir pažymimojo žodžio (lot.).

5 Galvoti ir rašyti galima tik sėdint (pranc.).

6 Išminčių susitarimas (lot.).

7 subtilybę (pranc.).

8 pabaisa iš veido ir pabaisa savo siela (lot.).

9 komiška (it.).

10 Agonistika - varžymosi menas (gr.).

11 būtina, privaloma (pranc.).

12 amžinybės požiūriu.

13 privedimas prie nesąmonės; būdas įrodyti, kad kuri nors tezė yra klaidinga. Savo paties priežastis, t.y. pirmoji priežastis (lot.).

14 realiausiaja esme (lot.).

15 sveikas protas (pranc.).

16 Zaratustra pradeda (kalbėti) (lot.).

17 reikia nuslopinti aistras (pranc.).

18 Trapistų ordinas, įsteigtas 1140 m. Prancūzijoje ir reformuotas 1662 m. abato de Ranse.

19 Štai žmogus! (lot.).

20 Tikėk patyrusiu (lot.).

21 baisią nešvankybę (lot.).

22 simpatinis nervas (med.); čia: atjautimo galios (lot.).

23 pirmosios priežasties (lot.).

24 tikrąja žodžio prasme (pranc.).

25 dora apgaulė... nuodėminga apgaulė (lot.).

26 gražumas yra nedaugelio žmonių (ypatybė) (lot.).

27 netūraliose (igimtose) nešvarybėse (lot.).

28 veidmainystė, perdėtas manieringumas (angl.).

29 mokslą (pranc.).

30 aristokratiją (pranc.).

31 nuolankiųjų, nusižeminusiųjų evangelija (pranc.).

32 šmeižimo, piktžodžiavimo (pranc.).

33 kerštingumu, pagieža (pranc.).

34 Tiksliau: "De imitatione Christi" ("Kristaus sekimas") - vokiečių mistiko Tomo Kempiečio knyga.

- 35 žinių, gaudų platinimo, skleidimo (pranc.).
36 tamsiam kambariui (lot.).
37 nereikšmingas faktas (lot.).
38 liekana (lot.).
39 savybė (lot.).
40 Aš seku pats savimi (isp.).
41 tarytum gerai atlikto darbo (lot.).
42 Norint trūksta jėgų, tačiau pagirtinas yra smagumų troškimas (lot.). Žaisminga Ovidijaus ("Laiškai iš Ponto", 3, 4, 74) parafrazė: vietoj "voluntas" (valia) pavartota "voluptas".
43 stimuliatorių (lot.).
44 intelektualinė meilė Dievui (lot.).
45 menas menui (pranc.).
46 arba vaikai, arba knygos (lot.).
47 Aš į save įsižiūrėsiu, aš įsiskaitysiu, aš susižavėsiu ir pasakysiu: ar įmanoma, kad būčiau buvusi tokia protinga? (pranc.).
48 gėdinga veikla (pranc.).
49 grynas (pranc.).
50 iki begalybės (lot.).
51 nerūpestingumui, apsileidimui (pranc.).
52 aplinkos (pranc.).
53 didžiosioms širdims yra žema rodyti jaučiamą nerimą (pranc.).
54 taktikos dalykų (lot.).
55 realiausiąja esme (lot.).
56 tvirtesnis už varį, t.y. ilgalaikis (lot.)
57 Turimi galvoje kiniko Menipo (III a.pr.m.e.) filosofiniai-satyriniai dialogai.
58 vokiškos kvailystės (pranc.).